Euroopa Liidu
Nõukogu

PUBLIC

Brüssel, 10. detsember 2024
(OR. en)

15834/1/24
REV 1

LIMITE

COPEN 492
JAI 1691
CATS 107
EJN 32
EVAL 27
EUROJUST 89

MÄRKUS

Saatja:	Nõukogu peasekretariaat
Saaja:	Alaliste esindajate komitee / nõukogu
Teema:	**VASTASTIKUSTE HINDAMISTE KÜMNENDA VOORU LÕPPARUANNE Euroopa uurimismääruse rakendamise kohta**

Kooskõlas 5. detsembri 1997. aasta ühismeetme 97/827/JSK[1] artikliga 2 leppis kriminaalasjades tehtava politsei- ja õigusalase koostöö kooskõlastuskomitee (CATS) pärast oma 10. mai 2021. aasta kohtumisele järgnenud mitteametlikku menetlust kokku, et vastastikuste hindamiste kümnendas voorus keskendutakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades (edaspidi „direktiiv“), rakendamisele.

Käesolevas lõpparuandes, mille nõukogu peasekretariaat on eesistujariigi nimel koostanud, tehakse kokkuvõte riigipõhiste aruannete peamistest tähelepanekutest, järeldustest ja soovitustest ning sõnastatakse soovitused liikmesriikidele ning ELi institutsioonidele ja organitele. Lõpparuandes tuuakse esile ka mõned hindamise raames kindlaks tehtud parimad tavad, mida liikmesriigid saavad jagada.

[1] 5. detsembri 1997. aasta ühismeede, mille nõukogu on vastu võtnud Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel ja millega luuakse organiseeritud kuritegevuse vastase võitlusega seotud rahvusvaheliste kohustuste siseriiklikul tasandil kohaldamise ja rakendamise hindamise mehhanism.

Pärast 5. novembri 2024. aasta kohtumist ja sellele järgnenud kirjalikke menetlusi kinnitas CATS lõpparuande 21. novembril 2024.

COREPERi/nõukogu teavitatakse vastastikuste hindamiste kümnenda vooru tulemustest, mis on toodud esile lisas esitatud lõpparuandes.

Kooskõlas eespool nimetatud ühismeetme artikli 8 lõikega 4 edastatakse lõpparuanne teadmiseks ka Euroopa Parlamendile.

PUBLIC

LISA

PUBLIC

VASTASTIKUSTE HINDAMISTE

KÜMNENDA VOORU LÕPPARUANNE

Euroopa uurimismääruse rakendamise kohta

Sisukord

1. KOKKUVÕTE 7

2. SISSEJUHATUS 11

3. PÄDEVAD ASUTUSED VÕI AMETIISIKUD 13

3.1. Taotlevad ja täitvad asutused või ametiisikud 13

3.2. Kahtlustatava, süüdistatava või kannatanu õigus taotleda Euroopa uurimismäärust 15

4. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE KOHALDAMISALA JA SEOS TEISTE VAHENDITEGA 18

4.1. Euroopa uurimismääruse seos teiste vahenditega 18

4.2. Euroopa uurimismäärus ja teabevahetus 20

4.3. Euroopa uurimismäärus ja menetluse eri etapid 21

5. SISU JA VORM 23

5.1. Üldised probleemid 23

5.2. Keelte kasutamise kord ja tõlkimisega seotud küsimused 26

6. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE EDASTAMINE JA OTSEKONTAKT 29

6.1. Pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemine 29

6.2. Edastamisvahendid 31

6.3. Otsekontakt 33

6.4 Teavitamise kohustus – B lisa 33

7. VAJALIKKUS, PROPORTSIONAALSUS JA TEIST TÜÜPI UURIMISTOIMINGUTE KASUTAMINE 35

8. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE TUNNUSTAMINE JA TÄITMINE, FORMAALSUSED JA TÕENDITE VASTUVÕETAVUS 37

8.1. Tunnustamine ja täitmine kooskõlas vastastikuse tunnustamise põhimõttega 37

8.2. Formaalsuste täitmine ja tõendite vastuvõetavus 38

8.3. Tähtajad ja kiireloomulisus 39

8.4. Kulud 41

9. ERIKOHUSTUSE REEGEL 43

PUBLIC

9.1. Tõendite taotleva riigi poolne kasutamine muudes menetlustes 43

9.2. Uute kriminaaluurimiste algatamine pärast Euroopa uurimismääruse täitmist 44

10. TUNNUSTAMATA VÕI TÄITMATA JÄTMISE ALUSED 46

10.1. Üldsätted 46

10.2. Kahepoolne karistatavus 49

10.3. *Ne bis in idem* 50

10.4. Immuniteedid või privileegid 50

10.5. Põhiõigused 52

11. ÕIGUSKAITSEVAHENDID 54

11.1. Õiguskaitsevahendid taotlevas riigis ja täitjariigis 54

11.2. Otsused *Gavanozovi* kohtuasjas 55

12. KONKREETSED UURIMISTOIMINGUD 59

12.1. Üldsätted 59

12.2 Ajutine üleviimine 60

12.3. Ülekuulamine videokonverentsi teel 62

12.3.1. Kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamine uurimis- ja kohtumenetluse etapis tõendite kogumise eesmärgil 63

12.3.2. Videokonverentsi teel ülekuulamine eesmärgiga tagada süüdistatava osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul 65

12.3.3. Videokonverentsi teel ülekuulamine ilma Euroopa uurimismääruse koostamiseta . 68

12.3.4. Praktilised raskused 69

12.4. Ülekuulamine telefonikonverentsi teel 70

12.5. Teave pangakontode ja muude finantskontode ning pangatoimingute ja muude finantstehingute kohta 71

12.6. Elektroonilise side pealtkuulamine 73

12.6.1. Elektroonilise side pealtkuulamise mõiste ja selle ulatus 74

12.6.2. Artikli 31 kohane teavitamismehhanism 75

12.6.3. Pealtkuulamisel saadud materjali edastamine 77

PUBLIC

12.7. Piiriülene jälgimine 78

12.8. Varjatud uurimised 79

13. STATISTIKA 82

14. KOOLITUS 84

15. SOOVITUSTE LOETELU 89

15.1. Soovitused liikmesriikidele 89

15.2. Soovitused komisjonile, Euroopa õigusalase koostöö võrgustikule, Euroopa õigusalase koolituse võrgustikule ja Eurojustile 94

PUBLIC

1. KOKKUVÕTE

Vastastikuste hindamiste kümnenda vooru tähelepanu keskpunktis oli Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiiv 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades (edaspidi „direktiiv“)[2]. Direktiiv koostati vastusena veenvalt tuvastatud praktilisele vajadusele luua piiriülese mõõtmega juhtumite korral tõendite kogumiseks terviklik süsteem, mis põhineks vastastikusel tunnustamisel. Sellega asendati varasem killustatud tõendite kogumise süsteem, võttes samal ajal arvesse traditsioonilise vastastikuse õigusabi süsteemi paindlikkust.

Hindamise eesmärk oli käsitleda lisaks direktiivi rakendamisega seotud õiguslikele küsimustele ka praktilisi ja tegevuslikke aspekte. See andis väärtusliku võimaluse teha kindlaks parandamist vajavad valdkonnad ja parimad tavad, mida tuleks liikmesriikide vahel jagada[3].

See hindamisvoor on näidanud, et liikmesriigid kasutavad direktiivi sageli ja see toimib praktikas üldiselt hästi, peamiselt tänu pädevate asutuste ja ametiisikute pragmaatilisele ja paindlikule lähenemisviisile Euroopa uurimismääruse kohaldamisel. Liikmesriikide võetud kohustus tagada selle vahendi tõhus toimimine ilmneb nende hindamiste käigus kindlaks tehtud arvukatest parimatest tavadest, mis kõik on suunatud sellele, et tõhustada tõendite kogumisel õigusalast koostööd.

Siiski on kindlaks tehtud peamised parandamist ja arendamist vajavad valdkonnad, millega tuleb tegeleda nii riiklikul kui ka ELi tasandil.

Üks käesoleva hindamise peamisi järeldusi on, et ELi õigusaktide täpsustamisest või nende abil sekkumisest oleks kasu järgmiste kriitiliste küsimuste puhul.

---

2 Direktiivi on kaks korda muudetud: direktiiviga (EL) 2022/228, et viia see vastavusse isikuandmete kaitset käsitlevate liidu õigusnormidega, ning direktiiviga (EL) 2023/2843 seoses õigusalase koostöö digiteerimisega.

3 Euroopa uurimismäärust ei kohaldata Taani ja Iirimaa suhtes, mistõttu need riigid hindamisvoorus ei osalenud.

PUBLIC

Erikohustuse reegli kohaldamine (või kohaldamata jätmine). Praegu peavad mõned liikmesriigid vajalikuks saada täitjariigilt nõusolek Euroopa uurimismääruse kaudu kogutud tõendite kasutamiseks mõnes muus kriminaalmenetluses, teised liikmesriigid on aga seisukohal, et erikohustuse reegel ei ole Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatav. Selles olulises küsimuses järjepidevuse tagamiseks kutsutakse komisjoni üles selgitama, kas Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatakse erikohustuse reeglit või mitte, esitades vajaduse korral seadusandliku ettepaneku direktiivi muutmiseks.

Elektroonilise side pealtkuulamine. Hindamised on kinnitanud, et liikmesriikidel on erinevad lähenemisviisid küsimuses, kas tehniliste vahendite abil toimuvad jälgimistoimingud, nagu GPS-jälgimine ja pealtkuulamine sõidukitesse paigaldatud seadmete abil, kuuluvad mõiste „elektroonilise side pealtkuulamine“ alla. See ebaselgus põhjustab märkimisväärseid probleeme, eelkõige direktiivi artiklis 31 sätestatud teavitamismehhanismi kohaldamisel. Seetõttu on hindamisrühmad kutsunud komisjoni üles esitama seadusandlikku ettepanekut direktiivi muutmiseks ja selgitama mõistet „elektroonilise side pealtkuulamine“. Valdav enamik praktikutest ja ekspertidest väljendas siiski seisukohta, et jälgimistoimingutele, nagu GPS-jälgimine ja pealtkuulamine sõidukitesse paigaldatud seadmete abil, peaks lisanduma direktiivi artiklis 31 sätestatuga sarnane teavitamismehhanism juhtudel, kui toimingu sihtmärgi asukohaliikmesriigilt ei ole vaja tehnilist abi.

Piiriülene jälgimine ja Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikkel 40. Direktiivi ja Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikli 40 vaheline seos on osutunud piiriülese jälgimise valdkonnas üsna problemaatiliseks. Liikmesriikide vahel on erimeelsusi küsimuses, kas ja mil määral on piiriülese jälgimise puhul tegemist politseikoostöö või õigusalase koostöö meetmega. Praktikud ja eksperdid on ühel meelel selles, et vaja on seadusandlikku muudatust selgitamaks, kas direktiivi saab kohaldada kriminaalmenetluses tõendite kogumise eesmärgil toimuva piiriülese jälgimise suhtes.

Euroopa uurimismäärus ja teabevahetus. Puudujääk direktiivis, millele mõned liikmesriigid hindamiste käigus tähelepanu juhtisid, on seotud sellise sätte puudumisega, mis reguleeriks olukorda, kui Euroopa uurimismääruse võib koostada ja täita selleks, et taotleda nõusolekut ja see anda õiguskaitseasutuste vahel varem jagatud või omaalgatuslikult vahetatud teabe kasutamiseks tõendina kriminaalmenetluses. See on eriti asjakohane juhtudel, kui kohtu asukohariigi õiguse kohaselt tuleb saada nõusolek politseiasutuste vahel juba edastatud teabe kriminaalmenetluses tõendina kasutamiseks.

PUBLIC

A lisa. Mitme liikmesriigi praktikud on nõudnud seadusandlikku sekkumist, et muuta A lisa kasutajasõbralikumaks, ning on teinud ettepanekuid mitmete võimalike muudatuste kohta, mis nende arvates lihtsustaksid A lisa täitmist ning parandaksid teabevahetust taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahel.

Veel üks hindamise käigus üksikasjalikult arutatud teema on videokonverentside kasutamine, et tagada süüdistatava osalemine kohtulikus arutelus, kui ta viibib teises liikmesriigis. Mõned liikmesriigid koostavad ja täidavad Euroopa uurimismääruseid, et tagada süüdistatava kaugosalemine kohtulikul arutelul videokonverentsi teel, samas kui teised liikmesriigid on seisukohal, et see ei kuulu direktiivi kohaldamisalasse, kuna see ei ole (alati) seotud tõendite kogumisega. Lisaks on mõned liikmesriigid väljendanud kahtlust, kas süüdistatava kaugosalemine kohtulikul arutelul videokonverentsi teel on kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele ja nende riikliku õigussüsteemi üldpõhimõtetega. Hindamised on siiski näidanud, et seda teemat tasub täiendavalt uurida, et leida võimalikke ELi tasandi seadusandlikke lahendusi.

Kuigi direktiiv võeti vastu eesmärgiga võtta tõendite kogumiseks kasutusele üks kindel vahend, puutuvad praktikud sageli kokku Euroopa uurimismäärustega, mis koostatakse (osaliselt) muudel eesmärkidel. Esineb ka olukordi, kus taotletava toimingu eesmärk ei ole selge või võib uurimise käigus muutuda, näiteks tõendite kogumise eesmärgil arestitud vara puhul, mille suhtes võidakse hilisemas etapis kohaldada arestimist konfiskeerimise eesmärgil. Liikmesriigid sooviksid ELi tasandil rohkem suuniseid Euroopa uurimismääruse kohaldamisala ja selle seoste kohta muude kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö vahenditega.

Liikmesriikidele on esitatud ka mõned tegevussoovitused, et veelgi tugevdada vastastikust usaldust ja tõhustada Euroopa uurimismääruse sujuvat kohaldamist. Sellega seoses on liikmesriike muu hulgas julgustatud edendama oma pädevates asutustes spetsialiseerumist; tagama, et taotlevad asutused või ametiisikud esitavad A lisas asjaolude ja taotletavate toimingute selgelt struktureeritud ja arusaadava kirjelduse ning asjakohase tõlke; võtma vastu paindlikuma keelte kasutamise korra; soodustama otsekontakte taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahel ning direktiivis ette nähtud konsulteerimiskorra täielikku rakendamist ning parandama Euroopa uurimismääruse täitmise tähtaegadest ja taotlevate asutuste või ametiisikute nõutavatest formaalsustest kinnipidamist.

PUBLIC

Lõpetuseks väärib märkimist, et hindamise käigus teatasid praktikud väga vähestest juhtudest, kus Euroopa uurimismäärusega seoses kasutati tunnustamata või täitmata jätmise aluseid. Põhiõiguste rikkumist käsitlevat täitmata jätmise alust, mis on nüüd vastastikuse tunnustamise õigusaktis esimest korda ette nähtud, ei ole peaaegu kunagi kohaldatud. Kuigi direktiivi kohaselt on kõik täitmata jätmise alused vabatahtlikud, on mitu liikmesriiki oma ülevõtvates õigusaktides teinud kõik või mõned neist kohustuslikuks. Lisaks on mõned liikmesriigid kehtestanud täiendavad täitmata jätmise alused, mida direktiivis ei ole ette nähtud. Liikmesriikidel on soovitatud viia oma ülevõtvad õigusaktid direktiiviga vastavusse.

PUBLIC

2. SISSEJUHATUS

5. detsembri 1997. aasta ühismeetme 97/827/JSK[4] (edaspidi „ühismeede“) vastuvõtmisega loodi organiseeritud kuritegevuse vastase võitlusega seotud rahvusvaheliste kohustuste siseriiklikul tasandil kohaldamise ja rakendamise hindamise mehhanism.

Kooskõlas ühismeetme artikliga 2 leppis kriminaalasjades tehtava politsei- ja õigusalase koostöö kooskõlastuskomitee (CATS) pärast oma 10. mai 2021. aasta kohtumisele järgnenud mitteametlikku menetlust kokku, et vastastikuste hindamiste kümnendas voorus keskendutakse Euroopa uurimismäärusele.

Direktiivi kohaldamisel esinevate puudujääkide ja parandamist vajavate valdkondade ning parimate tavade kindlakstegemise kaudu on hindamisvooru eesmärk tagada vastastikuse tunnustamise põhimõtte tõhusam ja järjepidevam kohaldamine kriminaalmenetluse kõigis etappides kogu liidus.

Direktiivi järjepideva ja tõhusa rakendamise tugevdamine suurendaks veelgi liikmesriikide pädevate asutuste ja ametiisikute vastastikust usaldust ning parandaks kriminaalasjades vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneval alal tehtava piiriülese õigusalase koostöö toimimist. Lisaks võiks see hindamisprotsess anda liikmesriikidele kasulikku teavet direktiivi rakendamisel.

Nagu on ette nähtud CATSi poolt 29. juunil 2022 vaikiva nõusoleku menetluse teel vastu võetud liikmesriikide külastamiste järjekorras[5], algasid kohapealsed külastused 2023. aasta jaanuaris ja lõppesid 2024. aasta aprillis.

---

4 5. detsembri 1997. aasta ühismeede, mille nõukogu on vastu võtnud Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel ja millega luuakse organiseeritud kuritegevuse vastase võitlusega seotud rahvusvaheliste kohustuste siseriiklikul tasandil kohaldamise ja rakendamise hindamise mehhanism.

5 ST 10119/22.

PUBLIC

Vastavalt ühismeetme artiklile 3 koostas eesistujariik teostatavate hindamiste jaoks ekspertide nimekirja, mille aluseks on liikmesriikide määratud eksperdid, kellel on olulised teadmised hinnatavas valdkonnas. Hindamisrühma kuulus kolm riiklikku eksperti, keda abistas üks või mitu nõukogu peasekretariaadi töötajat ja vaatlejad. Vastastikuste hindamiste selle vooru jaoks lepiti kokku, et Euroopa Komisjon ja Euroopa Liidu Kriminaalõigusalase Koostöö Amet (Eurojust) kutsutakse osalema vaatlejatena.[6]

Käesolevas aruandes, mille nõukogu peasekretariaat on eesistujariigi nimel koostanud, tehakse kokkuvõte riigipõhiste aruannete peamistest tähelepanekutest, järeldustest ja soovitustest ning sõnastatakse soovitused liikmesriikidele ning ELi institutsioonidele ja organitele, võttes arvesse hinnatud liikmesriike käsitlevates aruannetes kõige asjakohasemaks ja/või korduvamaks tunnistatud soovitusi. Aruande tekstis tuuakse esile ka mõned vastastikuse hindamise selle vooru raames kindlaks tehtud parimad tavad, mida liikmesriigid saavad jagada.

PUBLIC

6 ST 10119/22.

3. PÄDEVAD ASUTUSED VÕI AMETIISIKUD

3.1. Taotlevad ja täitvad asutused või ametiisikud

Direktiivi artiklis 2 on sätestatud taotleva asutuse või ametiisiku ja täitva asutuse või ametiisiku määratlused Euroopa uurimismääruse kontekstis. Direktiivi kohaselt võib taotlev asutus või ametiisik olla kohtunik, kohus, eeluurimiskohtunik või prokurör või taotleva riigi määratletud mis tahes muu pädev asutus või ametiisik, kes tegutseb kriminaalmenetluses uurimisorganina (näiteks politsei või haldusasutus). Kui taotleva asutuse või ametiisikuna tegutseb viimati nimetatud kategooria asutus või ametiisik, peab Euroopa uurimismääruse enne selle täitjariigile saatmist alati kinnitama õigusasutus.[7] Euroopa Liidu Kohus selgitas täiendavalt[8], et prokurör ei saa koostada Euroopa uurimismäärust elektroonilise sidega seotud liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisiseses menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse. Siiski leiti, et mõned liikmesriigid alles tegelevad oma riiklikke õigusaktide muutmisega, et seda kohtuotsust täita, ning mõned teised liikmesriigid on pärast seda kohtuotsust kehtestanud tava lisada uurimistoimingu määramise aluseks olev kohtuotsus või nõuavad, et taotlev riik selle edastaks.

Täitev asutus või ametiisik on asutus või ametiisik, kellel on pädevus Euroopa uurimismäärust tunnustada ja tagada selle täitmine kooskõlas kõnealuse direktiiviga ja menetlustega, mida kohaldatakse sarnases riigisiseses asjas.

Lisaks antakse direktiiviga liikmesriikidele võimalus määrata pädevaid asutusi või ametiisikuid abistama keskasutuse või mitu keskasutust. Liikmesriik võib panna oma keskasutus(tel)e vastutuse Euroopa uurimismääruse administratiivse edastamise ja vastuvõtmise ning kogu muu sellega seotud ametliku suhtlemise eest (direktiivi artikli 7 lõige 3).

---

7 Vt ka Euroopa Kohtu otsuseid kohtuasjas C-584/19, PPU Staatsanwaltschaft Wien/A. jt; kohtuasjas C-16/22, Staatsanwaltschaft Graz; ja kohtuasjas C-670/22, M.N. (EncroChat).

8 Otsus kohtuasjas C-724/19 (kriminaalmenetlus järgmise isiku suhtes: HP).

Direktiivi ülevõtmisel korraldasid liikmesriigid Euroopa uurimismääruste edastamise ja vastuvõtmise erinevalt. Üldiselt on hindamine siiski näidanud, et enamikus liikmesriikides on olemas süsteem, mille kohaselt kohtueelses etapis on Euroopa uurimismäärust pädev koostama või kinnitama prokurör ning kohtumenetluse etapis on Euroopa uurimismäärust pädevad koostama kohus ja/või kohtunik. Sarnane lähenemisviis kehtib ka Euroopa uurimismääruste täitmise suhtes, kuigi pole haruldane, et liikmesriigid on määranud Euroopa uurimismääruse tunnustamise ja täitmise kohta otsuse tegemiseks ühe pädeva asutuse või ametiisiku (sageli prokuratuuri), kes võib selle edastada teisele asutusele või ametiisikule täitmiseks vastavalt riigisisesele menetlustele.

Mitu liikmesriiki on määranud keskasutuse või keskasutused, kuid nende pädevus on väga erinev. Üldiselt täheldati, et kui keskasutuseks määrati justiitsministeerium, piirdus tema pädevus statistikaalaste ülesannetega või ta hõlbustas vajaduse korral otsekontakte taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahel. On liikmesriike, kes ei ole ametlikult keskasutust määranud, kuid neil on siiski tugevalt tsentraliseeritud süsteem, mis nõuab kõigi saadud ja saadetud Euroopa uurimismääruste edastamist ühe asutuse kaudu. See ühtne asutus on sageli prokuratuur ja leiti, et neil on palju mahukam roll, pakkudes sageli kvaliteedikontrolli ja muud olulist panust kõigis Euroopa uurimismäärusega seotud küsimustes.

Olenemata sellest, milliseid asutusi või ametiisikuid on eri liikmesriikides peetud pädevateks Euroopa uurimismääruste koostamiseks/täitmiseks, on vastastikuste hindamiste kümnes voor näidanud, et kõrge spetsialiseerumise tase avaldab praktikas Euroopa uurimismääruse edukale kohaldamisele väga positiivset mõju. Hindamisrühmad tegid sellega seoses kindlaks arvukalt parimaid tavasid. Liikmesriike on kiidetud selle eest, et neil on olemas rahvusvahelisele koostööle spetsialiseerunud prokurörid, kohtunikud, ametnikud ja uurimisasutused, ning eriti kasulikuna on esile tõstetud Euroopa uurimismääruste koostamise ja/või täitmise eest vastutavate eriüksuste loomist. Praktikud, kes ei tegele Euroopa uurimismäärustega iga päev, on olnud tänulikud võimaluse üle küsida nõu oma spetsialistidest kolleegidelt ning tagada seeläbi Euroopa uurimismääruse nõuetekohane ja järjepidev kohaldamine. Lisaks on taotlevate ja täitvate asutuste ja ametiisikute vahelisel otsesel suhtlemisel kasu sellest, kui mõlemad pooled on teatud määral spetsialiseerunud.

PUBLIC

Teisest küljest jõuti mõne riigi aruandes järeldusele, et spetsialiseerumise puudumise kõrvaldamiseks tuleks koostada soovitus. Kuigi paljusid liikmesriike tunnustati kõrge spetsialiseerumise eest ühe pädeva asutuse piires või ametiisiku puhul, oli erandlikum leida samal tasemel spetsialiseerumist sama liikmesriigi kõigis teistes Euroopa uurimismäärusega tegelevates pädevates asutustes või selle kõigi teiste ametiisikute puhul.

Lisaks osutus sama liikmesriigi eri (spetsialiseerunud) asutuste või ametiisikute vaheline koordineerimine samavõrd oluliseks tõendite edukal kogumisel piiriüleste uurimiste käigus. Kui Euroopa uurimismäärusega taotletakse mitut uurimistoimingut, peavad seda sageli täitma mitu erinevat täitvat asutust või ametiisikut, sõltuvalt näiteks taotletud toimingu liigist ja/või territoriaalsest seosest. Taotlemise poole pealt osutasid liikmesriigid probleemidele, mis on tekkinud seoses Euroopa uurimismäärustega, milles taotletakse mitut uurimistoimingut, näiteks otsekontaktide loomine kõigi täitjariigi asjaomaste asutuste ja ametiisikutega ning põhjaliku ülevaate saamine Euroopa uurimismääruse täitmise seisust. Kõiki Euroopa uurimismäärusega tegelevaid pooli kutsuti üles tegevust rohkem koordineerima. Riiklikul tasandil toimuv põhjalik koordineerimine täitjariigis on väga oluline mitte ainult erinevate täitvate asutuste või ametiisikute vahel kohtu tasandil, vaid ka politsei tasandil. Samast põhimõttest lähtudes on tunnustatud neid liikmesriike, kes on kehtestanud selge korra Euroopa uurimismääruste täitmise koordineerimise eest vastutava asutuse või ametiisiku osas.

3.2. Kahtlustatava, süüdistatava või kannatanu õigus taotleda Euroopa uurimismäärust

Direktiivi artikli 1 lõike 3 kohaselt võib Euroopa uurimismääruse koostamist taotleda kahtlustatav või süüdistatav või kahtlustatava või süüdistatava nimel tegutsev advokaat. Selle sätte ülevõtmisel liikmesriikides probleeme ei tuvastatud. Kuigi asjaomaste menetluste puhul täheldati erinevusi, lubavad kõik hinnatud liikmesriigid kahtlustatavatel või süüdistatavatel taotleda tõendite kogumist, sealhulgas Euroopa uurimismääruse abil.

Praktikas kasutab kaitse seda võimalust igas liikmesriigis siiski väga harva. Hindajatele anti teada mitu põhjust. Esiteks märkisid mitme advokatuuri esindajad, et kohtueelses etapis on kaitse õigused ja juurdepääs toimikutele piiratud, mis piirab praktikas selliste taotluste esitamist. Teiseks mainiti mõnikord piirava tegurina aega, mille jooksul kaitse peab sellise taotluse esitama. Siiski näib, et kõige olulisem tegur on kaitsjate teadmiste puudumine, mis selgitab, miks selliseid taotlusi nii harva esitatakse. Mitmed advokatuuride esindajad märkisid, et nad lihtsalt ei tea, millal ja kuidas selliseid taotlusi esitada. Seetõttu said selles valdkonnas oma praktilisi kogemusi jagada ainult üksikud liikmesriigid. Nendes liikmesriikides olid aga mõlema poole praktikud üldiselt kehtivate menetlustega rahul.

Direktiiv ei sisalda ühtegi sarnast sätet, mis annaks ka kannatanutele õiguse Euroopa uurimismääruse koostamist taotleda. Mõnikord tõstatati küsimus, kas direktiivi tuleks selles osas muuta, kuid laialdast üksmeelt ei saavutatud. Siiski tehti kindlaks, et enamiku liikmesriikide õigus võimaldab kannatanutel esitada ühel või teisel viisil taotlusi tõendite kogumiseks ja sellest tulenevalt Euroopa uurimismääruse koostamiseks. Seda on korduvalt tunnustatud parima tavana, kuna leitakse, et see täiendab kannatanu õigust esitada tõendeid direktiivi 2012/29/EL alusel.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriike julgustatakse säilitama ja võimaluse korral suurendama spetsialiseerumist kõigi oma selliste asutuste või ametiisikute puhul, kes töötavad rahvusvahelise koostöö vahenditega, sealhulgas Euroopa uurimismäärusega. Selleks võiksid liikmesriigid, kes ei ole seda veel teinud, kaaluda spetsialiseerunud büroode ja/või üksuste loomist, kus selliste juhtumitega tegelevad spetsialiseerunud praktikud, nagu prokurörid, kohtunikud, politseiametnikud ja ametnikud.***

– ***Kinnitades veel kord taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahelise otsekontakti tähtsust Euroopa uurimismääruse optimaalseks täitmiseks, julgustatakse liikmesriike tagama, et on kehtestatud õiguslik ja/või tegevuskord nende riiklike täitvate asutuste või ametiisikute vaheliseks tõhusaks koordineerimiseks juhtudel, kui Euroopa uurimismäärus on koostatud mitme uurimistoimingu jaoks, millesse on kaasatud erinevad pädevad täitvad asutused või ametiisikud. Nii saab aidata kaasa Euroopa uurimismääruste tõhusale kohaldamisele ja hõlbustada teabevahetust taotleva asutuse või ametiisikuga.***

PUBLIC

4. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE KOHALDAMISALA JA SEOS TEISTE VAHENDITEGA

4.1. Euroopa uurimismääruse seos teiste vahenditega

Direktiivis on sätestatud, et Euroopa uurimismääruse võib koostada ühe või mitme konkreetse uurimistoimingu kohta, mis tehakse teises liikmesriigis tõendite kogumiseks. Euroopa uurimismääruse võib koostada ka selliste tõendite hankimiseks, mis on juba täitjariigi pädevate asutuste või ametiisikute valduses. Lisaks hõlmab Euroopa uurimismäärus vastavalt direktiivi artiklile 3 kõiki uurimistoiminguid, välja arvatud ühise uurimisrühma loomine.

Tegelikkuses on liikmesriigid siiski märkinud, et Euroopa uurimismäärusi saadakse korrapäraselt muul eesmärgil kui tõendite kogumine, näiteks olukordades, kus õige valik oleks olnud vastastikuse õigusabi taotlus. Olemas on ka „hübriidsed“ Euroopa uurimismäärused, kus taotletakse uurimistoiminguid tõendite kogumiseks koos muude toimingutega, mis jäävad rangelt võttes direktiivi kohaldamisalast välja.

Kuigi Euroopa uurimismääruse kohaldamisala järgimise tähtsust rõhutati sageli, leiti, et enamik liikmesriike aktsepteerib ja täidab korrapäraselt Euroopa uurimismäärusi, mille puhul oleks õige vahend olnud vastastikuse õigusabi taotlus, näiteks taotlused dokumentide kättetoimetamiseks, mis ei ole seotud tõendite kogumisega. Seda lähenemisviisi põhjendatakse sellega, et vastastikusel õigusabil puuduvad ametlikud nõuded ja praktikud otsustavad aktsepteerida Euroopa uurimismäärust vastastikuse õigusabina, tingimusel et kõik nõuded on täidetud. Sellist paindlikku suhtumist tunnustatakse sageli kui parimat tava, kuna see aitab kaasa kriminaalasjades tehtava rahvusvahelise koostöö tõhususele ning aitab ära hoida täiendavaid taotlusi ja võimalikke (tõlke)kulusid.

Mis puudutab Euroopa vahistamismäärust, siis on paljud liikmesriigid saanud neid paralleelselt Euroopa uurimismäärustega. Sellistel juhtudel edastatakse Euroopa uurimismäärus mõnikord üksnes isiku asukoha kindlakstegemiseks, samas kui Euroopa vahistamismäärusega taotletakse isiku vahistamist. Enamik liikmesriike peab seda siiski tarbetuks ja väidab, et Euroopa vahistamismäärus võimaldab teha ka toiminguid isiku asukoha kindlakstegemiseks kinnipidamise eesmärgil (Euroopa vahistamismääruse täitmine). Lisaks võib sel eesmärgil kasutada politseikanaleid. Teisest küljest ei keeldu liikmesriigid tavaliselt sellise Euroopa uurimismääruse täitmisest, mille eesmärk on teha kindlaks isiku asukoht tema hilisemaks vahistamiseks Euroopa vahistamismääruse alusel.

PUBLIC

Mõned praktikud on märkinud, et nad on harjunud juba kaaluma, kas Euroopa uurimismääruse koostamine kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamiseks tõendite kogumise eesmärgil oleks Euroopa vahistamismäärusele tõhus alternatiiv. Selline lähenemisviis järgib direktiivi põhjenduse 26 vaimu ja hindajad on seda tunnustanud.

Vara arestimisega seoses näitas hindamine, et tõendite kogumise eesmärgil arestitud vara ja konfiskeerimise eesmärgil arestitud vara eristamine tekitab praktikas probleeme. Märkimisväärne arv liikmesriike teatas, et nad on saanud Euroopa uurimismäärusi hiljem konfiskeerimisele kuuluva vara arestimiseks, kuigi seda toimingut tuleb taotleda määruse (EL) 2018/1805 kohase arestimistunnistusega. Praktikud tunnistavad, et varade arestimise eesmärk võib olla segane ja võib uurimise käigus muutuda. Kahe vahendi paralleelne/samaaegne kasutamine võib praktikas olla segadust tekitav ja viivitusi põhjustav tegur. Teine probleem, mis tõstatati, oli asjaolu, et arestimistunnistusele eelneb sageli Euroopa uurimismäärus, mille tulemusena asjaomaste varade olemasolu ja asukoht kindlaks tehakse. Need küsimused muutuvad veelgi keerulisemaks, kui Euroopa uurimismääruse ja arestimistunnistuse menetlemise pädevad asutused või ametiisikud ei ole samad.

Mitme hindamiskülastuse käigus arutati selliste varade üle nagu luksusesemed ja raha. Mõned liikmesriigid väitsid, et neid ei tohiks Euroopa uurimismääruse alusel arestida, samas kui teiste liikmesriikide puhul võib neil olla mõnel juhul tõenduslik eesmärk.

Mis puudutab ühiseid uurimisrühmi, siis enamik liikmesriike ei ole nendega seoses kogenud mingeid raskusi. Kui ühise uurimisrühma raames tekib vajadus hankida tõendeid mitteosalevalt liikmesriigilt, peetakse Euroopa uurimismääruses alati heaks tavaks märkida, et uurimist viib läbi ühine uurimisrühm ja et Euroopa uurimismääruse täitmise tulemusi jagatakse kõigi osalejate vahel. Üldiselt see tava ühise uurimisrühma liikmetele ega mitteosalevale täitjariigile küsimusi ei tekita. Üks liikmesriik väitis, et erikohustuse reeglit Euroopa uurimismääruste kontekstis ei kohaldata ning seetõttu võib ühise uurimisrühma liikme koostatud Euroopa uurimismääruse kaudu kogutud tõendeid jagada mitte ainult teiste ühise uurimisrühma liikmetega, vaid ka väljaspool ühist uurimisrühma. Mõned liikmesriigid märkisid, et kui uurimised piisavalt ei kattu, eelistavad nad kasutada ühise uurimisrühma asemel muid koostöövahendeid, näiteks Euroopa uurimismäärust.

PUBLIC

Külastuste käigus juhtisid mitmed praktikud tähelepanu sellele, et seosed teiste õigusalase koostöö vahenditega võivad olla keerulised ja põhjustada menetlustes viivitusi. See kehtib eelkõige siis, kui toimingu eesmärk kriminaalmenetluse käigus muutub. Eksperdid ja praktikud nõustusid siiski, et taotlevad asutused või ametiisikud peaksid A lisas alati märkima, kas sama juhtumi puhul kasutatakse ka muid õiguslikke vahendeid (vt ka 5. peatükk).

On väidetud, et rohkem tähelepanu tuleks pöörata eri vahendite omavahelistele seostele, et säilitada nende vahel tihe seos, nagu on rõhutatud ka direktiivi põhjenduses 34. Mõne riigi aruandes nõuti, et komisjon koostaks käsiraamatu või suunised ja/või Euroopa õigusalase koolituse võrgustik (EJTN) pakuks selles küsimuses rohkem koolitust.

4.2. Euroopa uurimismäärus ja teabevahetus

Liikmesriigid puutuvad kokku saadud ja saadetud Euroopa uurimismäärustega, milles taotletakse nõusolekut varem politseikoostöö kaudu saadud teabe kasutamiseks tõendina kriminaalmenetluses. Täitjariigid on üldiselt valmis nõusolekut andma, kuigi tekib probleeme sellega, milline oleks asjakohane menetlus selle nõusoleku andmiseks. Direktiiv sellist nõusolekumenetlust ei sisalda, samas kui raamotsuses 2006/960/JSK ja sellele järgnevas direktiivis (EL) 2023/977 mainitakse nõusoleku andmise võimalust, kuid mitte seda, kuidas nõusolekut anda.

Liikmesriigid ei maininud eriti sageli õigusasutuste vahelist omaalgatuslikku teabevahetust kui vahendit, mida oleks kasutatud nõusoleku taotlemiseks varem politseikoostöö käigus saadud teabe kasutamiseks. Samuti väideti, et ka selle küsimuse kohta ei ole direktiivis midagi öeldud[9] ja liikmesriikidel on erinevad seisukohad selle suhtes, kas omaalgatusliku teabevahetuse teel saadud tõendite kasutamiseks on alati vaja koostada Euroopa uurimismäärus.

[9] Erinevalt näiteks Euroopa Liidu liikmesriikide vahelist vastastikust õigusabi kriminaalasjades käsitleva konventsiooni (2000/C 197/01) artiklist 7.

Kokkuvõttes jõudsid mitu hindamisrühma järeldusele, et selles küsimuses oleks vaja selgust ning et sellest tulenevalt oleks kasulik, kui direktiiviga nähtaks ette selge võimalus taotleda nõusolekut varem õiguskaitseasutuste vahel jagatud või õigusasutuste vahel omaalgatuslikult jagatud teabe kasutamiseks tõendina kriminaalmenetluses.

4.3. Euroopa uurimismäärus ja menetluse eri etapid

Direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluse kõigis etappides, sealhulgas kohtumenetluse etapis. Hindamine näitas siiski, et liikmesriikide vahel puudub üksmeel Euroopa uurimismääruse kasutamise osas pärast seda, kui kriminaalmenetluse tulemusel on tehtud lõplik otsus. Mõned liikmesriigid usuvad, et direktiivi saab tõlgendada nii, et Euroopa uurimismäärus võib sisaldada ka teatavaid toiminguid pärast lõpliku otsuse tegemist, näiteks asukohaandmete hankimist süüdimõistetud isikuga ühenduse võtmiseks, eraldi finantsuurimist, mille eesmärk on konfiskeerimisotsuse täitmine, või seoses asenduskaristuste ning vangistuse tingimisi kohaldamata jätmist käsitlevate otsuste kohaldamise menetlustega.

Lisaks väitsid mitu liikmesriiki, et nad ei ole lõpliku otsuse täitmise käigus kunagi Euroopa uurimismäärusega kokku puutunud, kuid teoreetiliselt ei näe nad selles etapis takistusi Euroopa uurimismääruse koostamiseks/täitmiseks, kui see on ette nähtud tõendite kogumise eesmärgil ja Euroopa uurimismäärus ongi õige vahend, mida selleks kasutada.

Teisest küljest väljendasid mitmed liikmesriigid kindlat seisukohta, et Euroopa uurimismäärust ei tohiks lõpliku otsuse täitmise etapis kunagi kasutada, kuna see ei kuulu direktiivi kohaldamisalasse, ning et selleks on olemas muud vahendid. Praktikas näib, et Euroopa uurimismäärusi kasutatakse selles etapis väga harva, mistõttu on ka selle küsimusega seotud kogemused (teemad) piiratud. Mõned liikmesriigid tõid näiteid juhtudest, mil nad on palunud taotleval riigil kasutada oma taotluse esitamiseks muud kohaldatavat vahendit ning tavaliselt on ametiasutused jõudnud kokkuleppele otseste konsultatsioonide kaudu.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Komisjoni kutsutakse üles kaaluma käsiraamatu või suuniste koostamist Euroopa uurimismääruse ja selle seoste kohta muude kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö vahenditega, sealhulgas Euroopa vahistamismääruse raamotsuse ning arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid käsitleva määrusega (EL) 2018/1805. Lisaks julgustatakse EJTNi suurendama teadlikkust ja arendama dialoogi nende vahendite omavahelise seose kohta.***

– ***Komisjoni kutsutakse üles kaaluma seadusandliku ettepaneku esitamist direktiivi muutmiseks, nähes ette võimaluse taotleda nõusolekut varem õiguskaitseasutuste vahel jagatud või õigusasutuste vahel omaalgatuslikult jagatud teabe kasutamiseks tõendina kriminaalmenetluses.***

PUBLIC

5. SISU JA VORM

5.1. Üldised probleemid

Direktiivi artikli 5 kohaselt võib Euroopa uurimismääruse koostada üksnes A lisas sätestatud vormi täitmisel ja allkirjastamisel. A lisa, mis on kättesaadav kõigis ELi keeltes, koostati selleks, et anda asutustele või ametiisikutele süsteemne ja tõhus viis, kuidas täitjariigi jaoks kogu asjakohane teave lisada. Eraldi osade ja märgistatavate lahtrite eesmärk on anda ülevaade juhtumist ja taotletud toimingutest. Külastuste käigus märkisid praktikud, et nad on aastate jooksul A lisas esitatud vormi täitmisega üha enam ära harjunud. Hindamine on siiski näidanud, et paljudel eri liikmesriikide praktikutel esineb A lisaga raskusi. Selle alapeatüki eesmärk on anda ülevaade kõige sagedamini kogetud probleemidest.

- **Puudulikud/ebaselged Euroopa uurimismäärused.** Peaaegu kõik liikmesriigid on teatanud, et nad saavad sageli Euroopa uurimismääruseid, mis on puudulikud, vastuolulised või ebaselged. Ei ole haruldane näha Euroopa uurimismäärusi, mis ei sisalda põhiteavet taotletava(te) toimingu(te) asjaolude, aja, koha ja/või põhjenduse kohta. Mõnel juhul on asjaolude kokkuvõtet raske mõista, sest taotlev asutus või ametiisik on sinna lihtsalt kopeerinud pikki ja keerukaid lauseid aluseks olevatest riiklikest dokumentidest. Võib esineda kahtlustatavaga seotud valesid pangakontonumbreid või üksikasju. Mõnikord loetleb taotlev asutus või ametiisik toimingud, mille tegemist ta taotleb, kuid ei märgista asjakohaseid C osa lahtreid. Lisaks sellele on tekstis näha lahknevusi, mis on seotud näiteks ülekuulatava isiku staatuse kirjeldusega (tunnistaja/kannatanu/kahtlustatav). Paljud aruanded sisaldavad kõigile liikmesriikidele suunatud soovitust pöörata erilist tähelepanu selle tagamisele, et asjaolud ja taotletavad toimingud oleksid Euroopa uurimismääruses lugejat silmas pidades esitatud selgelt struktureeritud ja arusaadaval viisil. Samuti tehti ettepanek, et taotlevad asutused või ametiisikud peaksid korrektse tõlke hõlbustamiseks kasutama lühikesi lauseid ja täpset keelt. Hindamisrühmad juhtisid siiski tähelepanu sellele, et puudused Euroopa uurimismääruse sisus, nagu ebapiisav teave või tõlkevead, ei tohiks kaasa tuua Euroopa uurimismääruse täitmata jätmist, vaid pigem konsulteerimise taotleva asutuse või ametiisikuga.

PUBLIC

- **D osa.** See osa võimaldab liikmesriikidel teavitada täitvaid asutusi või ametiisikuid sellest, et Euroopa uurimismäärus on seotud varasema määrusega. Direktiivis ei ole siiski eraldi osa selle kohta, kuhu märkida, et Euroopa uurimismäärus on seotud muude õiguskoostöö taotluste/määrustega, nagu Euroopa vahistamismäärus, ühine uurimisrühm, arestimistunnistus või mis tahes vastastikuse õigusabi taotlus, kuigi hindamisrühmad ja praktikud olid sageli üksmeelel selles, et Euroopa uurimismääruse tõhusaks täitmiseks on sama oluline teavitamine muudest asjakohastest taotlustest/määrustest. Näiteks ei ole haruldane, et Euroopa uurimismäärusega taotletakse maja läbiotsimist, mis tuleb kooskõlastada Euroopa vahistamismäärusega, millega taotletakse selles majas elava isiku vahistamist. Kahtlemata tuleks pädevaid täitvaid asutusi või ametiisikuid (mis võivad sõltuvalt vahendist erineda) kõigist taotlustest teavitada, et täitmist sujuvalt koordineerida. Mitmes aruandes väljendasid praktikud soovi, et A lisas oleks osa, kus nad saaksid teavitada seotusest varasemate taotluste/määrustega. Samal ajal julgustati liikmesriike käsitama D osa kui võimalust mainida muid asjakohaseid taotlusi, olenemata nende õiguslikust alusest.

PUBLIC

- **Vormi kasutajasõbralikkus.** Mitmes aruandes märgiti vajadust muuta A lisa kasutajasõbralikumaks. Mõned liikmesriigid märkisid, et C ja G osa aetakse sageli segamini, ning pakkusid, et need võiksid ehk olla paigutatud üksteise järele. C osas nõutakse, et taotlev asutus või ametiisik täpsustaks vormi alguses kõigepealt, milliseid toiminguid on vaja teha, ning alles vormis tagapool (G osas) saab taotlev asutus või ametiisik nende toimingute vajalikkust põhjendada. Mõnes aruandes tehti ettepanek lisada C osasse märgistatava lahtrina täiendavad toimingud, eelkõige läbiotsimiste tegemiseks, kuna tegemist on sageli kasutatava uurimistoiminguga. Lisaks tehti ettepanek parandada G osa, võimaldades märgistada lahtri, et märkida ära uurimise etapp (kohtueelne või kohtumenetluse etapp). Lisaks täheldati, et C ja H osa sisaldavad tarbetuid kordusi ning et praktikud peavad kaks korda märkima, millist liiki toiminguid taotletakse. Paljud asutused või ametiisikud soovisid luua eraldi lahtrid kahtlustatavate ja süüdistatavate jaoks ning luua C osas iga toimingu puhul tunnistajate ja kannatanute jaoks eraldi lahtrid. Mitu liikmesriiki leidis, et tunnistajale/kahtlustatavale/süüdistatavale esitatavate küsimuste jaoks peaks olema eraldi osa, või teise võimalusena võiks märgistada lahtri, mis viitab lisatud küsimuste loetelule. Selles küsimuses peeti kasulikuks eraldi osa loomist mis tahes manuste (nt liikmesriigi kohtumäärus) loetelu jaoks. Lisaks rõhutati mitmes aruandes, et paljud praktikud peavad A lisa liiga pikaks ja eelistaksid võimalust lühendada või „peita“ osasid, mis ei ole konkreetsete juhtumite puhul vajalikud.

Üks liikmesriik mainis Euroopa uurimismääruse allkirjastamisel tekkinud konkreetset probleemi. Organiseeritud kuritegevusest tuleneva suurenenud ohu otsese tulemusena otsustasid selle liikmesriigi praktikud mitme kõige tundlikumate juhtumite puhul allkirjastada Euroopa uurimismääruse anonüümselt numbri abil, et kaitsta oma identiteeti. Siiski ei olnud selge, kas see tava on direktiiviga kooskõlas või mitte.

Külastuste käigus küsiti liikmesriikidelt, kuidas nad reageerivad kiireloomulistele olukordadele ja kas nad saavad teha uurimistoiminguid välismaal asuva kolleegi telefonikõne alusel. Enamik liikmesriike (mõne erandiga) teatas, et nad ei aktsepteeri suulist Euroopa uurimismäärust, ning kui ettevalmistavad toimingud välja arvata, siis nad ei tegutse ega tee uurimistoimingut enne, kui Euroopa uurimismäärus on kirjalikus vormis kätte saadud.

Kokkuvõttes on hindamine näidanud, et Euroopa uurimismääruse vormiga seotud probleemid on kahesugused. Esiteks on vaja seadusandlikke meetmeid, et muuta A lisa kasutajasõbralikumaks. Teiseks peaksid liikmesriigid rohkem pingutama, et täita Euroopa uurimismääruse vorm selgelt ja süsteemselt ning anda arusaadavat teavet.

5.2. Keelte kasutamise kord ja tõlkimisega seotud küsimused

Direktiivi artikli 5 lõikes 2 sätestatakse, et iga liikmesriik peab märkima keele(d), mida liidu institutsioonide ametlike keelte hulgast lisaks asjaomase liikmesriigi ametlikule keelele (ametlikele keeltele) võib kasutada Euroopa uurimismääruse vormi täitmisel või tõlkimisel, kui see liikmesriik on täitjariik. Põhjenduses 14 julgustatakse liikmesriike lisama oma ametlikule keelele (ametlikele keeltele) vähemalt ühe liidus laialdaselt kasutatava keele.

Hindamine on näidanud, et mõned liikmesriigid on keelte kasutamise korra suhtes paindlikud. Näiteks aktsepteerib üks liikmesriik Euroopa uurimismäärusi ametlikult koguni neljas keeles. Teine liikmesriik aktsepteerib Euroopa uurimismäärust kolmes keeles ja lisaks mis tahes muus keeles, tingimusel et selle aktsepteerimisel ei teki takistusi. Kõige levinum lisakeel, mida liikmesriigid kasutavad, on inglise keel. Külastused on aga näidanud, et mõned liikmesriigid on oma teatisse lisanud küll veel ühe keele (sageli inglise keele), kuid tegelikkuses ei näi nad Euroopa uurimismäärust selles lisakeeles aktsepteerivat.

Vaatamata artikli 5 lõike 2 sõnastusele on mõned liikmesriigid märkinud Euroopa uurimismääruste aktsepteerimise keeleks üksnes oma ametliku keele. Mõned liikmesriigid on nõustunud aktsepteerima Euroopa uurimismäärust oma naaberriigi keeles vastastikkuse tingimusel.

Enamikus aruannetes julgustati kõiki liikmesriike lisama direktiivi artikli 5 lõike 2 ja põhjenduse 14 vaimus keelte kasutamise korda käsitlevasse teatisse lisaks oma ametlikule keelele ühe liidus laialdaselt kasutatava keele. Paljud praktikud ja hindajad märkisid, et rahvusvahelises õigusalases koostöös kasutatakse laialdaselt inglise keelt.

PUBLIC

Mitmed liikmesriigid teatasid raskustest seoses Euroopa uurimismääruste tõlkimisega. Täitmise seisukohast puutuvad praktikud kokku väga halva kvaliteediga (masin)tõlgetega, mis mõnel juhul muudab asjaolude ja taotletava(te) toimingu(te) mõistmise peaaegu võimatuks. Sellistel juhtudel nõutakse taotlevalt riigilt tavaliselt selgitusi või uut tõlget, mis põhjustab täitmises viivitusi. Mõnes aruandes peeti heaks tavaks lisada tõlkele Euroopa uurimismääruse originaalversioon, et täitjariik saaks vajaduse korral ise Euroopa uurimismääruse (või selle osad) tõlkida. Mõned liikmesriigid märkisid, et nad eelistaksid pigem Euroopa uurimismääruse tõlget (heasse) inglise keelde kui halba tõlget nende ametlikku keelde.

Taotleja seisukohast mainisid praktikud probleeme teatavate keelte puhul pädeva tõlkija leidmisel. Mõni asutus saab kasutada oma asutusesisest tõlketeenust, kuid sageli mitte iga ELis räägitava ametliku keele puhul. Seetõttu on pädeva tõlkija leidmine mõnel juhul keeruline ja kulukas. Mõnes aruandes tuvastati isegi olukordi, kus näis, et Euroopa uurimismäärust ei saanud koostada seetõttu, et seda ei olnud lihtsalt võimalik täitjariigi ametlikku keelde tõlkida.

Kui siduda see probleem nüüd alapeatükiga 5.1, siis saab öelda, et tõlgete kvaliteeti mõjutab ka ebaselge, arusaamatu ja puudulik teave Euroopa uurimismääruse originaalversioonis. Teisest küljest kutsuti paljudes aruannetes kõiki liikmesriike üles tegema suuremaid jõupingutusi tõlgete kvaliteedi tagamiseks ja parandamiseks.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse pöörata erilist tähelepanu sellele, et tagada Euroopa uurimismääruses lugejat silmas pidades asjaolude ja taotletavate toimingute selgelt struktureeritud ja arusaadav kirjeldus.***

– ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse Euroopa uurimismääruse koostamisel märkida A lisasse kõik sellega seotud õigusalase koostöö taotlused/määrused, nagu varasemad/paralleelsed Euroopa vahistamismäärused, arestimistunnistused või ühised uurimisrühmad.***

– ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut direktiivi muutmiseks, muutes A lisa tuvastatud puudusi arvesse võttes kasutajasõbralikumaks ja tõhusamaks.***

– ***Direktiivi artikli 5 lõike 2 ja põhjenduse 14 vaimus julgustatakse liikmesriike märkima oma keelte kasutamise korda käsitlevasse teatisse lisaks oma ametlikule keelele ühe liidus laialdaselt kasutatava keele.***

– ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse tagada tõlgete hea kvaliteet. Lisaks soovitatakse neil lisada tõlkele Euroopa uurimismääruse originaalversioon.***

PUBLIC

6. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE EDASTAMINE JA OTSEKONTAKT

Selles hindamisvoorus käsitleti kahte peamist Euroopa uurimismääruse edastamisega seotud teemat: i) täitjariigi selle pädeva asutuse või ametiisiku kindlakstegemine, kellele Euroopa uurimismäärus saadetakse; ii) edastusvahendid, nimelt kas Euroopa uurimismääruse elektrooniline edastamine on piisav ja millistel tingimustel või kas on (samuti) vajalik Euroopa uurimismääruse paberkandjal originaali edastamine.

Kuigi teadete järgi esines kohati mõningaid raskusi, näitasid hindamised üldiselt, et pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemine ei tekita märkimisväärseid probleeme.

Turvaliste edastusvahendite küsimus osutus keerulisemaks: aruannetes toodi esile liikmesriikide erinevad ja paiguti vastuolulisi seisukohti ja lähenemisviise, millel võib olla otsustav mõju Euroopa uurimismääruse sujuvale kohaldamisele. Käesolev hindamisvoor näitas selgelt, et liikmesriikide pädevate asutuste või ametiisikute vahelise turvalise side elektroonilise süsteemi (elektrooniliste tõendite digitaalne vahetussüsteem – eEDES) täielik rakendamine parandab eeldatavasti märkimisväärselt Euroopa uurimismääruste edastamise tõhusust, kiirust ja turvalisust.

6.1. Pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemine

Hindamised kinnitasid, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku õigusatlas (Euroopa õigusatlas) on oluline ressurss. Liikmesriikide taotlevad asutused või ametiisikud kasutavad Euroopa õigusatlast regulaarselt ja aktiivselt teiste liikmesriikide pädevate täivate asutuste või ametiisikute kindlakstegemiseks ja nendega otsekontakti loomiseks. Siiski juhiti tähelepanu sellele, et Euroopa õigusatlases sisalduv teave pädevate asutuste või ametiisikute kohta oli mõnikord puudulik või aegunud. Praktikud rõhutasid, et see teave peaks alati sisaldama pädevate asutuste või ametiisikute õigeid e-posti aadresse ja telefoninumbreid, et hõlbustada otsekontakti.

Ühe liikmesriigi praktikud tegid ettepaneku, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustik peaks kaaluma õigusatlase kättesaadavaks tegemist kõigis ELi ametlikes keeltes. Lisaks kutsuti ühes aruandes Euroopa õigusalase koostöö võrgustikku üles kaaluma õigusatlase täiustamist seoses juhtumitega, kus Euroopa uurimismäärus koostatakse mitme uurimistoimingu tegemiseks.

PUBLIC

Võttes arvesse, et praktikute üksmeelse arvamuse kohaselt on Euroopa õigusatlas osutunud väärtuslikuks vahendiks, ning arvestades direktiivi kohase otsekontakti loomise tähtsust, soovitati liikmesriikidel tagada, et nende pädevaid asutusi või ametiisikuid käsitlev teave Euroopa õigusatlases on õige, täielik ja ajakohane.

Taotlevad asutused või ametiisikud kogevad täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemisel mõnikord siiski raskusi, eriti liikmesriikide puhul, kus puudub keskne kontaktpunkt Euroopa uurimismääruste vastuvõtmiseks, kui taotletakse mitut uurimistoimingut ja täitjariigil on nende jaoks erinevad pädevad asutused või ametiisikud, või kui koht, kus taotletud toimingut tuleb teha, ei ole teada. Kui sellistes olukordades tekivad raskused, kasutavad taotlevad asutused või ametiisikud kooskõlas direktiivi artikli 7 lõikega 5 mitmesuguseid eri allikaid.

Taotlevad asutused või ametiisikud paluvad käesoleva hindamisvooru tulemuste kohaselt sageli abi Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku kontaktpunktidelt või keerukamatel juhtudel Eurojusti asjaomastelt riiklikelt büroodelt. Samuti võivad nad taotleda teavet keskasutustelt, kui need on määratud, justiitsministeeriumilt või sidekohtunikelt, kes viibivad oma liikmesriigis või on lähetatud välismaale. Mitmes liikmesriigis on süviti õigusalasele koostööle spetsialiseerunud spetsialistide rühmad/üksused/võrgustikud valmis abistama oma kolleege piiriüleste juhtumitega tegelemisel, sealhulgas pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemisel. Mõnikord kasutatakse pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemiseks politseikanaleid.

Tuleb märkida, et kui Euroopa uurimismääruse saanud täitjariigi asutused või ametiisikud ei ole pädevad Euroopa uurimismäärust tunnustama ja seda täitma, täidavad nad üldiselt direktiivi artikli 7 lõiget 6 ja edastavad Euroopa uurimismääruse *ex officio* määrust täitvale asutusele või ametiisikule. Kui mõned erandid välja arvata, ei teatanud praktikud juhtumitest, kus Euroopa uurimismäärus oleks taotlevale asutusele või ametiisikule tagastatud seepärast, et see oli saadetud täitjariigi asutusele või ametiisikule, kes ei olnud pädev seda tunnustama või täitma. Mõnes aruandes peeti artikli 7 lõike 6 ranget järgimist parimaks tavaks ja seda soovitati kõigile liikmesriikidele.

PUBLIC

6.2. Edastamisvahendid

Enamik liikmesriike on peaaegu sõna-sõnalt oma õigusaktidesse üle võtnud direktiivi artikli 7 lõike 1, mille kohaselt tuleks Euroopa uurimismäärus edastada taotlevalt asutuselt või ametiisikult täitvale asutusele või ametiisikule vahendite abil, millest jääb kirjalik jälg ning viisil, mis võimaldab määrust täitval asutusel või ametiisikul kindlaks teha selle autentsuse.

Üldiselt nõustuvad praktikud, et Euroopa uurimismääruste elektrooniline edastamine on palju parem lahendus kui dokumentide saatmine posti teel, mis on oma olemuselt aeglasem ja tekitab suuremaid kulusid. Kuna aga veel ei ole jõustunud liikmesriikide pädevate asutuste või ametiisikute kohustus suhelda Euroopa uurimismääruse edastamisel detsentraliseeritud IT-süsteemi kaudu[10], seisavad pädevad asutused või ametiisikud endiselt silmitsi probleemidega, mis on seotud turvaliste kanalite, andmekaitse ja autentsusega.

Enamiku liikmesriikide pädevad asutused või ametiisikud saadavad Euroopa uurimismäärused tavaliselt e-posti teel ja aktsepteerivad e-posti teel edastatud Euroopa uurimismäärusi, tingimusel et nad suudavad kindlaks teha nende autentsuse (näiteks e-allkirja või samaväärse kontrollivahendi abil).

Mõned liikmesriigid selgitasid, et nende täitvad asutused või ametiisikud aktsepteerivad e-posti teel saadetud Euroopa uurimismäärusi, välja arvatud juhul, kui nende autentsusega seoses tekivad kahtlused või probleemid; sellistel juhtudel paluvad nad taotleval asutusel või ametiisikul saata Euroopa uurimismääruse muul kokkulepitud viisil.

Mõned liikmesriigid nõuavad siiski, et neile saadetaks Euroopa uurimismääruse originaal posti teel, välja arvatud juhul, kui Euroopa uurimismäärus edastatakse turvaliste kanalite, näiteks Eurojusti kanalite kaudu. Kiireloomulistel juhtudel on võimalik alustada Euroopa uurimismääruse täitmist elektrooniliselt edastatud koopia alusel enne selle saabumist posti teel. Sellega seoses julgustasid mõned hindamisrühmad liikmesriike aktsepteerima mitte ainult posti teel saadetud Euroopa uurimismäärusi, vaid ka elektrooniliselt saadetud määrusi, kui need vastavad direktiivi artiklile 7.

Mitme liikmesriigi pädevad taotlevad asutused või ametiisikud teatasid, et nad saadavad Euroopa uurimismääruse originaalid endiselt posti/kullerposti teel, isegi pärast seda, kui need on esmalt elektrooniliselt edastatud. Vähesed liikmesriigid suhtuvad sellesse erilise rangusega ega saada Euroopa uurimismäärusi e-posti teel turvaliste kanalite puudumise tõttu ja andmekaitsega seotud põhjustel.

---

10 Vastavalt digipöördemääruse artikli 26 lõikele 3.

Samuti tuleks märkida, et edastamise puhul ei rakenda erinevaid lähenemisviise mitte ainult eri liikmesriikide pädevad asutused või ametiisikud; mõnikord on isegi sama liikmesriigi praktikud Euroopa uurimismääruste saatmise ja vastuvõtmise viisi suhtes eriarvamusel. Ühes liikmesriigis oli kohapealse külastuse ajal enamik praktikuid arvamusel, et Euroopa uurimismääruste saatmine e-posti teel on piisav, samas kui ülejäänud praktikud väljendasid seisukohta, et Euroopa uurimismäärusi tuleks saata elektrooniliselt ainult juhul, kui need edastatakse Eurojusti kaudu.

Kõik Euroopa uurimismääruste turvalise edastamisega seotud probleemid lahendatakse eeldatavasti pärast detsentraliseeritud IT-süsteemi täielikku rakendamist digipöördemäärusega loodud ühtse õigusraamistiku alusel[11]. Alates 17. jaanuarist 2028 toimub direktiivi kohane piiriülene teabevahetus reeglina sellise detsentraliseeritud IT-süsteemi kaudu. Liikmesriigid võivad otsustada detsentraliseeritud IT-süsteemiga ühenduse loomiseks arendada või kohandada oma riiklikke IT-süsteeme või kasutada selleks komisjoni poolt väljatöötatavat etalonteostuse tarkvara. Võttes arvesse eeliseid, mida turvalised sidevahendid võivad pakkuda, soovitati liikmesriikidel kuni digipöördemääruse kohase, Euroopa uurimismääruse jaoks kasutatava detsentraliseeritud IT-süsteemi kasutuselevõtmiseni kasutada eEDESi, mille komisjon töötas välja direktiivi kohase teabevahetuse toetamiseks. Praegu vabatahtliku vahendina kasutatav eEDES peaks saama digipöördemääruse kohaseks etalonteostuse tarkvaraks.

Praegu on eEDESi kasutamine vabatahtlik ning kõik liikmesriigid ei ole katseprojektiga liitunud ja katseprojektis osalevate liikmesriikide kõik asutused ja ametiisikud ei ole süsteemiga ühendatud. Liikmesriigid, kes juba eEDESi katseprojektis osalevad, pälvisid selle eest tunnustust hindamisrühmadelt, kes ühtlasi julgustasid kõnealuseid riike ühendama süsteemiga kõiki pädevaid asutusi ja ametiisikuid, mis näib mõnes liikmesriigis olevat piisava digitaristu puudumise tõttu üsna keeruline.

Praktikud, kes eEDESi kasutavad, viitasid mõningatele raskustele, millega nad olid kokku puutunud, ja süsteemi omadustele, mida võiks parandada (näiteks peeti probleemseks kohustust täita Euroopa uurimismääruse vorm otse eEDESis; praktikud märkisid samuti, et eEDES ei võta arvesse vajadust säilitada Euroopa uurimismäärusi riiklikes õigusalastes andmebaasides). Sellest tulenevalt kutsusid hindamisrühmad komisjoni üles kaaluma süsteemi täiustamist, käsitledes selles hindamisvoorus tuvastatud probleeme ja tehtud soovitusi.

---

11 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2023. aasta määrus (EL) 2023/2844, mis käsitleb digipööret õigusalase koostöö ning piiriüleste tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjadega seotud õiguskaitse kättesaadavuse vallas ning millega muudetakse teatavaid õigusalast koostööd käsitlevaid õigusakte.

6.3. Otsekontakt

Pärast Euroopa uurimismääruse edastamist toimub teabevahetus enamikul juhtudel otse taotleva ja täitva asutuse või ametiisiku vahel, enamasti e-posti või telefoni teel. Mõnes aruandes tunnustasid hindamisrühmad asjaomaste liikmesriikide pädevaid asutusi või ametiisikuid selle eest, et nad püüdsid Euroopa uurimismääruse täitmise ajal luua alati otsekontakte, kõrvaldamaks võimalikud kahtlused või lahendamaks võimalikud probleemid. Samuti tehti ettepanek, et liikmesriigid peaksid tagama, et Euroopa uurimismääruses nimetatud kontaktisik(ud) valdab (valdavad) inglise keelt piisaval tasemel, et võimaldada tõhusat otsesuhtlust (vt ka 14. peatükk).

Eurojusti, Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku või keskasutuse kaudu või nende abil suheldakse juhtudel, kui tekivad sideprobleemid, kui esineb viivitusi, keerukate või kiireloomuliste juhtumite puhul või kui on eriline vajadus koordineerimise järele (nt Euroopa uurimismäärused, mis käsitlevad mitut uurimistoimingut või eri liikmesriikides tehtavaid uurimistoiminguid). Selles hindamisvoorus rõhutasid praktikud sageli Eurojusti ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku lisaväärtust teabevahetuse ja koordineerimise hõlbustamisel, eriti keeruliste ja/või mitmepoolsete juhtumite puhul.

6.4 Teavitamise kohustus – B lisa

Direktiivi artikli 16 lõige 1 kohustab täitjariiki teavitama Euroopa uurimismääruse kättesaamisest ühe nädala jooksul pärast selle kättesaamist B lisas esitatud vormi täitmise ja selle saatmise teel. B lisa eesmärk on teavitada taotlevat riiki Euroopa uurimismääruse nõuetekohasest kättesaamisest; see on oluline element täitva ja taotleva asutuse või ametiisiku vahelise otsekontakti loomisel.

Enamik liikmesriike leiab, et B lisa on eesmärgipärane, kuigi mõned aruanded sisaldasid ettepanekuid muudatuste tegemiseks, näiteks e-posti aadressi lisamise kohustuslikuks muutmiseks või vormi allkirjastamise vajaduse kaotamiseks. Kuna vorm sisaldab lahtrit mis tahes lisateabe jaoks, mida peetakse taotleva asutuse või ametiisiku jaoks kasulikuks koostöömenetluse edukal lõpuleviimisel, ollakse seisukohal, et seda lahtrit võiks kasutada taotleva asutuse või ametiisiku tähelepanu juhtimiseks A lisas esitatud vormi mittetäielikule või ebaõigele täitmisele, paludes taotleval asutusel või ametiisikul teha kõik vajalikud või asjakohased täiendused ja/või parandused.

PUBLIC

Mõned liikmesriigid väitsid, et täitjariigi lisatud kontaktandmed olid sageli puudulikud või ebaõiged. Aruannetes märgiti ka, et mõned praktikud otsustasid kinnitada kättesaamist muul viisil kui B lisas esitatud vormiga, näiteks lihtsalt e-kirja saatmise teel.

Kuigi osa praktikuist tunnistas, et aeg-ajalt on neil töökoormuse või muude tegurite tõttu ununenud B lisa saatmine, on peamine (irooniline) järeldus sel teemal, et näib, et B lisa saadetakse alati, kuid seda ei saada kunagi kätte. Mitme liikmesriigi taotlevad asutused või ametiisikud teatasid, et nad on sageli pidanud saatma täitjariigile meeldetuletusi, sest nad ei ole saanud B lisa.

Arvestades B lisa olulist rolli otsekontakti loomisel, kutsuti paljudes aruannetes kõiki liikmesriike üles B lisa süstemaatiliselt saatma ning esitama taotlevale riigile täielikud ja õiged kontaktandmed.

PUBLIC

SOOVITUSED

- ***Liikmesriigid peaksid tagama, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku õigusatlases esitatud teave on õige, täielik ning ajakohane, et hõlbustada pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemist ning võimaldada taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahelist otsekontakti.***

- ***Liikmesriikide pädevaid asutusi või ametiisikuid julgustatakse saatma Euroopa uurimismäärusi võimaluse korral elektrooniliselt ja aktsepteerima elektrooniliselt saadud Euroopa uurimismäärusi, kui direktiivi artiklis 7 sätestatud tingimused on täidetud.***

- ***Kuni digipöördemääruse kohase, Euroopa uurimismääruse jaoks kasutatava detsentraliseeritud IT-süsteemi kasutuselevõtmiseni ja kui liikmesriigid kavatsevad digipöördemääruse kohaldamisel kasutada etalonteostuse tarkvara, soovitatakse kõnealustel liikmesriikidel kiirendada eEDESi katseprojekti rakendamist ja ühendada kõik pädevad asutused ja ametiisikud selle süsteemiga, et tagada Euroopa uurimismääruste, nendega seotud teabevahetuse ning tõendite kiire ja turvaline edastamine.***

- ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud, ja kui see on asjakohane, siis keskasutused peaksid B lisa saatma süstemaatiliselt. Lisaks peaksid nad B lisasse kandma õiged ja täielikud kontaktandmed ning alati lisama e-posti aadressi.***

7. VAJALIKKUS, PROPORTSIONAALSUS JA TEIST TÜÜPI UURIMISTOIMINGUTE KASUTAMINE

Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt võib taotlev asutus või ametiisik koostada Euroopa uurimismääruse üksnes juhul, kui see on menetluse jaoks vajalik ja proportsionaalne ning kui uurimistoimingu(te) tegemist oleks saanud taotleda samadel tingimustel sarnases riigisiseses asjas. Direktiivi kohaselt hindab seda, kas need tingimused on täidetud, taotlev asutus või ametiisik (artikli 6 lõige 2). Täitev asutus või ametiisik võib konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga, kui tal on alust arvata, et lõikes 1 osutatud tingimused ei ole täidetud, kuid direktiivi kohaselt on taotleval asutusel või ametiisikul õigus otsustada, kas Euroopa uurimismäärus võetakse pärast sellist konsulteerimist tagasi või mitte, mis tähendab, et konsulteerimine ei tohiks olla täitmata jätmise alus (artikli 6 lõige 3).

Hindamisvoor on näidanud, et enamik liikmesriike kohaldab Euroopa uurimismääruse koostamise vajalikkuse ja proportsionaalsuse hindamisel enam-vähem samu kriteeriume. Nende asjaolude hindamisel on kõige olulisemad elemendid üldiselt süüteo raskusaste, meetme sekkuvus, see, kas tõendeid on võimalik hankida muul viisil, ning tõendite tähtsus uurimise jaoks. Mõnes liikmesriigis kohaldatakse seaduslikkuse põhimõtet, mis võib mõjutada Euroopa uurimismääruse koostamise vajalikkust ja proportsionaalsust. Sellistel liikmesriikidel on tavaliselt seaduslikkuse põhimõttest erandeid, mis siiski võimaldavad neil asjakohast hindamist teostada.

Liikmesriigid, kus kehtib süsteem, mille puhul uurimisasutus on pädev koostama Euroopa uurimismäärust ning sellele järgneb kinnitamismenetlus, puutuvad aeg-ajalt kokku juhtumitega, kus kinnitaval asutusel või ametiisikul on kahtlusi, kas vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtted on täidetud. Sellistel juhtudel võib kinnitav asutus või ametiisik otsustada Euroopa uurimismäärust mitte kinnitada, kuid praktikute sõnul juhtub seda praktikas harva, kuna asutused või ametiisikud suudavad tavaliselt edasises tegevuses kokku leppida. Osa liikmesriike kasutavad tsentraliseeritud süsteemi ja nõuavad, et kõik koostatavad Euroopa uurimismäärused saadetaks spetsiaalse büroo kaudu, mis tegutseb sageli prokuratuuri juures. On täheldatud, et esineb olukordi, kus spetsialiseerunud praktikud nõustavad oma kolleege vajalikkuse ja proportsionaalsuse küsimustes, ning hindajad on seda sageli tunnustanud.

PUBLIC

Kuigi täitvad asutused või ametiisikud puutuvad aeg-ajalt kokku Euroopa uurimismäärustega, mille vajalikkus ja proportsionaalsus on nende arvates küsitav, on hindamine näidanud, et enamikul juhtudel järgitakse konsulteerimismenetlust ning täitev asutus või ametiisik täidab siiski Euroopa uurimismääruse, olles selleks mõnel juhul leppinud taotleva asutuse või ametiisikuga eelnevalt kokku alternatiivses viisis. Mõnikord on täitev asutus või ametiisik siiski keeldunud Euroopa uurimismääruse täitmisest, tuginedes kas otseselt või kaudselt oma hinnangule proportsionaalsuse põhimõtte kohta.

Lisaks võimaldab direktiivi artikkel 10 täitval asutusel või ametiisikul kasutada teist tüüpi uurimistoimingut juhtudel, kui täitjariigis puudub asjaomane uurimistoiming, seda ei saaks kasutada sarnases riigisiseses asjas või kui täitva asutuse või ametiisiku valitud uurimistoiminguga saavutataks vähem sekkuvaid vahendeid kasutades sama tulemus. Kõigil neil juhtudel kohustab artikli 10 lõige 4 täitvat asutust või ametiisikut esmalt teavitama taotlevat asutust või ametiisikut, kes võib teha otsuse Euroopa uurimismäärus tagasi võtta või seda täiendada.

Mitmes aruandes on siiski märgitud, et täitvad asutused või ametiisikud ei teavita alati taotlevat asutust või ametiisikut, kui nad otsustavad kasutada vähem sekkuvat meedet. Praktikud selgitasid, et nad ei pidanud seda vajalikuks, sest vähem sekkuv meede saavutas täpselt sama tulemuse kui taotletud meede. Siiski, nagu hindajad märkisid, võivad sellisel taval olla taotlevas riigis ettenägematud tagajärjed ning seetõttu soovitasid hindamisrühmad korduvalt, et taotlevat asutust või ametiisikut alati artikli 10 lõike 4 kohaselt teavitataks.

SOOVITUSED

– ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud peaksid kooskõlas direktiivi artikli 10 lõikega 4 alati teavitama taotlevat asutust või ametiisikut, kui kasutatakse teist tüüpi uurimistoimingut.***

PUBLIC

8. EUROOPA UURIMISMÄÄRUSE TUNNUSTAMINE JA TÄITMINE, FORMAALSUSED JA TÕENDITE VASTUVÕETAVUS

8.1. Tunnustamine ja täitmine kooskõlas vastastikuse tunnustamise põhimõttega

Direktiivi artikli 9 lõike 1 kohaselt peab määrust täitev asutus või ametiisik tunnustama Euroopa uurimismäärust ilma täiendavate formaalsusteta ja tagama selle täitmise samal viisil nagu siis, kui asjaomast uurimistoimingut oleks taotletud täitjariigis. Hindamine on näidanud, et enamik liikmesriike ei tee vahet tunnustamisel ja täitmisel ning teeb lihtsalt otsuse Euroopa uurimismääruse täitmise kohta ilma täiendavate formaalsusteta, välja arvatud juhul, kui on alust tunnustamata või täitmata jätmiseks või edasilükkamiseks. Mõned liikmesriigid eristavad tunnustamist ja täitmist ning selle tulemuseks on sageli kaks ametlikku otsust. Mõnes aruandes märgiti, et kui on alust määruse tunnustamata või täitmata jätmiseks, tuleks teha sõnaselge otsus, milles on ära toodud juhtumi suhtes kohaldatavad alused.

Külastuste käigus arutati sageli aluseks oleva liikmesriigi kohtuotsuse edastamise küsimust. Direktiiviga ei nähta taotlevale asutusele või ametiisikule ette kohustust lisada Euroopa uurimismäärusele liikmesriigi kohtuotsus.

Paljud praktikud rõhutasid, et vastastikuse usalduse põhimõtte tõttu ei peaks olema nõutav aluseks oleva kohtuotsuse edastamine ja piisama peaks A lisas otsusele viitamisest. Tundub, et praktikas nõuavad mõned täitjariigid siiski aluseks oleva kohtuotsuse esitamist ja seavad Euroopa uurimismääruse täitmise sõltuvusse selle kättesaamisest. See võib põhjustada viivitusi ja segadust, eriti juhul, kui kohtuotsust ei ole olemas. Mitmes aruandes pidasid hindamisrühmad vajalikuks soovitada, et täitvad asutused või ametiisikud ei nõuaks aluseks olevat kohtuotsust Euroopa uurimismääruse lisana, kuna sellist kohustust ei saa direktiivist tuletada. Mõnes aruandes kutsuti komisjoni üles käsitlema seda küsimust Euroopa uurimismääruse käsiraamatus.

Külastuste käigus märkisid paljud liikmesriigid, et täitjariigilt tulemuste saamisel on sageli raske kindlaks teha, kas Euroopa uurimismäärus on täielikult või osaliselt täidetud, eriti kuna tulemused on täitjariigi keeles ja need võivad kajastuda paljudel lehekülgedel. Sageli peeti parimaks tavaks, mida tuleks täitvale asutusele või ametiisikule soovitada, tulemuste saatmisel sellise kaaskirja lisamist, milles selgitatakse, kas Euroopa uurimismäärus on täielikult või osaliselt täidetud, ning viimasel juhul seda, millised uurimistoimingud on veel pooleli. Seoses direktiivi artikli 9 lõikes 6 sätestatud konsulteerimismenetlusega tunnustati liikmesriike ka tava eest edastada osalisi tulemusi jooksvalt, sõltuvalt asja kiireloomulisusest ja taotleva asutuse või ametiisiku vajadustest.

8.2. Formaalsuste täitmine ja tõendite vastuvõetavus

Nagu on sätestatud direktiivi artikli 9 lõikes 2, peavad täitvad asutused või ametiisikud täitma taotleva asutuse või ametiisiku esitatud formaalsusi, kui need ei ole vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega.

Selles küsimuses tõid liikmesriigid külastuste käigus esile mitmeid probleeme. Väljastamisega seoses kirjeldati mitut oluliste formaalsuste täitmata jätmise juhtumit. Allpool on esitatud mõned kõige sagedamini esile toodud näited.

- Täitjariik ei korraldanud kohtuniku, kaitsja või tunnistaja kohalviibimist ruumide läbiotsimise või ülekuulamise ajal, kuigi see on taotleva riigi õigusest tulenev kohustus.
- Täitev asutus või ametiisik muutis ülekuulatava isiku staatust ja seega staatusega seotud menetlusformaalsusi (vrd nt tunnistaja ja kahtlustatav) ilma eelneva konsulteerimiseta, mis avaldas negatiivselt mõju uurimisele taotlevas riigis.
- Asjaomasele isikule ei toimetatud kätte dokumente, mis sisaldavad õigusi või ametlikku teadet menetlusliku staatuse kohta, hoolimata asjaolust, et see oli taotleva riigi õiguse kohaselt nõutav.
- Ülekuulamine ei toimunud vande all, kuigi see oli taotlevas riigis sellise ülekuulamise tõendina vastuvõetavuse seisukohast hädavajalik.

Taotletud formaalsuste täitmata jätmisel on olnud soovimatud tagajärjed, näiteks vajadus saata taotletud toimingu kordamiseks uus Euroopa uurimismäärus, või veelgi raskemad tagajärjed, nagu tõendite vastuvõetamatus või lausa kogu uurimise kokkuvarisemine.

Mitmete praktikute ja hindajate sõnul tõlgendavad mõned asutused või ametiisikud „õiguse aluspõhimõtteid“ väga laialt, keeldudes teatavatest formaalsustest lihtsalt seetõttu, et neid ei ole nende enda õiguse kohaselt olemas. Seda peeti problemaatiliseks ja direktiiviga vastuolus olevaks.

Täitmise seisukohast pidasid praktikud teatavaid formaalsusi tülikaks ja ebamugavaks. Mõned liikmesriigid seavad kahtluse alla dokumendi isikule kättetoimetamise väärtuse olukorras, kus ei olda pädevad vastama mis tahes küsimustele, mis isikul võivad tekkida. Lisaks on liikmesriigid väitnud, et mõnikord on väga raske mõista formaalsusi, mille täitmist taotlev riik on palunud. Kohaldatav menetlusõigus võib olla liikmesriigiti täiesti erinev ning pikad, keerukad või mõnikord ebapiisavad selgitused muudavad asja veelgi keerulisemaks.

Paljudes aruannetes rõhutatakse taotletud formaalsuste täitmise tähtsust, kuna need on taotlevas riigis tõendite vastuvõetavuse seisukohast üliolulised. Seetõttu kutsutakse liikmesriike korduvalt üles taotletud formaalsusi võimalikult palju järgima ja tõlgendama mõistet „õiguse aluspõhimõtted“ kitsalt. Samal ajal peeti siiski asjakohaseks soovitada, et taotlevad asutused kirjeldaksid taotletud formaalsusi ja nende tähtsust selgelt A lisa I jaos, pidades silmas, et lugeja ei ole tõenäoliselt kursis asjaomase liikmesriigi kriminaalmenetlusõigusega.

Peale formaalsustega seotud probleemide ei ole selle hindamise käigus kindlaks tehtud muid olulisi küsimusi seoses tõendite vastuvõetavusega Euroopa uurimismääruse kontekstis.

8.3. Tähtajad ja kiireloomulisus

Mitmed praktikud on seisukohal, et direktiivi artiklis 12 sätestatud tähtajad on võrreldes vastastikuse õigusabi korraga oluliselt kiirendanud piiriülest koostööd. Mitme liikmesriigi praktikud on täheldanud mõtteviisi muutust ning Eurojusti ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku kontaktpunktide suurem kaasamine on aidanud parandada tähtaegadest kinnipidamist.

Siiski tehti kindlaks mitu probleemi. Praktikud märkisid, et osa liikmesriike peab reeglina tähtaegadest kinni, samas kui teised näivad sageli direktiivis ette nähtud tähtaegu ületavat. Lisaks leidsid paljud taotlevad asutused või ametiisikud, et viivituse korral teavitati neid harva selle põhjustest ning täitev asutus või ametiisik ei vastanud sageli meeldetuletustele või ajakohase teabe taotlustele. Mitmes aruandes väljendati arvamust, et täitev asutus või ametiisik peaks tähtaegadest kinni pidama ja teavitama viivituse ilmnemise korral sellest taotlevat asutust või ametiisikut, esitades ka põhjendused. Näib, et direktiivi artiklis 15 sätestatud edasilükkamise aluseid kohaldatakse praktikas harva.

Täitmise seisukohast märkisid liikmesriigid, et mõnikord ületati tähtaegu taotletava(te) toimingu(te) keerukuse, töö kuhjumise ja ressursside nappuse tõttu või seetõttu, et taotlevalt riigilt oli vaja saada lisateavet.

A lisa B osa võimaldab taotleval riigil teha kiireloomulisusele viitava märke. Külastuste ajal loetlesid kõik liikmesriigid sarnaseid kriteeriume, mille põhjal võiks Euroopa uurimismääruse kiireloomuliseks liigitada: lähenev kohtuistungi kuupäev, kahtlustatava vahi all hoidmisega seotud tähtajad, tõendite hävitamise oht jne. Teisest küljest näib samuti, et praktikud kogu ELis seisavad kiireloomulisena märgistatud Euroopa uurimismääruse täitmisel silmitsi samade probleemidega. Nad märkisid, et kuigi kasti „kiireloomuline“ oli tehtud märge, ei olnud kiireloomulisust sageli selgitatud ning puudus selline oluline teave nagu kohtuistungi kuupäev või eelistatav täitmise tähtaeg. Sellistel juhtudel soovitavad hindamisrühmad, et kõik liikmesriigid esitaksid Euroopa uurimismääruse kiireloomulisena märgistamisel asjakohase teabe kõnealuse kiireloomulisuse põhjendamiseks. Samal ajal on soovitatav, et liikmesriigid kasutaksid kiireloomulisena märgistamise võimalust mõistlikult, et see ei kaotaks oma tähendust.

Lisaks märgiti mõnes aruandes, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. novembri 2018. aasta määruse (EL) 2018/1727 (Euroopa Liidu Kriminaalõigusalase Koostöö Ameti (Eurojust) kohta ning millega asendatakse ja tunnistatakse kehtetuks nõukogu otsus 2002/187/JSK (Eurojusti määrus)) artikli 8 lõike 3 punktis b ja lõikes 4 sätestatud volituste andmine liikmesriikide liikmetele hõlbustaks oluliselt kiireloomuliste juhtumite lahendamist.

PUBLIC

8.4. Kulud

Direktiivi artiklis 21 on sätestatud, et täitjariigi territooriumil tekkinud Euroopa uurimismääruse täitmise kulud peaks kandma üksnes täitjariik. Seadusandja on siiski arvesse võtnud asjaolu, et Euroopa uurimismääruse täitmisega võivad täitjariigile kaasneda erakordselt suured kulud. Sellistes olukordades võib täitev asutus või ametiisik konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga selle osas, kas ja kuidas saaks kulusid jagada või kas Euroopa uurimismäärust tuleks muuta. Nagu on rõhutatud põhjenduses 23, ei tohiks erakordselt suured kulud olla täiendavaks keeldumise aluseks ning neid ei tohiks kuritarvitada Euroopa uurimismääruse täitmise edasilükkamiseks või takistamiseks. Kui kokkuleppele ei jõuta, on direktiivi kohaselt tegelikult taotleva asutuse või ametiisiku ülesanne otsustada, kas võtta Euroopa uurimismäärus (osaliselt) tagasi või kanda kulud, mida peetakse erakordselt suureks.

Tegelikkuses ei ole enamikul liikmesriikidel olnud erilisi raskusi seoses erakordselt suurte kuludega. Mõne külastuse käigus esitati näiteid juhtudest, kus kuludega seotud küsimuste lahendamiseks oli vaja konsultatsioone, näiteks olukorrad, kus taotleti suurt hulka andmeid, keerukaid eksperdiarvamusi või pikaajalist telefoni pealtkuulamist. Need juhtumid lahendati üldiselt täitvate ja taotlevate asutuste või ametiisikute vaheliste konsultatsioonide tulemusena. Lisaks rõhutati mitmes aruandes, et kohustusliku kaitse kulusid ei tohiks käsitada erakordselt suurtena. Mõned liikmesriigid väitsid, et mõistet „erakordselt suured kulud“ on raske määratleda, ning väljendasid arvamust, et selles küsimuses võiksid olla kasulikud ELi tasandi suunised.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse mitte taotleda, et taotlev riik edastaks Euroopa uurimismääruse lisana aluseks oleva liikmesriigi kohtuotsuse.***

– ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse taotlevale riigile tulemuste saatmisel lisada kaaskiri, milles märgitakse, kas Euroopa uurimismäärus on täidetud täielikult või osaliselt. Osalise täitmise puhul ning seoses direktiivi artikli 9 lõikes 6 sätestatud konsulteerimismenetlusega soovitatakse liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel konsulteerida taotleva riigiga seoses tulemuste jooksva esitamisega, sõltuvalt asja kiireloomulisusest ja taotleva asutuse või ametiisiku vajadustest.***

– ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud peaksid tagama, et taotletud formaalsusi täidetakse võimalikult suures ulatuses ja et nende täitmisest keeldutakse üksnes juhul, kui need on vastuolus õiguse aluspõhimõtetega, ning tõlgendama viimast mõistet kitsalt, mis tähendab, et taotletud formaalsustest ei tohiks keelduda üksnes seetõttu, et neid ei ole täitjariigi õiguse kohaselt olemas. Samal ajal soovitatakse liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel taotletavaid formaalsusi ja nende tähtsust I jaos selgelt kirjeldada.***

– ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse pidada kinni direktiivis sätestatud Euroopa uurimismääruse tunnustamise ja täitmise tähtaegadest ning viivituste korral teavitada taotlevat riiki võimalikult kiiresti, esitades viivituse põhjendused.***

– ***Euroopa uurimismääruse kiireloomulisena märgistamisel soovitatakse liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel esitada kiireloomulisuse põhjendamiseks kogu asjakohane teave. Samal ajal soovitatakse kiireloomulisena märgistamise võimalust kasutada mõistlikult, et see ei kaotaks oma tähendust.***

PUBLIC

9. ERIKOHUSTUSE REEGEL

9.1. Tõendite taotleva riigi poolne kasutamine muudes menetlustes

Erinevalt muudest õigusraamistikest ei sisalda direktiiv üldsätet erikohustuse reegli kohta; ainus erand sellest on ajutist üleviimist käsitlev säte (direktiivi artikli 22 lõige 8). Selline üldsätte puudumine võiks viidata asjaolule, et erikohustuse reegel ei ole direktiivi kontekstis kohaldatav. Hindamine on siiski selgelt näidanud, et liikmesriikidel on Euroopa uurimismääruse kontekstis erikohustuse reegli kohaldamise suhtes erinevad seisukohad ning isegi sama liikmesriigi praktikud võivad erikohustuse reegli kohaldatavuse osas eriarvamusele jääda.

Ühest küljest on suur hulk liikmesriike seisukohal, et erikohustuse reegel on Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatav, kuigi selle põhjendused on erinevad. Mõned liikmesriigid usuvad, et erikohustuse reegel on sätestatud direktiivi konfidentsiaalsust käsitleva artikli 19 lõikes 3 ning et erikohustuse reegel on konfidentsiaalsuse üks liike. Osa liikmesriike tugineb oma riigisiseses õiguses erikohustuse reeglile, samas kui teised leiavad, et see on rahvusvahelise õigusalase koostöö üldpõhimõte ja seda kohaldatakse kõigi kriminaalasjades tehtavat koostööd käsitlevate õigusaktide puhul. Kindlad erikohustuse reeglisse uskujad viitavad vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele, et näitlikustada erikohustuse reegli kohaldamise vajalikkust; reegli kohaldamata jätmise korral võiks tõendeid kasutada juhtudel, mille puhul Euroopa uurimismääruse koostamine ei oleks olnud vajalik ja proportsionaalne.

Taotlemise seisukohast küsib enamik nende liikmesriikide taotlevaid asutusi või ametiisikuid täitjariigilt nõusolekut, kui nad soovivad kasutada täitvatelt asutustelt või ametiisikutelt saadud tõendeid muudes menetlustes. Täitmise seisukohast märgivad mõned nende liikmesriikide asutused või ametiisikud sõnaselgelt, et edastatavaid tõendeid võib kasutada ainult sel eesmärgil, milleks neid on taotletud. Teised asutused või ametiisikud ei täpsusta neid tingimusi, vaid lihtsalt eeldavad, et tõendeid ei kasutata ühelgi muul eesmärgil. Nõusolekutaotluse hindamise viis on liikmesriigiti erinev. Üldiselt hinnatakse seda, kas juhul, kui nõusolekutaotlus oleks eraldi Euroopa uurimismäärus, see Euroopa uurimismäärus täidetaks.

PUBLIC

Teisest küljest on mitu liikmesriiki seisukohal, et erikohustuse reegel ei ole Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatav. Osa kõnealustest liikmesriikidest kohaldab taotleva riigina saadud tõendite kasutamisel *direktiivi (EL) 2016/680, mis käsitleb füüsiliste isikute kaitset seoses pädevates asutustes isikuandmete töötlemisega süütegude tõkestamise, uurimise, avastamise ja nende eest vastutusele võtmise või kriminaalkaristuste täitmisele pööramise eesmärgil ning selliste andmete vaba liikumist ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu raamotsus 2008/977/JSK*. Nende hinnangul nähakse kõnealuse direktiiviga ette andmete vaba liikumine, mis võimaldab kasutada tõendeid muudes menetlustes, tingimusel et järgitakse andmekaitsepõhimõtteid ja täitjariik ei ole sõnaselgelt teatanud, et tõendeid võib kasutada üksnes Euroopa uurimismääruses kirjeldatud eesmärkidel.

Neid lahknevaid seisukohti arvesse võttes on enamikus riikide aruannetes jõutud järeldusele, et selgus selles küsimuses on oluline ja vajalik, mistõttu on komisjonil sageli palutud esitada seadusandlik ettepanek selgitamaks, kas Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatakse erikohustuse reeglit.

9.2. Uute kriminaaluurimiste algatamine pärast Euroopa uurimismääruse täitmist

Mitu liikmesriiki märkisid, et kui Euroopa uurimismääruse täitmise käigus saadakse teavet selle kohta, et nende territooriumil on toime pandud muu kuritegu kui see, mille alusel Euroopa uurimismäärus koostati (juhuslik avastamine), algatavad nad riigisisese uurimise. Mõned riikidest on seaduslikkuse põhimõttest tulenevalt kohustatud seda tegema. Siiski ei teavita kõik liikmesriigid taotlevat riiki, kui Euroopa uurimismääruse alusel on algatatud riigisisene uurimine.

Koordineerimise huvides ja selleks, et vältida taotleva riigi uurimise võimalikku kahjustamist, on mitmes aruandes soovitatud kõikidel täitvatel asutustel või ametiisikutel teavitada taotlevat asutust või ametiisikut sellest, kui pärast Euroopa uurimismääruse kättesaamist või Euroopa uurimismääruse raames kogutud tõendite alusel algatatakse riigisisene menetlus, tingimusel et riigisisene asi on seotud asjaga, mille kohta Euroopa uurimismäärus koostati.

SOOVITUSED

– ***Komisjoni kutsutakse üles selgitama, kas Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatakse erikohustuse reeglit või mitte, esitades vajaduse korral seadusandliku ettepaneku direktiivi muutmiseks.***

– ***Koordineerimise huvides ja selleks, et vältida taotleva riigi uurimise võimalikku kahjustamist, soovitatakse liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel teavitada taotlevat riiki riigisisese menetluse algatamisest pärast Euroopa uurimismääruse täitmist, kui riigisisene asi on seotud asjaga, mille kohta Euroopa uurimismäärus koostati.***

PUBLIC

10.TUNNUSTAMATA VÕI TÄITMATA JÄTMISE ALUSED

10.1. Üldsätted

Direktiivi artiklis 11 on loetletud tunnustamata või täitmata jätmise alused, mida kohaldatakse kõigi uurimistoimingute suhtes, samas kui direktiivi muud sätted reguleerivad täiendavaid teatavate uurimistoimingutega seotud tunnustamata või täitmata jätmise aluseid.

Kõigi liikmesriikide praktikud teatasid mõnest üksikust juhtumist, mil kas taotleva või täitva asutuse või ametiisikuna tugineti tunnustamata või täitmata jätmise alustele. Seda kinnitasid ka statistilised andmed, mis näitavad täitmata jätmise juhtumite väikest arvu; samas saab siinkohal rääkida vaid liikmesriikidest, kelle vastav statistika oli kättesaadav.

Kõige sagedasemad põhjused, miks Euroopa uurimismäärust ei täideta, on faktilised põhjused (nt ei ela ülekuulatav isik enam täitjariigis või teda ei ole võimalik leida) ning need ei hõlma ühtegi artiklis 11 sätestatud tunnustamata või täitmata jätmise alust ega teatavate uurimistoimingutega seotud täiendavaid tunnustamata või täitmata jätmise aluseid.

Praktikud teatasid ka juhtumitest, mille puhul saadud Euroopa uurimismäärus oli täitmise võimaldamiseks liiga puudulik või ebatäpne (nt ei esitatud piisavalt üksikasju toimingust mõjutatud isiku tuvastamiseks või ei olnud selge, millist uurimistoimingut tuleks teha), ning isegi täitvate asutuste või ametiisikute taotlusel lisateavet ei esitatud; see viis lõpuks täitmata jätmiseni. Sellega seoses rõhutasid hindamisrühmad mõnes aruandes, et puudused Euroopa uurimismääruse sisus, nagu ebapiisav teave, tõlkevead või vormivead (nt allkirja puudumine), ei tohiks kaasa tuua automaatset Euroopa uurimismääruse täitmisest keeldumist, vaid pigem konsulteerimist taotlevate asutuste või ametiisikutega (vt ka 5. peatükk).

Eri liikmesriikide hindamisaruanded annavad huvitava ülevaate (mõnikord ebatavalistest) täitmata jätmise juhtumitest, mida praktikud (nii taotlevate kui ka täitvate asutuste või ametiisikute rollis) on kirjeldanud. Mõnel neist juhtudest väljendasid hindamisrühmad kahtlust, kas keeldumine on direktiivi sätetega kooskõlas.

PUBLIC

Tundub, et direktiivis (eelkõige artikli 10 lõikes 4 ja artikli 11 lõikes 4) ette nähtud konsulteerimismenetlusi üldiselt järgitakse. Enne kui täitev asutus või ametiisik otsustab Euroopa uurimismäärust mitte tunnustada või täita, konsulteerib ta üldiselt taotleva asutuse või ametiisikuga ja küsib vajaduse korral lisateavet, et täiendavalt hinnata, kas keeldumisel on alust.

Mõned taotlevad asutused või ametiisikud teatasid siiski juhtumitest, kus neid teavitati keeldumisest, ilma et nendega oleks eelnevalt konsulteeritud. Lisaks saadeti Euroopa uurimismäärus mõnel juhul tagasi ilma ametlikku põhjendatud otsust esitamata ning täitmata jätmise alus edastati alles hilisemas kirjavahetuses. Sellega seoses juhiti tähelepanu sellele, et täitmata jätmise korral tuleks taotlevale asutusele või ametiisikule viivitamata teatada täitmata jätmise alused ja õiguslik alus.

Eelneva konsulteerimise tähtsust rõhutati hindamise käigus sageli. Paljude praktikute kogemuste põhjal võimaldab seal, kus kerkivad esile võimaliku keeldumise aluste olemasoluga seotud probleemid, otsene konsulteerimine täitval asutusel või ametiisikul sageli uuesti hinnata selle täitmata jätmise aluse kohaldatavust, millele algselt tugineti (nt saades rohkem teavet kriminaaluurimise kohta ja hinnates nõuetekohaselt, kas taotletud toiming oleks sarnases riigisiseses asjas lubatud). Mõnes aruandes tunnustasid hindamisrühmad liikmesriikide täitvaid asutusi või ametiisikuid konsulteerimismenetluse kasutamise eest kõigi võimalike keeldumiste korral. Ühes aruandes tehti ettepanek laiendada artikli 11 lõikes 4 sätestatud kohustusliku konsulteerimismenetluse kohaldamisala täiendavatele täitmata jätmise alustele[12].

Käesoleva hindamisvooru raames leidis sageli käsitlemist direktiivis sisalduvaid tunnustamata või täitmata jätmise aluseid käsitlevate sätete nõuetekohase ülevõtmise küsimus.

Kuigi kõnealuse direktiivi kohaselt on kõik tunnustamata või täitmata jätmise alused vabatahtlikud, on mitu liikmesriiki oma ülevõtvates õigusaktides teinud kõik või mõned neist kohustuslikuks.

---

12 Direktiivi artikli 11 lõikes 4 on sätestatud, et konsulteerimine on kohustuslik üksnes artikli 11 lõike 1 punktides a, b, d, e ja f osutatud tunnustamata/täitmata jätmise juhtudel.

Hindamisrühmad uurisid hoolikalt põhjendusi, mille liikmesriikide asutused või ametiisikud andsid seoses tunnustamata või täitmata jätmise kohustuslike aluste kehtestamisega. Mõne liikmesriigi asutuste või ametiisikute sõnul ei oleks vabatahtlikud alused kooskõlas nende vastava riigisisese õigusraamistiku või -traditsiooniga või nõuaksid seadusandjalt kohtu kaalutlusõiguse kasutamiseks üksikasjalike kriteeriumide sätestamist. Ka õiguskindlust mainitakse kui üht täitmata jätmise kohustuslike aluste põhjendust. Lisaks leiavad mõned praktikud, et mõni direktiivi artiklis 11 loetletud täitmata jätmise alus on selline, et kui on kindlaks tehtud, et üks neist on kohaldatav, on täitmine võimatu (nt põhiõiguste rikkumine), ning ülevõtva õigusakti erinev sõnastus („tuleb“ asemel „võib“) ei tooks praktikas kaasa teistsugust tulemust.

Lisaks on mõnede liikmesriikide ülevõtvates õigusaktides täiendavaid tunnustamata või täitmata jätmise aluseid, mida direktiivis ei ole ette nähtud.

Ehkki keeldumiste madalast määrast nähtuvalt ei ole direktiivi mittenõuetekohane ülevõtmine praktikas veel suuri süsteemseid probleeme põhjustanud, näitas see hindamisvoor, et kõiki tunnustamata või täitmata jätmise aluseid kohustuslikuks muutes takistasid (või võivad) mõned liikmesriigid (takistada) pädevaid asutusi või ametiisikuid Euroopa uurimismäärusi täitmast, mida muidu tõenäoliselt tehtaks.

Kohapealsetel külastustel esitati mõned näited, mille puhul viidati muu hulgas kinni peetud isiku nõusoleku puudumisele (mis on mõne liikmesriigi õigusesse üle võetud kahtlustatava või süüdistatava ajutise üleviimise otstarbel koostatud Euroopa uurimismääruste täitmata jätmise kohustusliku alusena) või kahtlustatava või süüdistatava nõusoleku puudumisele seoses videokonverentsi teel ülekuulamise otstarbel koostatud Euroopa uurimismäärustega.

Seetõttu soovitasid hindamisrühmad mitmes aruandes, et asjaomased liikmesriigid kaaluksid oma ülevõtvate õigusaktide direktiiviga vastavusse viimist ja kõigi tunnustamata või täitmata jätmise aluste vabatahtlikuks muutmist ning lisaks veel tunnustamata või täitmata jätmise aluste puhul piirdumist ainult nende alustega, mis on sätestatud direktiivis. Rõhutati, et vastastikuse usalduse ja tunnustamise vaimus peaks Euroopa uurimismääruste täitmine olema vaikimisi reegel ja keeldumine peaks olema erand, mida tuleb tõlgendada rangelt.

PUBLIC

10.2. Kahepoolne karistatavus

Isegi põhjalike statistiliste andmete puudumisel näib, et Euroopa uurimismääruse täitmata jätmise kõige levinum alus on kahepoolse karistatavuse puudumine, nii nagu see on sätestatud direktiivi artikli 11 lõike 1 punktis g. See keeldumise alus ei kehti artikli 10 lõikes 2 osutatud uurimistoimingute (mittesekkuvad toimingud) suhtes ja juhtudel, kui Euroopa uurimismäärus on seotud mõne D lisas loetletud süüteoga, mis on vabastatud kahepoolse karistatavuse kontrollimisest, kui selle toimepanemine on taotlevas riigis karistatav vabadusekaotusliku karistusega või vabadust piirava julgeolekumeetmega, mille maksimaalne pikkus on vähemalt kolm aastat.

Hindamise käigus esitatud näited puudutasid muu hulgas liiklusrikkumisi, ülalpidamiskohustuste rikkumisi ja maksuõigusrikkumisi.

Üldiselt ei ole praktikutel ei taotleva asutuse ja ametiisiku ega täitva asutuse ja ametiisiku rollis Euroopa uurimismäärusega seoses kahepoolse karistatavusega märkimisväärseid probleeme esinenud. Mitme liikmesriigi õigusasutused rõhutasid siiski, et võimaldamaks täitval asutusel või ametiisikul hinnata, kas konkreetne tegu on täitjariigi õiguse kohaselt süütegu, on väga oluline süüteo selge kirjeldamine.

Praktikud ei ole, välja arvatud mõnel üksikul juhul, kokku puutunud juhtumitega, kus direktiivi artikli 10 lõikes 2 loetletud uurimistoimingute (mittesekkuvad toimingud) puhul tugineti kahepoolse karistatavuse kriteeriumile.

Üksikute liikmesriikide praktikud viitasid mõnele juhtumile, kus kahepoolse karistatavuse kriteeriumi oli D lisas loetletud süüteokategooriate puhul kohaldatud mittenõuetekohaselt. Sellega seoses rõhutasid hindamisrühmad, et direktiivi artikli 11 lõike 1 punkti g kohaselt peab taotlev asutus või ametiisik märkima, kas konkreetne süütegu kuulub ühte D lisas loetletud kategooriatest.

PUBLIC

10.3. *Ne bis in idem*

Direktiivi artikli 11 lõike 1 punkti d kohaselt võib Euroopa uurimismääruse tunnustamisest või täitmisest keelduda, kui Euroopa uurimismääruse täitmine oleks vastuolus *ne bis in idem*-põhimõttega. Selle keeldumise aluse kohaldamine ei ole kuuldavasti olulisi probleeme põhjustanud.

Kõigil liikmesriikidel on riiklik karistusregister. Mitmes liikmesriigis on olemas keskandmebaas varasemate ja menetlemisel olevate kriminaalasjade kohta, mis võimaldaks täitval asutusel või ametiisikul kontrollida mitte ainult *ne bis in idem*-põhimõtte võimalikke rikkumisi, vaid ka seoseid käimasolevate riigisiseste uurimistega. Hindamiste tulemuste põhjal näib siiski, et mõnes liikmesriigis ei kontrolli täitvad asutused või ametiisikud korrapäraselt selliste varasemate otsuste olemasolu, mis kujutaksid endast *ne bis in idem*-põhimõtte kohaldamise olukorda, ega kontrolli, kas sama teo ja/või sama isiku suhtes on käimas riigisisene uurimine. Mõne liikmesriigi praktikud juhtisid tähelepanu sellele, et *ne bis in idem*-põhimõte on argument, mille esitab kahtlustatav/kostja, kes peaks selle küsimuse tõstatama.

Mõnes aruandes pidasid hindamisrühmad siiski asjakohaseks julgustada liikmesriike kasutama nende käsutuses olevaid vahendeid, et hinnata *ne bis in idem*-põhimõtte võimalikku rikkumist, ning kutsusid liikmesriike, kellel ei ole riiklikku keskandmebaasi kõigi menetlemisel olevate ja lõpetatud kriminaalasjade kohta, üles sellist andmebaasi looma.

10.4. Immuniteedid või privileegid

Direktiivi artikli 11 lõike 1 punkti a kohaselt võib Euroopa uurimismääruse tunnustamisest või täitmisest keelduda, kui täitjariigi õiguses on ette nähtud immuniteet või privileeg, mis muudab Euroopa uurimismääruse täitmise võimatuks, või kui täitjariigi õiguses on sätestatud eeskirjad, mis käsitlevad seoses ajakirjandusvabaduse ja muudes meediakanalites sõnavabadusega kriminaalvastutuse kindlakstegemist või piiramist, mis muudab Euroopa uurimismääruse täitmise võimatuks.

Nagu on selgitatud direktiivi põhjenduses 20, puudub liidu õiguses immuniteedi ja privileegi ühtne määratlus, ning nende mõistete täpne määratlemine on jäetud riigisisese õiguse osaks. Hindamised näitasid, et „immuniteedi“ või „privileegi“ üldmõiste puudub õigusaktidest isegi mitmes liikmesriigis. Teatavatel ametikohtadel ja kutsealadel töötavate isikute immuniteedid ja privileegid on sätestatud eraldiseisvates seadustes.

Enamiku liikmesriikide praktikud ei ole kogenud selliseid juhtumeid, kus täitva asutuse või ametiisikuna oleks sellele keeldumise alusele tuginetud. Mõned praktikud mainisid juhtumeid, kus Euroopa uurimismäärus koostati advokaadibüroode läbiotsimise eesmärgil; sellega seoses tekkis küsimus õiguselukutse esindajate kaitse kohta.

Selle keeldumise aluse kohaldamisega seotud konkreetsed küsimused tõstatas liikmesriik, kus on mõne ELi institutsiooni asukoht. Pädevad täitvad asutused või ametiisikud teatasid juhtumitest, kus Euroopa uurimismäärus koostati dokumentide arestimiseks ELi institutsiooni ametnikuna töötavalt isikult või ELi ametnike ülekuulamiseks. Kui sellistel juhtudel tekkis võimalik küsimus seoses immuniteetide ja/või privileegidega ning nende immuniteetide/privileegide äravõtmiseks tuli ühendust võtta pädeva asutuse või ametiisikuga, osutus asjaomaselt ELi institutsioonilt vastuse saamine keeruliseks. Kooskõlas direktiivi artikli 11 lõikega 5, milles on sätestatud, et kui privileegi või immuniteedi äravõtmise õigus on rahvusvahelisel organisatsioonil, taotleb taotlejariik asjaomaselt asutuselt või ametiisikult selle õiguse kasutamist, otsustas täitev asutus või ametiisik suunata asja taotlevale riigile.

Hindamisrühm pidas asjakohaseks soovitada, et iga ELi institutsioon määraks liikmesriikide pädevate asutuste või ametiisikute jaoks ühe kontaktpunkti juhuks, kui Euroopa uurimismääruse täitmine nõuab, et ELi institutsioon teeks koostööd, ning kutsusid ELi institutsioone üles tagama selliste taotluste menetlemise ja asjaomasele liikmesriigile vastuste esitamise.

PUBLIC

10.5. Põhiõigused

Direktiiv on esimene vastastikuse tunnustamise õigusakt, milles on sõnaselgelt sätestatud põhiõiguste võimaliku rikkumisega seotud tunnustamata või täitmata jätmise alus. Direktiivi artikli 11 lõike 1 punkti f kohaselt võib Euroopa uurimismääruse tunnustamisest või täitmisest keelduda, kui on piisavalt alust arvata, et uurimistoimingu tegemine oleks vastuolus täitjariigi kohustustega, mis tulenevad Euroopa Liidu lepingu artiklist 6 ja Euroopa Liidu põhiõiguste hartast.

Huvitaval kombel võib nende hindamiste järelduste põhjal öelda, et seda täitmata jätmise alust ei ole praktikas peaaegu kunagi kohaldatud. Teatati ainult ühest juhtumist, kus ajutiseks üleviimiseks tehtud Euroopa uurimismääruse täitmisest keelduti halbade kinnipidamistingimuste tõttu taotlevas riigis.

Põhiõiguste küsimust käsitleti ka juhtumite puhul, mis on seotud selliste Euroopa uurimismääruste täitmisega, mis on tehtud süüdistatava ülekuulamiseks videokonverentsi teel peamise kohtuliku arutelu ajal.

Kuid nagu mõnes aruandes märgitud, on tegemist juhtumitega, kus täitev asutus või ametiisik näib ajavat segi direktiivi artikli 11 lõike 1 punktis f sätestatud täitmata jätmise üldise põhiõiguste aluse ja täitjariigi õigussüsteemi aluspõhimõtete aluse (direktiivi artikli 24 lõike 2 punkt b). Videokonverentsi teel toimuvate ülekuulamistega seotud küsimusi käsitletakse üksikasjalikumalt alapeatükis 12.3. Piisab, kui märkida, et mõned liikmesriigid keelduvad sellist Euroopa uurimismäärust täitmast, mis on tehtud süüdistatava ülekuulamiseks kohtumenetluse etapis videokonverentsi teel, isegi kui süüdistatav annab selleks oma nõusoleku. Selliste juhtumite osas on täitvad asutused või ametiisikud arvamusel, et Euroopa uurimismääruse täitmine tooks kaasa vahetuse põhimõtte ja/või nende õigussüsteemi muude aluspõhimõtete rikkumise. Sellega seoses tõstatatakse mõnikord süüdistatava põhiõiguste austamise küsimus, et selgitada, miks videokonverentsi teel toimuvaid ülekuulamisi peetakse täitjariigi õigussüsteemi aluspõhimõtetega vastuolus olevaks.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriigid peaksid tagama, et kooskõlas direktiiviga on kõik tunnustamata või täitmata jätmise alused nende ülevõtvates õigusaktides määratletud vabatahtlikena. Lisaks ei tohiks kehtestada muid tunnustamata või täitmata jätmise aluseid peale nende, mis on direktiivis sätestatud.***

– ***Liikmesriikide täitvad asutused ja ametiisikud peaksid järgima direktiivi artikli 11 lõikes 4 sätestatud kohustuslikku konsulteerimismenetlust. Kui liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud kaaluvad mõne muu direktiivis sätestatud tunnustamata või täitmata jätmise aluse kohaldamist, soovitatakse neil enne Euroopa uurimismääruse tunnustamata või täitmata jätmise otsuse tegemist konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga ja vajaduse korral nõuda lisateavet, et nõuetekohaselt hinnata, kas tunnustamata või täitmata jätmise aluse tingimused on täidetud.***

PUBLIC

11.ÕIGUSKAITSEVAHENDID

11.1. Õiguskaitsevahendid taotlevas riigis ja täitjariigis

Vastavalt direktiivi artikli 14 lõikele 1 peavad liikmesriigid tagama, et Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingute suhtes kohaldatakse õiguskaitsevahendeid, mis on samaväärsed õiguskaitsevahenditega, mida kasutatakse sarnases riigisiseses asjas. Euroopa uurimismääruse koostamise sisulisi põhjusi võib vaidlustada üksnes taotleva riigi kohtus, ilma et see piiraks põhiõiguste tagamist täitjariigis (artikli 14 lõige 2).

Selle hindamisvooru järelduste põhjal tagavad kõik liikmesriigid nii taotleva kui ka täitjariigina, et sarnastes riigisisestes asjades kasutatavaid õiguskaitsevahendeid kohaldatakse ka uurimistoimingute suhtes, mida taotletakse ja täidetakse Euroopa uurimismääruse raames.

Täitjariigina on Euroopa uurimismääruse tunnustamise või selle täitmise korralduse andva otsuse peale konkreetse õiguskaitsevahendi ette näinud vaid mõned liikmesriigid. Enamikus liikmesriikides võivad menetlusosalised ja/või isik, keda toiming mõjutab, vaidlustada Euroopa uurimismääruse täitmiseks tehtava uurimistoimingu. Kooskõlas direktiivi artikli 14 lõikega 2 on liikmesriikide ülevõtvates õigusaktides sageli sõnaselgelt sätestatud, et Euroopa uurimismääruse koostamise aluseks olevaid sisulisi põhjuseid võib vaidlustada ainult taotlevas riigis.

Õiguskaitsevahendid on liikmesriigiti erinevad: kui uurimistoimingu tegemise korralduse andis prokurör, võib asjaomane isik paljudes liikmesriikides vaidlustada otsuse kõrgema prokuröri või kohtuniku juures; kui uurimistoimingu tegemiseks on vaja kohtuniku (nt eeluurimiskohtuniku) otsust või luba, võib selle otsuse või loa edasi kaevata kõrgema astme kohtusse. Mõned liikmesriigid on ette näinud õiguskaitsevahendid konkreetsete uurimistoimingute (nt läbiotsimise) peale, teistes on uurimistoimingu õiguspärasuse hindamiseks või asjaomase isiku õiguste rikkumise küsimuse tõstatamiseks võimalik kasutada üldist õiguskaitsevahendit.

PUBLIC

Taotleva riigina ei ole enamik liikmesriike näinud ette konkreetset õiguskaitsevahendit Euroopa uurimismääruse tegemise peale. Asjaomane pool saab vaidlustada selle aluseks oleva prokuröri või kohtu korralduse (nt läbiotsimismääruse) samamoodi nagu riigisiseses asjas. Lisaks rõhutasid praktikud, et Euroopa uurimismääruse kaudu kogutud tõendite kehtivust ja/või vastuvõetavust võib vaidlustada kriminaalmenetluse eri etappides.

Mõnes aruandes rõhutasid hindamisrühmad, et teave kättesaadavate õiguskaitsevahendite kohta on hädavajalik, selleks et asjaomane isik saaks taotleda tõhusat kohtulikku kontrolli. Kuigi hindamisrühmad tunnistasid, et paljude uurimistoimingute puhul on õiguskaitsevahend kättesaadav alles tagantjärele, soovitasid nad liikmesriikidel tagada, et selline teave esitatakse kooskõlas direktiivi artikli 14 lõikega 3 alati õigeaegselt.

Samuti märgiti, et täitjariigis kättesaadavate õiguskaitsevahendite struktuur ja asjaomaste menetluste kestus ei tohiks ohustada Euroopa uurimismääruse tõhusat toimimist, lükates ülemääraselt edasi kogutud tõendite edastamist taotlevale riigile.

Õiguskaitsevahendite teemat käsitleti kaitsjatega peetud aruteludes. Mõne liikmesriigi juristid tõstatasid küsimused, mis puudutavad piiratud juurdepääsu Euroopa uurimismääruse sisule täitjariigis ja ebapiisavat teavet taotlevas riigis kättesaadavate õiguskaitsevahendite kohta. Mitmes liikmesriigis ei toonud kaitsjad näiteid õiguskaitsevahendite kasutamise kohta Euroopa uurimismääruse kontekstis. Mõnes aruandes rõhutati, et juristide teadmised Euroopa uurimismääruse õigusraamistiku, sealhulgas õiguskaitsevahendite alal, ja sellega seotud kogemused on piiratud.

11.2. Otsused *Gavanozovi* kohtuasjas

Õiguskaitsevahendite teema käsitlemisel võeti arvesse ka Euroopa Liidu Kohtu poolt vastavalt 2019. ja 2021. aastal kahes omavahel seotud kohtuasjas (C-324/17 (*Gavanozov I*) ja C-852/19 (*Gavanozov II*)) tehtud otsuseid.

Esimeses otsuses selgitas Euroopa Liidu Kohus, millist teavet tuleks A lisas esitatud vormi J osas esitada. Euroopa Liidu Kohus tõlgendas direktiivi artikli 5 lõiget 1 koostoimes A lisa J osaga ja jõudis järeldusele, et taotleva liikmesriigi õigusasutus ei pea kirjeldama J osas õiguskaitsevahendeid, mis on tema liikmesriigis vajaduse korral ette nähtud Euroopa uurimismääruse tegemise peale. Taotlev asutus või ametiisik peab ainult märkima, „kas Euroopa uurimismääruse koostamise vastu on õiguskaitsevahendit juba taotletud“, ning kui seda on tehtud, siis esitama õiguskaitsevahendi kirjelduse, sealhulgas sammud, mis tuleb teha, ja tähtajad.

Kohtuasjas *Gavanozov II* otsustas Euroopa Liidu Kohus, et taotleva liikmesriigi õigusnormid, mis ei näe ette mingeid õiguskaitsevahendeid, mida kasutades saaks vaidlustada Euroopa uurimismäärust, mille ese on läbiotsimise ja arestimise teostamine ning videokonverentsi teel tunnistaja ülekuulamise korraldamine, on vastuolus direktiivi artikliga 14 koostoimes direktiivi artikli 24 lõikega 7 ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47. Seetõttu oleks õiguskaitsevahendi puudumisel Euroopa uurimismääruse koostamine eespool nimetatud uurimistoimingute jaoks vastuolus direktiivi artikliga 6 koostoimes harta artikliga 47 ja Euroopa Liidu lepingu artikli 4 lõikega 3 ning täitjariik peaks Euroopa uurimismääruse tunnustamisest või täitmisest keelduma. Euroopa Liidu Kohus märkis oma otsuses, et õiguskaitsevahend peaks võimaldama asjaomasel poolel vaidlustada taotlevas riigis Euroopa uurimismääruse vajalikkuse ja õiguspärasuse seoses vähemalt selle Euroopa uurimismääruse tegemise sisuliste põhjustega.

Vahetult kohtuotsuse *Gavanozov II* järel väljendasid liikmesriikide praktikud tõsist muret otsuse võimaliku märkimisväärse mõju pärast Euroopa uurimismääruse toimimisele, eriti kui Euroopa Liidu Kohtu kinnitatud põhimõtteid tuleks kohaldada muude uurimistoimingute suhtes.

Kuigi olukord on endiselt ebakindel ja võib edaspidi muutuda, on selle hindamise peamine järeldus kõnealuses küsimuses, et kohtuotsus *Gavanozov II* ei ole seni oluliselt mõjutanud Euroopa uurimismääruse tegelikku kohaldamist.

Enamik liikmesriike ei kavatse kohtuotsuse *Gavanozov II* tõttu teha õigusaktides muudatusi, kuna nad leiavad, et nende õigusaktid ja tavad on Euroopa Liidu Kohtu kinnitatud põhimõtetega kooskõlas.

Läbiotsimiseks ja arestimiseks koostatud Euroopa uurimismääruste puhul näevad liikmesriigid taotleva riigina ette õiguskaitsevahendid, mis võimaldavad vaidlustada läbiotsimise või arestimise otsuse aluseks olevad sisulised põhjused. Seoses muude uurimistoimingutega, mille hulka kuulub tunnistaja ülekuulamine videokonverentsi teel, viitasid mõned liikmesriigid võimalusele esitada põhiseaduslik kaebus põhiõiguste rikkumise korral või algatada riigi vastu tsiviilkohtumenetlus rikkumise tagajärjel tekkinud kahju hüvitamiseks. Mitme liikmesriigi õigusaktides on siiski sätestatud, et isik, keda uurimise käigus tehtud toimingud või otsused mõjutavad, võib esitada kaebuse selliste toimingute ja otsuste kohta.

Hindamisrühmad väljendasid kahtlust seoses Euroopa uurimismääruste koostamise vaidlustamiseks õiguskaitsevahendite tegeliku kättesaadavusega mõnes liikmesriigis mittesekkuvate toimingute puhul, sealhulgas tunnistajate ärakuulamine videokonverentsi teel. Siiski on raske prognoosida, kuidas liikmesriikide prokurörid ja kohtud kohaldavad kohtuotsuse *Gavanozov II* põhimõtteid praktikas, ning tõhusa õiguskaitsevahendi mõiste ja ulatuse osas valitseb veel mõningane ebakindlus, vähemalt seoses tunnistajate ärakuulamisega videokonverentsi teel ja muude mittesekkuvate toimingutega.

Mis puudutab kohtuotsuse *Gavanozov II* mõju, siis liikmesriikide pädevad asutused ei teatanud ei taotleva ega täitjariigina ühestki juhtumist, kus Euroopa uurimismääruse täitmisest oleks keeldutud põhjusel, et taotlevas riigis puudusid õiguskaitsevahendid Euroopa uurimismääruse koostamise vaidlustamiseks.

Taotlevate asutuste või ametiisikutena teatasid liikmesriigid mõningatest juhtumitest, kus pärast kohtuotsust *Gavanozov II* palusid täitvad asutused või ametiisikud neil esitada teavet õiguskaitsevahendite kättesaadavuse kohta taotlevas riigis. Sellised täiendava teabe taotlused ei toonud aga kaasa Euroopa uurimismääruse täitmisest keeldumist.

PUBLIC

Täideviiva asutuse või ametiisikuna märkisid praktikud, et kohtuotsuse *Gavanozov I* ja vastastikuse usalduse põhimõtte alusel ei palu nad juhul, kui nad saavad Euroopa uurimismääruse läbiotsimiseks või arestimiseks või tunnistaja ülekuulamiseks videokonverentsi teel, taotlevalt asutuselt või ametiisikult teavet taotlevas riigis kättesaadavate õiguskaitsevahendite kohta. Mõned praktikud väitsid, et see oleks vastastikuse tunnustamise põhimõttega vastuolus, kui täitvad asutused või ametiisikud süstemaatiliselt analüüsiksid taotlevas riigis kohaldatavaid õiguskaitsevahendeid. Üksnes juhul, kui on konkreetne põhjus muretsemiseks, peaks täitev asutus või ametiisik nõudma kättesaadavate õiguskaitsevahendite kohta lisateavet.

Pärast kohtuotsust *Gavanozov II* on ainult üks liikmesriik kehtestanud õiguskaitsevahendi just Euroopa uurimismääruse koostamise vaidlustamiseks: kui asjaomane isik esitab kaebuse, peab pädev kohus kontrollima, kas Euroopa uurimismääruse koostamise tingimused on täidetud. Kohtuasjaga *Gavanozov II* otseselt seotud liikmesriik teatas, et ta muutis oma õigusakte, et tagada Euroopa Liidu Kohtu otsuse järgimine. Üks teine liikmesriik alles hindab, millised võiksid olla võimalikud muudatused tema riigisisestes õigusaktides. Tasub lisada, et mõnes liikmesriigis, kelle õigusaktides ei ole pärast kohtuotsust *Gavanozov II* muudatusi tehtud, on juba kättesaadavate õiguskaitsevahendite kohaldatavust praktikas laiendatud Euroopa uurimismäärustele, mis on koostatud tunnistajate ärakuulamiseks videokonverentsi teel.

PUBLIC

12. KONKREETSED UURIMISTOIMINGUD

12.1. Üldsätted

Direktiivi IV peatükis (artiklites 22–29) on esitatud teatavaid uurimistoiminguid käsitlevad erisätted. V peatükk (artiklid 30–31) on pühendatud elektroonilise side pealtkuulamisele.

Vajadus teatavat liiki uurimistoimingute eraldi reguleerimise järele tuleneb muu hulgas nende keerukusest, tagajärgedest, mida need põhjustavad mõjutatud isikute põhiõigustele, ja märkimisväärsetest erinevustest liikmesriikide riigisisestes õigusaktides.

Seepärast ei ole juhus, et direktiiviga nähakse paljude kõnealuste uurimistoimingute puhul ette täiendav täitmatajätmise alus, kuivõrd direktiivis on sätestatud, et Euroopa uurimismääruse täitmisest võib keelduda, kui uurimistoiming ei oleks sarnases riigisiseses asjas lubatud.

Kõnealune hindamisvoor on näidanud, et teatavate uurimistoimingute erinevad menetlusnormid võivad õigusalase koostöö kontekstis endiselt olla raskusi põhjustavaks teguriks. Eksperdid märkisid, et mõnedes riigisisestes õigusaktides on teatavat liiki uurimistoimingutele kehtestatud eriti ranged piirangud. Näiteks ühes liikmesriigis võib teatavaid elektroonilise side pealtkuulamise vorme lubada ainult juhul, kui kahtlustatav isik on teada.

Selleks et võimaldada pädevatel taotlevatel asutustel või ametiisikutel saada üldist teavet teistes liikmesriikides kehtivate uurimistoiminguid käsitlevate normide kohta, soovitati liikmesriikidel nõuetekohaselt täita ja ajakohastada Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku veebisaidi osa „Fiches Belges“ uurimistoimingute kohta.

Samuti märgiti mitmel korral, et veelgi olulisem on, et A lisa sisaldaks uuritava kriminaalasja kohta piisavalt teavet, võimaldamaks täitval asutusel või ametiisikul lihtsasti hinnata, kas uurimistoiming oleks sarnases riigisiseses asjas lubatud.

PUBLIC

Ühtlasi rõhutati seoses kõige keerukamate toimingute ja juhtumitega taaskord, et otsesed kontaktid ja varajased konsultatsioonid pädevate asutuste või ametiisikute vahel ning vajaduse korral Eurojusti kaasamine on Euroopa uurimismääruste edukaks täitmiseks ülimalt olulised.

Lisaks liikmesriikide õigusaktide erinevustest tulenevatele probleemidele on see hindamisvoor näidanud, et mõned raskused, millega praktikud Euroopa uurimismääruse kohaldamisel konkreetsete uurimistoimingutega seoses kokku puutuvad, on vaja lahendada ELi tasandi õigusaktidega.

12.2 Ajutine üleviimine

See hindamisvoor näitas, et direktiivi artiklites 22 ja 23 sätestatud ajutist üleviimist on kasutatud väga vähestel juhtudel.

Mitme liikmesriigi pädevatel asutustel või ametiisikutel ei ole selle toiminguga kogemusi ei taotleva ega täitva asutuse või ametiisikuna. Praktikud juhtisid tähelepanu sellele, et videokonverentsi teel ülekuulamisi peetakse praktilisemaks ja sageli proportsionaalsemaks lahenduseks.

Ajutise üleviimise otstarbelise Euroopa uurimismääruse võib siiski koostada ka mis tahes muu uurimistoimingu jaoks, mis nõuab asjaomase isiku kohalolekut (nt äratundmiseks esitamine), ja mitte ainult täitjariigis vahistatud isiku ülekuulamiseks. Lisaks rõhutasid mõned praktikud selle toimingu olulisust, kuna mõnikord on hädavajalik, et teises liikmesriigis kinni peetud võtmetähtsusega tunnistaja ilmuks isiklikult kohtusse.

Kohati on aga tekkinud probleeme õige vahendi valikul. Üldiselt teevad pädevad asutused või ametiisikud Euroopa vahistamismäärusel põhineval ajutisel süüdistuse esitamiseks üleandmisel ja Euroopa uurimismäärusel põhineval ajutisel tõendite kogumiseks üleviimisel õigesti vahet.

PUBLIC

Nagu on selgitatud direktiivi põhjenduses 25, tuleks juhul, kui ühes liikmesriigis vahistatud isik tuleb viia teise liikmesriiki selleks, et esitada talle süüdistus ning alustada tema suhtes kohtumenetlust eesmärgiga mõista tema üle kohut, tuleks koostada Euroopa vahistamismäärus vastavalt nõukogu raamotsusele 2002/584/JSK. Direktiivi kohaselt on ajutise üleviimise ainus eesmärk sellise konkreetse uurimistoimingu tegemine, mis nõuab isiku kohalolekut (nt süüdistatava ülekuulamine või äratundmiseks esitamine).

Praktikud teatasid siiski juhtumitest, kus taotlev ja täitev asutus või ametiisik olid eri seisukohtadel selle suhtes, millist õiguslikku alust tuleks kohaldada. Mõnel juhul keelduti täitmast Euroopa uurimismäärust, mis oli koostatud selleks, et tagada kostja viibimine kohtulikul arutelul, sest täitev asutus või ametiisik väitis õigesti, et oleks tulnud taotleda ajutist üleandmist Euroopa vahistamismääruse alusel. Enamikul juhtudel jõudsid taotlev ja täitev asutus või ametiisik kasutatava vahendi suhtes pärast nõuetekohast konsulteerimist kokkuleppele.

Nende kahe vahendi piir võib mõnikord olla hägusem ning õigusliku aluse üle otsustamine võib taotleva asutuse või ametiisiku jaoks olla keeruline, arvestades ka Euroopa vahistamismääruse ja Euroopa uurimismääruse erinevaid nõudeid (nt süüdistatava isiku nõusoleku puudumine on Euroopa uurimismääruse puhul alus määruse täitmatajätmiseks).

Nende kahe vahendi vahelise suhte näitlikustamiseks tasub mainida üht konkreetset liikmesriigi teatatud juhtumit. Asjaomane liikmesriik sai direktiivi alusel äärmiselt kiireloomulise taotluse täitjariigis vabadusekaotuslikku karistust kandva isiku ajutiseks üleviimiseks. Pädev asutus või ametiisik täitis Euroopa uurimismääruse viivitamata. Hiljem aga selgus, et sama taotlev asutus või ametiisik oli sama isiku suhtes samas asjas juba koostanud Euroopa vahistamismääruse ning et täitjariigi üks teine pädev asutus või ametiisik oli juba andnud ka korralduse isik üle anda, kuid oli lükanud selle edasi kuni isiku poolt täitjariigis kantava karistuse lõpuni. Näib, et kõnealusel juhul koostati Euroopa uurimismäärus selleks, et vältida Euroopa vahistamismääruse menetluse raames nõutud üleandmise edasilükkamist.

PUBLIC

Võttes arvesse rakenduslikke raskusi, millega praktikud mõnikord kokku puutuvad, võiks olla kasu komisjoni koostatud käsiraamatust või suunistest, milles käsitletakse Euroopa uurimismääruse ja muude õigusalase koostöö vahendite, sealhulgas Euroopa vahistamismääruse vahelisi suhteid, nagu on soovitatud 4. peatükis.

Ajutiseks üleviimiseks koostatud Euroopa uurimismääruse täitmisest võib keelduda, kui vahistatud isik ei anna oma nõusolekut (direktiivi artikli 22 lõike 2 punkt a). Liikmesriigid ei ole taotleva asutuse või ametiisiku tarvis kehtestanud erimenetlusi selleks, et määrata juba enne Euroopa uurimismääruse koostamist ja edastamist kindlaks, kas isik nõustub ajutise üleviimisega. Eelnevat täitvate asutuste või ametiisikutega konsulteerimist, sealhulgas asjaomase isiku nõusoleku osas, peeti parimaks tavaks.

Mõnes liikmesriigis on kinnipeetava isiku nõusoleku puudumine kohustuslik täitmatajätmise alus, mis aga on direktiiviga vastuolus. Hindamisrühmad soovitasid asjaomastel liikmesriikidel oma ülevõtvad õigusaktid direktiiviga vastavusse viia. Nagu mõnes aruandes märgitud, võib see, kui vahistatud isikul võimaldatakse üleviimine tõkestada, takistada õigusalast koostööd. Eksperdid mainisid üht juhtumit, kus koostati Euroopa uurimismäärus kahtlustatava/süüdistatava ajutiseks üleviimiseks, et isik taotlevas riigis äratundmiseks esitada. Kui nõusoleku puudumine on täitmatajätmise kohustuslik alus, muutub sellise uurimistoimingu tegemine võimatuks, mis takistab tõendite kogumist ja kahjustab uurimist.

Enamik liikmesriike märkis, et neil ei olnud raskusi selle tagamisel, et üleviidud isikut peetaks tema üleviidudoleku ajal taotlevas riigis vahi all, kuna Euroopa uurimismäärust peetakse kinnipidamise jaoks piisavaks õiguslikuks aluseks. Mõnes liikmesriigis peab pädev asutus või ametiisik andma välja Euroopa uurimismäärusel põhineva riikliku kinnipidamiskorralduse.

12.3. Ülekuulamine videokonverentsi teel

Tunnistajate, ekspertide, kahtlustatavate ja süüdistatavate ülekuulamine videokonverentsi teel, nagu on sätestatud direktiivi artiklis 24, on uurimistoiming, mida sageli taotletakse ja viiakse läbi nii uurimis- kui ka kohtumenetluse etapis.

Nagu mõnes aruandes märgitud, on videokonverentsi teel ülekuulamine kriminaalmenetluses uuenduslik lähenemisviis, mis on põhjalikult muutnud tõendite kogumise ja esitamise viisi, suurendades kohtusüsteemide tõhusust ja kiirendades õigusemõistmist. Lisaks kehtestas mitu liikmesriiki COVID-19 pandeemia ajal riigisisestel juhtudel videokonverentside kasutamise võimaluse või laiendas seda, et tagada õigusemõistmise jätkumine, kusjuures vastu võeti ka vajalik tehniline kord videokonverentsisüsteemide toimimise parandamiseks.

Artikli 24 lõikes 2 on sätestatud, et lisaks artiklis 11 osutatud tunnustamata või täitmata jätmise alustele võib videokonverentsi teel ülekuulamiseks koostatud Euroopa uurimismääruse täitmisest keelduda ka juhul, kui a) kahtlustatav või süüdistatav ei anna oma nõusolekut või b) uurimistoimingu tegemine on konkreetses asjas vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega.

Mitu liikmesriiki on võtnud kahtlustatava või süüdistatava isiku nõusoleku puudumise sätte üle täitmatajätmise kohustusliku alusena. Nagu ka muude täitmatajätmise aluste puhul, kutsusid hindamisrühmad asjaomaseid liikmesriike üles viima oma ülevõtvad õigusaktid direktiiviga vastavusse.

Järgmises kahes alapeatükis käsitletakse kahte omavahel seotud, kuid erinevat teemat. Esimene puudutab videokonverentse, mida taotletakse kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamiseks tõendite kogumise eesmärgil (nt kahtlustatava/süüdistatava küsitlemine prokuröri või kohtu poolt), samas kui teine puudutab videokonverentse kui vahendit, millega tagada süüdistatava kaugosalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul, kui ta viibib teises liikmesriigis.

12.3.1. Kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamine uurimis- ja kohtumenetluse etapis tõendite kogumise eesmärgil

Enamikus liikmesriikides võivad pädevad asutused või ametiisikud koostada ja täita Euroopa uurimismääruseid kahtlustatava või süüdistatava ülekuulamiseks nii uurimis- kui ka kohtumenetluse etapis. Mõnes liikmesriigis, kus süüdistatava füüsiline kohalolek tema kohtulikul arutelul on kohustuslik, ei või koostada Euroopa uurimismäärust süüdistatava ülekuulamiseks kohtumenetluse etapis, kuid võib selliseid Euroopa uurimismäärusi täita.

Teistes liikmesriikides jällegi ei lubata kunagi Euroopa uurimismääruste koostamist ja täitmist süüdistatava ülekuulamiseks kohtumenetluse etapis, olenemata süüdistatava nõusolekust. Asjaomased liikmesriigid on seisukohal, et süüdistatava ülekuulamine videokonverentsi teel kohtumenetluse etapis rikuks vahetuse põhimõtet ning õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ja õigust (vahetult) kaitsja poole pöörduda.

Hindamisrühmad juhtisid tähelepanu asjaolule, et vahetuse põhimõtet ja kaitseõigusi võib piirata, kui see on vajalik ja proportsionaalne asjaomaste avalike huvide rahuldamiseks, nagu on kinnitatud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas[13].

Lisaks märgiti, et tõendite kogumise eesmärgil läbiviidava süüdistatava ülekuulamisega videokonverentsi teel ei kaasne tingimata selle isiku kaitseõiguste rikkumist ning et on võimalik kehtestada tõhus kord, et tagada süüdistatava ja tema kaitsja vahel vahetu ja konfidentsiaalne suhtlus.

Lisaks võib direktiivi artikli 24 lõike 2 punkti b kohaselt keelduda Euroopa uurimismääruse täitmisest, kui videokonverentsi teel ülekuulamine oleks *konkreetses asjas* vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega, ning täitev asutus või ametiisik peaks seega hindama, kas *konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades* kaasneks Euroopa uurimismääruse täitmisega selline süüdistatava õiguste rikkumine või piiramine, mis oleks vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega.

Hindamisrühmad ja mitmed praktikud rõhutasid ühtlasi, et videokonverentsi teel ülekuulamine võib olla proportsionaalne alternatiiv sellistele sekkuvamatele meetmetele nagu ajutine üleviimine ja isegi üleandmine Euroopa vahistamismääruse alusel, nagu on osutatud direktiivi põhjenduses 26.

Eeltoodut arvesse võttes soovitati asjaomastel liikmesriikidel oma õigusaktid ja/või tavad uuesti läbi vaadata, et nad saaksid olenevalt juhtumi asjaoludest täita tõendite kogumise eesmärgil süüdistatava isiku videokonverentsi teel ülekuulamiseks koostatud Euroopa uurimismääruseid ka kohtumenetluse etapis.

[13] Vt otsused kohtuasjades Marcello Viola *vs.* Itaalia, nr 45106/04, 5. oktoober 2006; Sakhnovskiy *vs*. Venemaa, nr 21272/03, 2. november 2010; Boyets *vs*. Ukraina, nr 20963/08, 30. jaanuar 2018; Dijkhuizen *vs.* Madalmaad, nr 61591/16, 9. juuni 2021.

12.3.2. Videokonverentsi teel ülekuulamine eesmärgiga tagada süüdistatava osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul

Hindamisvoorus käsitleti ka küsimust, kas Euroopa uurimismääruse võib koostada videokonverentsi teel ülekuulamiseks, et tagada süüdistatava kaugosalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul, kui ta viibib teises liikmesriigis.

See hõlmab kaht aspekti.

Esiteks küsimus, kas süüdistatava videokonverentsi teel kaugosalemine tema üle peetaval kohtulikul arutelul on kooskõlas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, ja teiseks, kas see on kooskõlas direktiivi kohaldamisalaga, kuna süüdistatava osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul ei ole (alati) seotud tõendite kogumisega.

Mitu liikmesriiki koostavad selliseid Euroopa uurimismääruseid ja täidavad neid, eriti kui süüdistatav on sellega nõus. Nende lähenemisviis põhineb mitmel kaalutlusel, millest mõned võib kokku võtta järgmiselt.

Nende liikmesriikide arvates näib selline praktika olevat kooskõlas direktiivi mõttega. Põhjenduses 26 nõutakse sõnaselgelt, et taotlev asutus või ametiisik kaaluks, kas Euroopa uurimismäärus kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamiseks videokonverentsi teel võiks olla tõhus alternatiiv Euroopa vahistamismäärusele. Praktikud rõhutasid, et selliste Euroopa uurimismääruste täitmine, mis on koostatud eesmärgiga tagada süüdistatava kaugosalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul, kui ta viibib teises liikmesriigis, on tõhus vahend Euroopa vahistamismääruste ebaproportsionaalse kasutamise vältimiseks. Nagu mõned praktikud leidsid, tuleks Euroopa vahistamismääruse koostamist süüdistatava isiku kohtulikul arutelul osalemise tagamiseks kasutada viimase abinõuna.

Lisaks, kui süüdistatav annab selleks oma nõusoleku, on süüdistatava osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul videokonverentsi teel, kui ta viibib teises liikmesriigis, palju parem variant kui kohtuliku arutelu pidamine tagaselja. Sellistes olukordades võib videokonverentsi pidada vahendiks, mis hõlbustab süüdistatava kaitseõiguste kasutamist.

PUBLIC

Märgiti, et mitme liikmesriigi õigusaktidega on ette nähtud süüdistatava kaugosalemine tema üle peetaval kohtulikul arutelul riigisiseses asjas, kuid seejuures kohaldatakse eritingimusi, mille eesmärk on kaitsta õigust kaitsele. Ühe liikmesriigi praktikud juhtisid tähelepanu asjaolule, et nende riigi õiguse alusel on süüdistataval tema üle peetava peamise kohtuliku arutelu käigus õigus olla igal ajal ärakuulatud ja esitada ütlusi (nt esitada märkusi tunnistajate antud ütluste kohta). Seega on süüdistatava isiku videokonverentsi teel osalemise tagamiseks koostatud Euroopa uurimismäärusel ka tõendite kogumise eesmärk.

Hindamiste käigus viidati ka eelmises alapeatükis mainitud Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale, mille kohaselt ei ole süüdistatava osalemine kriminaalmenetluses videokonverentsi teel iseenesest Euroopa inimõiguste konventsiooniga vastuolus, eeldusel et selline toiming teenib õiguspärast eesmärki ja toimingu läbiviimise kord on kooskõlas nõuetekohase menetluse nõuetega, sealhulgas õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele ja kaitseõiguste tõhusa kasutatavuse nõudega.

Hindamisrühmad nõustusid sageli nende kaalutlustega.

Väärib märkimist, et 4. juulil 2024 käsitles Euroopa Liidu Kohus süüdistatava isiku tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul videokonverentsi teel osalemise küsimust seoses eelotsusetaotlusega, mis puudutab direktiivi (EL) 2016/343 artikli 8 lõike 1 tõlgendamist[14]. Euroopa Liidu Kohus järeldas oma otsuses, et eespool nimetatud direktiivi artikli 8 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus see, et süüdistatav võib oma sõnaselgel taotlusel osaleda kohtuistungil videokonverentsi teel, tingimusel et on tagatud õigus õiglasele kohtulikule arutamisele[15]. Kuigi kõnealune otsus ei anna vastust küsimusele, kas Euroopa uurimismääruse võib koostada süüdistatava kaugosalemise tagamiseks, näitab see, et süüdistatava osalemine tema üle peetaval kohtulikul arutelul videokonverentsi teel ei ole iseenesest ELi õiguse kohaselt vastuolus õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele.

14 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiiv (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul.

15 Euroopa Liidu Kohtu 4. juuli 2024. aasta otsus kohtuasjas C-760/22, FP jt.

PUBLIC

Mõned liikmesriigid on siiski seisukohal ja väidavad kindlalt, et Euroopa uurimismäärust ei tohi kunagi koostada ega täita süüdistatava ülekuulamiseks videokonverentsi teel eesmärgiga tagada tema osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul, kui ta viibib teises liikmesriigis, isegi kui süüdistatav sellega nõustub.

Nad leiavad, et selliste Euroopa uurimismääruste täitmine oleks üldiselt vastuolus nende õigussüsteemi aluspõhimõtetega ja rikuks süüdistatava kaitseõigusi.

Lisaks väidavad nad, et süüdistatava isiku videokonverentsi teel ülekuulamine tema üle peetava peamise kohtuliku arutelu jooksul ei kuulu direktiivi kohaldamisalasse. Direktiivi artikli 1 kohaselt võib Euroopa uurimismääruse koostada ühe või mitme uurimistoimingu tegemiseks täitjariigis eesmärgiga hankida tõendeid, süüdistatava osalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul aga ei ole **(**alati**)** seotud tõendite kogumisega. Seoses põhjendusega 26 märgiti ka, et selles põhjenduses peetakse Euroopa uurimismäärust võimalikuks alternatiiviks Euroopa vahistamismäärusele juhtudel, kui Euroopa uurimismäärus kahtlustatava/süüdistatava ülekuulamiseks koostatakse tõendite kogumise eesmärgil.

Eksperdid ja praktikud jälgisid hindamisvooru jooksul tähelepanelikult selles küsimuses toimuvaid arenguid seoses Euroopa Liidu Kohtus poolelioleva eelotsusetaotlusega (liidetud kohtuasjad C-255/23 ja C-285/23). Üks Euroopa Liidu Kohtule esitatud küsimustest oli, kas direktiivi artikli 24 lõiget 1 tuleks tõlgendada nii, et süüdistatava ülekuulamine videokonverentsi teel hõlmab olukordi, kus süüdistatav osaleb kohtulikul arutelul videokonverentsi teel muus liikmesriigis kui tema elukohaliikmesriik.

6. juunil 2024 jõudis Euroopa Liidu Kohus siiski järeldusele, et eelotsusetaotluste kohta ei ole vaja otsust teha, kuna selle esitanud kohus ei olnud Euroopa Liidu Kohtu otsust[16] oodates riigisisest menetlust peatanud.

Euroopa Liidu Kohtus on praegu samas küsimuses pooleli veel ühe eelotsusetaotluse menetlemine, mille tulemusena võidakse lähitulevikus anda suuniseid[17].

---

16 Euroopa Liidu Kohtu 6. juuni 2024. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-255/23 ja C-285/23, AVVA jt, punkt 38.

17 Kohtuasi C-325/24, Bissilli, esitatud 2. mail 2024.

Võttes arvesse liikmesriikide erinevaid seisukohti ja arvestades, et paljude praktikute arvates võib süüdistatava kaugosalemine tema üle peetaval peamisel kohtulikul arutelul, kui ta viibib teises liikmesriigis, olla väärtuslik vahend õigusalase koostöö tõhustamiseks ja tõhus viis muude sekkuvamate õiguslike vahendite proportsionaalse kasutamise tagamiseks, kutsusid hindamisrühmad komisjoni üles käsitlema seda küsimust õigusaktide kaudu. Mõned hindamisrühmad tegid ettepaneku muuta direktiivi ja laiendada artikli 24 kohaldamisala, samas kui teised hindamisrühmad kutsusid komisjoni üles käsitlema kõnealust küsimust üldisemas plaanis, võttes arvesse ka muid vahendeid, kuna süüdistatava kohtulikul arutelul teisest liikmesriigist kaugosalemise tagamine ei ole (alati) seotud tõendite kogumisega.

12.3.3. Videokonverentsi teel ülekuulamine ilma Euroopa uurimismääruse koostamiseta

Hindamisvooru käigus korraldatud kohapealsetel külastustel toimusid sagedased ja nii mõnigi kord elavad arutelud selle üle, et mõnes liikmesriigis korraldavad pädevad asutused või ametiisikud, kui asjaomane isik sellega nõustub, ülekuulamisi videokonverentsi teel, võttes teises liikmesriigis asuva tunnistaja, kahtlustatava või süüdistatavaga otse ühendust, võimaldamaks kõnealusel isikul menetluses osaleda ja ütlusi anda, ilma selleks Euroopa uurimismäärust koostamata (nn vahetud videokonverentsid). Mõne liikmesriigi õigusaktid nimelt võimaldavad korraldada piiriüleseid ülekuulamisi videokonverentsi teel ilma Euroopa uurimismäärust koostamata. Üks liikmesriik juhtis tähelepanu asjaolule, et mõnikord ei pruugi riigisiseste juhtumite korral videokonverentsi korraldamiseks loa andev õigusasutus olla teadlik sellest, et asjaomane isik osaleb videokonverentsil, viibides (ajutiselt) teises liikmesriigis. Teine liikmesriik rõhutas, et piiriülese ülekuulamise läbiviimine ilma Euroopa uurimismäärust koostamata põhineb asjaomase isiku nõusolekul ja vabatahtlikul koostööl ning sarnaneb olukordadega, kus teises liikmesriigis asuv tunnistaja/kahtlustatav saadab uurimisasutustele vabatahtlikult e-posti teel dokumente.

Mõned hindamisrühmad, kes tunnistasid küll selle meetodi praktilisi eeliseid, leidsid, et selline teguviis ei ole direktiiviga kooskõlas.

Mõned liikmesriigid märkisid, et kõnealuse teguviisiga rikutakse ülekuulatava isiku asukohaliikmesriigi suveräänsuse põhimõtet.

Lisaks ootasid eksperdid ja praktikud ilma Euroopa uurimismääruseta korraldatud piiriüleste ülekuulamiste küsimuses selgitusi Euroopa Liidu Kohtult. Üks Euroopa Liidu Kohtule liidetud kohtuasjades C-255/23 ja C-285/23 esitatud küsimus puudutas seda, kas kohtuasja menetlev kohus võib korraldada videokonverentsi teel ülekuulamise ilma Euroopa uurimismäärust koostamata, saates asjaomasele isikule lihtsalt lingi videokonverentsiga oma elukohaliikmesriigist ühinemiseks. Nagu eespool märgitud, leidis Euroopa Liidu Kohus, et vastavate taotluste kohta ei ole vaja otsust teha.

Eespool toodut arvesse võttes ja Euroopa Liidu Kohtu selgituste puudumisel soovitasid hindamisrühmad asjaomastel liikmesriikidel teises liikmesriigis asuvate isikute ilma Euroopa uurimismäärust koostamata videokonverentsi teel ülekuulamise tava läbi vaadata.

12.3.4. Praktilised raskused

Hindamiste käigus käsitleti videokonverentsi teel ülekuulamise korraldamisega seotud küsimusi ja tehti kindlaks mõned parimad tavad.

Teatati mitmest juhtumist, kus oli äärmiselt raske pidada kinni taotleva asutuse või ametiisiku pakutud ülekuulamise kuupäevast, kuna see oli Euroopa uurimismääruse kättesaamise kuupäevale liiga lähedal. Seetõttu soovitati, et videokonverentsi teel ülekuulamiseks koostatud Euroopa uurimismäärused tuleks edastada aegsasti ning neis tuleks esitada ülekuulamise toimumise ajakava ja alternatiivsed kuupäevad. See annaks täitvale asutusele või ametiisikule piisavalt aega ülekuulatava isiku asukoha kindlaksmääramiseks ja tema kohalekutsumiseks ning sobivalt varustatud kohtusaali broneerimiseks, võttes samal ajal arvesse täitva asutuse või ametiisiku töögraafikut. Samuti soovitati võimaluse korral ära märkida ülekuulamise eeldatav kestus.

Praktikud teatasid ühtlasi juhtumitest, kus videokonverentsi läbiviimisel esines tehnilisi raskusi, mis tulenesid taotleva ja täitva asutuse või ametiisiku kasutatavate videokonverentsisüsteemide või -seadmete ühildumatusest. Mõned liikmesriigid leidsid, et selliste tehniliste probleemide lahendamiseks oleks väga kasulik, kui oleks olemas ELi-ülene videokonverentside korraldamise tehniline lahendus. Seetõttu paluti komisjonil uurida võimalust luua piiriüleste videokonverentside jaoks turvaline ja koostalitlusvõimeline süsteem, mida saaksid kasutada kõik liikmesriigid.

PUBLIC

Üheks parimaks tavaks peeti A lisa H2 jaos tehnilise teabe ja tehniku kontaktandmete esitamist taotleva ja täitva asutuse või ametiisiku vahel ühenduse loomise tarbeks. Samuti tehti ettepanek, et A lisa peaks sisaldama eraldi lahtrit videokonverentsi sujuva toimimise tagamiseks vajalike tehnilise toe kontaktandmete jaoks.

Üht liikmesriiki tunnustati selle eest, et nende kohtusüsteemis on võetud kasutusele videokonverentside automaatne broneerimissüsteem, mis tagab ka kontakt- ja tehniliste andmete eelneva sisestamise ja õigsuse.

Teise parima tavana nimetati ühe liikmesriigi täitvate asutuste või ametiisikute koostatud standardvormi, mis saadetakse taotlevatele asutustele või ametiisikutele, et saada kätte kogu tehniline teave, mida on vaja videokonverentsi läbiviimise hõlbustamiseks ja tehniliste probleemide võimalikult suurel määral vältimiseks.

Hindamisvooru tulemuste põhjal võib öelda, et liikmesriigid on üldiselt taganud pädevatele asutustele või ametiisikutele videokonverentsi teel ülekuulamiste korraldamiseks ja tõhusaks läbiviimiseks turvalised ja piisavad vahendid. Mõnesid liikmesriike, kus tuvastati puudusi, julgustati võtma täiendavaid meetmeid, et tagada pädevatele asutustele või ametiisikutele asjakohaste videokonverentsiruumide ja -seadmete kättesaadavaks tegemine.

12.4. Ülekuulamine telefonikonverentsi teel

Euroopa uurimismäärusi isiku tunnistajana või eksperdina telefonikonverentsi teel ülekuulamiseks vastavalt direktiivi artiklile 25 koostatakse väga harva.

Enamik liikmesriike ei ole selle uurimistoiminguga seni kokku puutunud ei taotleva riigi ega täitjariigina. Nagu hindamiste käigus märgiti, on telefonikonverentsi teel ülekuulamine videokonverentsi teel ülekuulamise üha sagedasema kasutamise tõttu nüüd mõnevõrra minevikku vajunud, ent praktikas võib see olla kasulik lahendus (näiteks alternatiivina, kui videokonverentsi korraldamisel tekib tehnilisi probleeme).

Nendel vähestel juhtudel, mil seda uurimistoimingut on teostatud, ei ole liikmesriikidel olnud raskusi seoses telefonikonverentsi teel ülekuulamise menetluste ja formaalsustega.

PUBLIC

Mõned liikmesriigid võivad telefonikonverentsi teel ülekuulamiseks koostatud Euroopa uurimismääruse täita, kuid ei saa sellist Euroopa uurimismäärust ise koostada, kuna nende riigisisesed õigusaktid ei võimalda telefonikonverentsi uurimistoiminguna kasutada. Mõned liikmesriigid ei ole direktiivi artiklit 25 üle võtnud ja nende õigusaktides ei ole seda uurimistoimingut ette nähtud. Kui nad saavad taotluse korralda telefonikonverentsi teel ülekuulamine, teevad nad seetõttu pärast taotleva asutuse või ametiisikuga konsulteerimist ettepaneku kasutada selle asemel videokonverentsi.

12.5. Teave pangakontode ja muude finantskontode ning pangatoimingute ja muude finantstehingute kohta

Direktiivi artiklid 26 ja 27 reguleerivad vastavalt Euroopa uurimismäärusi, mis on koostatud olemasoleva teabe saamiseks pangakontode ja muude finantskontode ning pangatoimingute ja muude finantstehingute kohta, artikli 28 lõike 1 punkt a aga käsitleb tulevikus teostatavate toimingute ja tehingute kohta reaalajas teabe saamist (pangatoimingute ja muude finantstehingute seire).

Nagu oli ka oodata, näitas see hindamisvoor, et pangateabe saamiseks koostatud Euroopa uurimismäärused on praktikas väga tavalised. On üldteada, et aina rohkemate uurimiste puhul – alates lihtsaimatest ning lõpetades kõige keerukamate ja tundlikumatega – tuginetakse suurel määral pangateabe kogumisele.

Nende uurimistoimingute riiklikud õigusraamistikud erinevad liikmesriigiti märkimisväärselt. Mõnes liikmesriigis on pangatoimingute kohta teabe saamiseks vaja kohtumäärust, samas kui teistes piisab prokuröri määrusest või isegi politsei taotlusest. Enamikus liikmesriikides puuduvad selle isiku (nt kahtlustatav, tunnistaja, kannatanu), kelle finantsteavet taotletakse, menetlusliku staatusega seotud piirangud, ainus tingimus on, et taotletav teave peab olema uurimise seisukohast asjakohane. Mõnes liikmesriigis saab pangateavet esitada ainult teatavate kindlaksmääratud kuritegude puhul või süütegude puhul, mille eest on nähtud ette teatav miinimumkaristus. Mõned praktikud rõhutasid, et kõnealuste uurimistoimingute läbiviimise ranged piirangud takistaksid oluliselt raskete piiriüleste kuritegude tõhusat uurimist.

PUBLIC

Peaaegu kõigil liikmesriikidel on olemas pangakontode keskregister, kuhu kantakse kõik pangakontod, mida füüsilised ja juriidilised isikud riigis omavad. Õiguskaitseasutustel on sellistele registritele sageli otsene juurdepääs. Keskregistri olemasolu hõlbustab ja kiirendab oluliselt Euroopa uurimismääruste täitmist. Seetõttu julgustasid hindamisrühmad liikmesriike, kes ei ole veel sellist keskregistrit loonud, seda looma, võttes arvesse ka direktiivist (EL) 2015/849[18] tulenevaid kohustusi, ning kandma oma registrisse andmed kõigis pankades olemasolevate kontode kohta.

Seoses pangateabe kogumiseks ette nähtud uurimistoimingutega arutati nn kaskaadtaotlusi sisaldavate Euroopa uurimismääruste kasutamist. Näiteks on tavapärane, et taotlev asutus või ametiisik taotleb kinnitust selle kohta, kas kahtlustataval on pangakonto, ja kui see on nii, siis kahtlustatava pangatoimingute kohta teabe esitamist; tulemuste põhjal taotletakse seejärel teavet täiendavate toimingute kohta, et jälgida rahavoogu. Kuigi üldiselt liikmesriigid ei teatanud raskustest selliste Euroopa uurimismääruste täitmisel, väljendasid mõned praktikud selle tava suhtes kahtlust ning märkisid, et sellised Euroopa uurimismäärused võivad mõnikord olla „liialdased“ ja nõuda täitvalt asutuselt või ametiisikult mitte ainult uurimistoimingute tegemist, vaid uurimise täiendavate taotletud sammude nimel ka kogutud tõendite analüüsimist. Mõnel juhul osutus kasulikuks Euroopa uurimismääruse täitmise käigus taotleva asutuse või ametiisikuga konsulteerimine.

Hindamiste käigus tegid praktikud mõned ettepanekud pangateabe kogumiseks koostatud Euroopa uurimismääruste täitmise parandamiseks.

18 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ.

Mõnes liikmesriigis kogutakse ja edastatakse taotlevale asutusele või ametiisikule pangakontode ja finantstehingute kohta teavet tavaliselt elektroonilisel kujul. Pangateabe kiire edastamise tagamiseks soovitati kõigil liikmesriikidel kaaluda pankadele ja muudele finantsasutustele ning täitvatele asutustele või ametiisikutele pangateabe elektroonilisel kujul töötlemise võimaldamist. Selline tava võimaldab taotleva riigi uurimisorganitel neid mõnikord massiivseid andmehulki mugavamalt töödelda ja analüüsida. Sellega seoses osutati, et oleks kasulik, kui A lisas oleks eraldi jagu pangaandmete elektroonilisel kujul vastuvõtmiseks vajaliku tehnilise teabe kohta.

Kooskõlas direktiivi artikli 19 lõikega 4 annavad täitvad asutused või ametiisikud üldjuhul pankadele ja muudele finantsasutustele korralduse või on pangad ja muud finantsasutused seadusega kohustatud mitte avaldama oma klientidele teavet pangaandmete taotlemise ega käimasolevate kriminaaluurimiste kohta. Mõnes liikmesriigis võib klientidele taotluse kohta teabe loata avaldamine olla kuritegu. Hindamise käigus teatati vaid üksikutest Euroopa uurimismääruste täitmisega seoses pangaklientidele teabe avaldamise juhtumitest.

Mõne liikmesriigi õigus ei luba kas riigisiseste juhtumite puhul või Euroopa uurimismääruse täitmisel uurimis- ja õigusasutustel esitada korraldust või taotlust pangakontode reaalajas seiramiseks. Praktikud märkisid, et nad tervitaksid selle toimingu võimaldamist, kuna see võib olla väga kasulik uurimisvahend. Asjaomaseid liikmesriike julgustati kaaluma oma õigusaktide muutmist, et kehtestada neis sõnaselgelt võimalus pangakontode reaalajas seiramiseks.

12.6. Elektroonilise side pealtkuulamine

Enamiku liikmesriikide õigusaktides on sätestatud, et elektroonilise side pealtkuulamist võib lubada i) selleks, et uurida raskeid kuritegusid (mis on määratud kindlaks süütegude kataloogis või viitega karistuse miinimummäärale); ii) kui on alust kahtlustada, et raske kuritegu on toime pandud või on toimepanemisel; iii) kui pealtkuulamine on hädavajalik või vajalik selliste tõendite kogumiseks, mida muidu oleks võimatu või väga raske koguda.

Kuigi liikmesriigid jagavad neid üldpõhimõtteid, on riiklikud õigusraamistikud siiski väga erinevad. Mõnes liikmesriigis võib teatavaid elektroonilise side pealtkuulamise vorme lubada ainult väga piiratud arvu kuritegude puhul (nt terrorism või riigi julgeoleku vastu suunatud kuriteod). Mõnes liikmesriigis kehtivad eriti ranged normid, kui pealtkuulamine puudutab isikuid, keda ei kahtlustata kuriteo toimepanemises, kuid kes pakuvad uurimise seisukohast muidu huvi. Mõnes liikmesriigis on nuhkvara kasutamine keelatud.

Hindamiste käigus teatasid liikmesriigid nii taotleva kui ka täitva asutuse või ametiisiku rolli puhul juhtumitest, kus elektroonilise side pealtkuulamiseks koostatud Euroopa uurimismääruse täitmisest keelduti alusel, et toiming ei oleks lubatud sarnases riigisiseses asjas.

Mõnes aruandes märkisid hindamisrühmad, et väga ranged riigisisesed normid elektroonilise side pealtkuulamise lubamise osas mõjutavad kriminaalasjades tehtavat õigusalast koostööd ja võivad takistada võitlust rahvusvahelise kuritegevuse raskete vormide vastu.

12.6.1. Elektroonilise side pealtkuulamise mõiste ja selle ulatus

Hindamisvoorus leidis kinnitust, et kõnealuse uurimistoiminguga seoses tekitab eeskätt küsimusi elektroonilise side pealtkuulamise mõiste.

Terminit „elektroonilise side pealtkuulamine“ ei ole määratletud ei direktiivi artiklites 30–31 (elektroonilise side pealtkuulamine), artiklis 2 (mõisted) ega põhjendustes. Samuti ei ole seda määratletud üheski teises Euroopa õigusaktis. Seetõttu puudub Euroopa Liidus ühtne arusaam ning praktikud on eriarvamusel küsimuses, kas teatavad uurimistoimingud, nagu GPS-jälgimine, pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil, seadmesse vestluste nende toimumise kohas pealtkuulamiseks nuhkvara paigaldamine või audio-/videovalve, kuuluvad direktiivi artiklite 30 ja 31 kohaldamisalasse.

PUBLIC

Mõned liikmesriigid on võtnud kasutusele range tõlgenduse, mille kohaselt elektroonilise side pealtkuulamine hõlmab ainult teatavat liiki elektroonilise side süsteemide kaudu toimuva suhtluse jälgimist ja salvestamist, näiteks telefoni pealtkuulamist, välistades seega samas paigas viibivate isikute vahelise suhtluse pealtkuulamise mõne tehnoloogilise seadme (nt seade, millesse on paigaldatud nuhkvara) või varjatud mikrofoni (nn lutika) abil. Selle kitsa tõlgenduse kohaselt kuuluvad need toimingud direktiivi artikli 28 (mis reguleerib uurimistoiminguid, mis eeldavad tõendite kogumist reaalajas) kohaldamisalasse. Need liikmesriigid, kes seda kitsast tõlgendust kasutavad, väidavad, et artiklid 30 ja 31 viitavad „elektroonilisele sidele“ ega hõlma seega muud „sidet“, mis toimub ilma mingit liiki elektroonilise side tehnoloogiat kasutamata.

Teised liikmesriigid on võtnud omaks laiema mõiste ja leiavad, et artiklid 30 ja 31 on kohaldatavad ka muude toimingute suhtes, nagu samas paigas viibivate isikute vahelise suhtluse pealtkuulamine, näiteks pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil, jälgimine seadmesse paigaldatud nuhkvara abil ning eraruumides teostatav audio-/videovalve. Mõnes liikmesriigis kuulub elektroonilise side pealtkuulamise mõiste alla ka GPS-jälgimine.

30. aprillil 2024 kohtuasjas C-670/22, M.N. (EncroChat) tehtud otsuses esitas Euroopa Liidu Kohus mõningaid selgitusi, leides, et lõppseadmetesse varjatud sisenemises seisnev toiming, mille eesmärk on koguda internetipõhise elektroonilise side teenuse liiklus-, asukoha- ja sideandmeid, on „elektroonilise side pealtkuulamine“ direktiivi 2014/41 artikli 31 lõike 1 tähenduses.

Siiski ei ole veel selge, kas sama kehtib ka muud liiki uurimistoimingute puhul, nagu pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil või GPS-jälgimine.

12.6.2. Artikli 31 kohane teavitamismehhanism

Kõigis aruannetes rõhutati, et artikli 31 peamine eelis on võimalus esitada lihtsustatud vormis „käimasoleva pealtkuulamise“ või „läbiviidud pealtkuulamise“ teatis (C lisa). Teavitamismehhanism on ülioluline selleks, et võimaldada liikmesriikidel jätkata jälgimistoiminguid, nagu telefoni pealtkuulamine, GPS-jälgimine või pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil, teises liikmesriigis, kelle tehniline abi ei ole vajalik ja kus toimingu sihtmärk võib liikuda või on (mõnikord ootamatult) liikunud.

Need liikmesriigid, kes tõlgendavad mõistet „elektroonilise side pealtkuulamine“ kitsamalt, ei aktsepteeri artikli 31 kohaseid teatisi selliste toimingute kohta, mis jäävad nende tõlgendusest välja. Kui sõiduk, millesse on paigaldatud pealtkuulamisseade või GPS-seade, siseneb nende territooriumile, nõuavad nad seetõttu, et enne piiriületust koostataks Euroopa uurimismäärus (A lisa), tavaliselt artikli 28 alusel, kuna nad ei pea pealtkuulamist sõidukisse paigaldatud seadme abil või GPS-jälgimist elektroonilise side pealtkuulamiseks. Direktiivi artikli 28 puhul ei kohaldata aga direktiivi artiklis 31 sätestatuga sarnast teavitamismehhanismi.

Hindamisrühmad rõhutasid, et vajadus läbiviidud pealtkuulamisest teavitamise mehhanismi järele näib veelgi suurem, kui võtta arvesse, et paljudel juhtudel saadakse pealtkuulatava piiriületusest teada alles pealtkuulamise ajal ja sageli alles pärast pealtkuulamise läbiviimist. Sellistel juhtudel ei ole võimalik koostada Euroopa uurimismäärust (A lisa) ning käimasoleva pealtkuulamise või läbiviidud pealtkuulamise teatis on hädavajalik, et tagada pealtkuulamise käigus kogutud materjali lubatavus tõendusmaterjalina.

Hindamiste käigus tegid praktikud mitmesuguseid ettepanekuid direktiivi võimalike muudatuste kohta. Näiteks pandi ette laiendada artiklite 30 ja 31 kohaldamisala, asendades mõiste „elektrooniline side“ mõistega „side“, näitamaks selgelt, et vastavad sätted on mõeldud hõlmama kõiki side vorme; samuti tehti ettepanek kehtestada erisätted, millega reguleeritakse pealtkuulamist sõidukisse paigaldatud seadmete abil ja GPS-jälgimist, või kehtestada artikli 28 kohaldamisalasse kuuluvate jälgimistoimingute jaoks artiklis 31 sätestatuga sarnane teavitamismehhanism.

PUBLIC

Kõik hindamisrühmad nõustusid, et komisjon peaks vastu võtma vajaliku seadusandliku algatuse, et selgitada elektroonilise side pealtkuulamise mõistet. Lisaks tuleks kõigi eespool nimetatud toimingute puhul, kui selle liikmesriigi, kus toimingu sihtmärk asub, tehniline abi ei ole vajalik, näha ette direktiivi artiklis 31 sätestatud mehhanismiga sarnane teavitamismehhanism.

12.6.3. Pealtkuulamisel saadud materjali edastamine

Direktiivi artikli 30 lõikes 6 on sätestatud, et elektroonilise side pealtkuulamiseks koostatud Euroopa uurimismääruse võib täita, a) edastades elektroonilise side viivitamata taotlevale riigile või b) kuulates elektroonilist sidet pealt ja salvestades selle ning edastades seejärel pealtkuulamise tulemuse taotlevale riigile.

Kuigi mitu liikmesriiki teatasid, et neil on olemas tehnilised vahendid pealtkuulatud elektroonilise side viivitamatuks edastamiseks taotlevale riigile, näib, et enamikul juhtudel kogub täitjariik pealtkuulamisel saadud materjali kokku ja edastab selle seejärel taotlevale riigile. Praktikud teatasid siiski, et lahendused leiti juhtumipõhiselt, võttes arvesse taotleva asutuse või ametiisiku vajadusi. Mõnel juhul edastati pealtkuulamisel saadud materjal taotlevale asutusele või ametiisikule väikese (nt mõnetunnise) viivitusega.

Märgiti, et pealtkuulatud elektroonilise side viivitamatu edastamine tekitab ka õiguslikke küsimusi seoses käimasoleva pealtkuulamistoimingu läbivaatamisega. Mõne liikmesriigi õigusaktides on elektroonilise side pealtkuulamist teostavale asutusele või ametiisikule kehtestatud konkreetsed kohustused, sealhulgas kohustus kustutada kõik pealtkuulamisel saadud materjali osad, mis puudutavad kahtlustatava ja kaitsja vahelisi vestlusi, või kohustus teavitada pealtkuulatavat isikut pärast kriminaalmenetluse lõppu. Kui pealtkuulatud elektrooniline side edastatakse viivitamata taotlevale riigile, on täitval asutusel või ametiisikul eespool nimetatud kohustusi raske täita.

PUBLIC

Praktikud arutasid, kas hilisem kontroll pealtkuulamise üle oleks võimalik anda üle taotlevale riigile direktiivi artikli 30 lõike 5 alusel, mille kohaselt võib täitjariik Euroopa uurimismääruse täitmisega nõustumisele seada mis tahes tingimusi, mida järgitaks sarnases riigisiseses asjas. Kuna selles küsimuses on erinevaid seisukohti, kutsus ühes aruandes hindamisrühm komisjoni üles käsitlema seda küsimust seadusandlikul tasandil, et selgitada, millistel tingimustel oleks võimalik lubada täitjariigil anda oma kohustused seoses pealtkuulamise hilisema kontrolliga üle taotlevale riigile, eelkõige juhtudel, kui pealtkuulamisel saadud materjal edastatakse viivitamata taotlevale riigile.

12.7. Piiriülene jälgimine

Põhjenduses 9 märgitakse, et Euroopa uurimismääruse direktiivi ei tuleks kohaldada Schengeni lepingu rakendamise konventsioonis osutatud piiriülese jälgimise suhtes.

Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikliga 40 reguleeritakse piiriülest jälgimist kui politseikoostöö meedet. Artikkel 40 kuulub seejuures Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni III jaotise 1. peatüki alla, mis ongi pühendatud politseikoostööle. Mõne liikmesriigi arvates ei reguleeri Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikkel 40 õigusasutuste taotletud piiriülest jälgimist, teised liikmesriigid aga peavad selliseid taotlusi õigusabi taotlusteks.

See hindamisvoor on selgelt näidanud, et Euroopa uurimismääruse direktiivi ja Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni vaheline suhe on piiriülese jälgimise valdkonnas üsna problemaatiline ning et liikmesriigid järgivad erinevaid lähenemisviise ja tavasid. Liikmesriikide vahel on erinevusi küsimuses, kas ja mil määral on piiriülese jälgimise näol tegemist politseikoostöö (Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikkel 40) või õigusalase koostöö meetmega. Seepärast on mitu hindamisrühma soovitanud käsitleda seda küsimust ELi seadusandlikul tasandil.

Mõned liikmesriigid peavad piiriülest jälgimist üksnes politseikoostöö vormiks ja seetõttu leiavad, et direktiiv ei ole kohaldatav. Teised liikmesriigid on siiski arvamusel, et piiriülest jälgimist võib pidada ka kohtulikuks uurimistoiminguks ja tõendite kogumise vahendiks ning seega tuleks direktiivi kohaldada. Tuginedes direktiivi põhjendusele 9 on mõned liikmesriigid oma ülevõtvates õigusaktides sõnaselgelt sätestanud, et piiriülene jälgimine ei kuulu Euroopa uurimismääruse kohaldamisalasse.

Enamik hindamisrühmi kutsus komisjoni üles võtma vastu vajaliku seadusandliku algatuse, et selgitada direktiivi kohaldamist seoses tehniliste vahendite abil teostatava piiriülese jälgimisega.

12.8. Varjatud uurimised

Varjatud uurimiste mõiste osas esineb eri liikmesriikide õigusaktides märkimisväärseid erinevusi. Mõnel juhul hõlmab see paljusid erinevaid uurimistoiminguid, mis viiakse läbi asjaomaste isikute teadmata (nt ka elektroonilise side pealtkuulamine).

Direktiivi artiklis 29 seevastu mõeldakse varjatud uurimiste all üksnes selliseid uurimisi, mida viib läbi variidentiteediga ametnik.

Euroopa uurimismääruse kontekstis näib selle uurimistoiminguga olevat kogemusi vähe, ent liikmesriigid teatasid siiski, et neil esines varjatud uurimisteks koostatud Euroopa uurimismääruste täitmisel raskusi, mis tulenesid taotleva ja täitjariigi õiguse erinevustest.

Kõikides liikmesriikides on politseiametnikele nähtud ette võimalus tegutseda variidentiteedi all. Neid uurimistoiminguid viivad sageli läbi spetsialiseerunud politseiüksused ja neid võib lubada ainult raskete kuritegude puhul. Selle osas, milliste kuritegude puhul võib varjatud uurimist lubada ning mis liiki toiminguid/tegevusi politseiagendid võivad läbi viia, esineb liikmesriikide õigusraamistike vahel erinevusi.

Mõned liikmesriigid on näinud ette võimaluse kasutada agentidena tsiviilisikuid, samas kui teised seda ei luba ning seetõttu võib sarnaste Euroopa uurimismääruste täitmine olla praktikas keeruline.

Mõned liikmesriigid selgitasid, et nad ei koosta Euroopa uurimismäärust selleks, et kasutada nende territooriumil läbiviidavates riigisisestes uurimistes politseiagentidena välisagente.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriigid peaksid tagama, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku veebisaidi osas „Fiches Belges“ oleks esitatud täpne ja ajakohane õiguslik ja praktiline teave nende vastavates riiklikes süsteemides võimalike uurimistoimingute kohta.***

– ***Komisjonil palutakse pärast käesoleva aruande järelduste nõuetekohast hindamist ja sobivaima õigusliku vahendi kindlakstegemist käsitleda seadusandlikul tasandil küsimust, kuidas läheneda teises liikmesriigis viibiva süüdistatava isiku videokonverentsi teel kohtulikul arutelul osalemisele.***

– ***Liikmesriigid peaksid vaatama läbi teises liikmesriigis asuvate tunnistajate, kahtlustatavate või süüdistatavate ilma Euroopa uurimismäärust koostamata videokonverentsi teel ülekuulamise tava.***

– ***Liikmesriike julgustatakse lisama oma riiklikesse õigusaktidesse sätted, mis võimaldaksid täita Euroopa uurimismäärusi, mis on koostatud pangatoimingute või muude finantstehingute reaalajas seire eesmärgil, millele on osutatud direktiivi artikli 28 lõike 1 punktis a.***

– ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut direktiivi artiklites 30 ja 31 sätestatud mõiste „elektroonilise side pealtkuulamine“ selgitamiseks, eelkõige selle selgitamiseks, kas kõnealune mõiste hõlmab niisuguseid jälgimistoiminguid nagu pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil, GPS-jälgimine ja nuhkvara paigaldamine. Vastasel juhul kutsutakse komisjoni üles esitama seadusandlikku ettepanekut, kuivõrd seda peetakse vajalikuks, selliseid toiminguid reguleerivate erisätete, sealhulgas artiklis 31 sätestatuga sarnase teavitamismehhanismi kehtestamiseks juhuks, kui toimingu sihtmärgiks oleva isiku asukohaliikmesriigi tehniline abi ei ole vajalik.***

PUBLIC

– ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut, et selgitada direktiivi kohaldamisala seoses Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikliga 40. Koostada tuleks konkreetsed sätted selgitamaks, kas direktiivi kohaldatakse sellise piiriülese jälgimise suhtes, mida teostatakse tehniliste vahendite abil kriminaalmenetluses tõendite kogumise eesmärgil ja õigusalase koostöö raames.***

PUBLIC

13. STATISTIKA

Selle hindamisvooru raames paluti liikmesriikidel esitada viimase viie aasta statistika seoses saadud ja saadetud Euroopa uurimismääruste arvu, tunnustamata ja täitmata jätmise juhtumite ning nende juhtumitega, mille puhul täitmine lükati edasi. Peale mõne kiiduväärse erandi ei suutnud enamik liikmesriike Euroopa uurimismääruse kohaldamise kohta usaldusväärseid ja põhjalikke statistilisi andmeid esitada.

Mõned liikmesriigid ei suutnud esitada statistilisi andmeid, vaid üksnes hinnanguid saadud ja saadetud Euroopa uurimismääruste aastase arvu kohta, kuna puudub keskne saadud ja saadetud Euroopa uurimismääruste registreerimise süsteem. Enamiku liikmesriikide puhul olid kättesaadavad ainult saadud ja saadetud Euroopa uurimismääruste üldandmed iga aasta kohta, ilma et oleks esitatud täiendavaid üksikasju tunnustamata või täitmata jätmise juhtumite, tunnustamata või täitmata jätmise aluste, täitmise edasilükkamise juhtumite ja taotletud uurimistoimingute liikide kohta.

Isegi nende liikmesriikide puhul, kes esitasid üksikasjalikumaid statistilisi andmeid, ei hõlmanud selline statistika alati kõiki pädevaid taotlevaid ja täitvaid asutusi ega ametiisikuid (nt ei hõlmanud need kohtu poolt kohtumenetluse etapis menetletud Euroopa uurimismäärusi ega haldusasutuste koostatud Euroopa uurimismäärusi) või ei hõlmanud Euroopa uurimismäärusi ega muud liiki saadud ja saadetud õigusabitaotlusi.

Eespool öeldut arvesse võttes leiti, et usaldusväärsete ja põhjalike statistiliste andmete puudumine on üldine probleem, millega seisavad silmitsi peaaegu kõik liikmesriigid.

Nagu on rõhutatud mitmes hindamisaruandes, on põhjalik statistika äärmiselt oluline, selleks et analüüsida ja parandada liikmesriikide koostööd õigusalase koostöö vahendite toimimisel ja nende rakendamisel liikmesriikides esinevate kitsaskohtade ja puuduste kindlakstegemise abil. Eeldatakse, et olukord paraneb mõnevõrra, kui piiriülese side detsentraliseeritud IT-süsteem ja eEDES hakkavad täielikult toimima. Lisaks on mõned liikmesriigid võtmas kasutusele või täiustamas oma infosüsteeme, mis võimaldavad Euroopa uurimismääruse toimimise kohta automaatselt andmeid koguda.

Hindamisrühmad soovitasid liikmesriikidel siiski parandada Euroopa uurimismääruste kohta statistiliste andmete kogumist.

Väärib märkimist, et selle hindamise raames esitas Eurojust oma kohtuasjade haldamise süsteemist statistikat juhtumite kohta, millega Eurojust tegeles aastatel 2017–2022, ja mis sisaldas järgmist teavet: i) Euroopa uurimismäärusega seotud juhtumite koguarv Eurojustis; ii) kahe- ja mitmepoolsete juhtumite arv igas liikmesriigis ning iii) Euroopa uurimismäärusega seotud juhtumite arv, mille puhul iga liikmesriik oli kas „taotlev liikmesriik“ või „täitev liikmesriik“[19]. Selle statistika põhjal märgiti, et viimastel aastatel on pidevalt suurenenud Eurojusti juhtumite arv ja seega ka Eurojusti toetus liikmesriikide praktikutele.

PUBLIC

SOOVITUSED

– ***Liikmesriike kutsutakse üles oma Euroopa uurimismääruse kohta statistika kogumise süsteeme täiustama, et hõlbustada uurimismääruse kohaldamise analüüsimist ja parandada liikmesriikidevahelist koostööd. Liikmesriike kutsutakse üles koguma üksikasjalikumat statistikat, mis sisaldab andmeid tunnustamata/täitmata jätmise juhtumite, tunnustamata/täitmata jätmise aluste ja täitmise edasilükkamise juhtumite kohta, ning lisama statistikasse andmed kõigi pädevate taotlevate ja täitvate asutuste ja ametiisikute kohta.***

[19] „Taotlev liikmesriik“ tähendab, et asjaomase liikmesriigi asutus taotles oma riiklikult büroolt ühe või mitme teise liikmesriigi suhtes Eurojustis menetluse algatamist; „täitev liikmesriik“ tähendab, et mõni muu Eurojusti büroo algatas oma liikmeriigi asutuse taotlusel asjaomase liikmesriigi suhtes menetluse.

14. KOOLITUS

Enamikul liikmesriikidest on struktureerinud ja tõhusad süsteemid praktikute koolitamiseks kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö, sealhulgas Euroopa uurimismääruse valdkonnas, ning neil on kehtestatud koolitusürituste kvaliteedi hindamise ja praktikute vajaduste kindlakstegemise mehhanismid.

Kohtunike ja prokuröride esmase ja täienduskoolituse eest vastutavad mitmesugused institutsioonid: mõnes liikmesriigis on üks *ad hoc* institutsioon, mille ülesanne on pakkuda koolitust kõigile kohtunikele ja prokuröridele. Teistes jällegi vastutavad kohtunike ja prokuröride koolitamise eest eri institutsioonid. Mitmes liikmesriigis korraldab prokuröride koolitust peaprokuratuur. Koolitusi korraldatakse sageli nii kesktasandil kui ka detsentraliseeritult.

Hindamisvooru käigus esitasid mitu liikmesriiki hindamisrühmadele üksikasjaliku ülevaate viimastel aastatel Euroopa uurimismääruse teemal korraldatud koolitustest (nt õpikojad, seminarid, veebipõhised kursused, käsiraamatute ja suuniste avaldamine, koolitajate koolitamine).

Selgitati välja hulk parimaid tavasid. Mõnda neist tasub mainida.

Mõni liikmesriik pälvis tunnustuse kriminaalasjades tehtavat rahvusvahelist õigusalast koostööd käsitleva kohustusliku koolitusprogrammi pakkumise eest, milles Euroopa uurimismäärust käsitletakse kõigi tulevaste kohtunike ja prokuröride põhikoolituse osana. Heaks tavaks peeti ka nii kohtunikke kui ka prokuröre hõlmavaid ühiseid koolitusalgatusi. Ühes aruandes kiitis hindamisrühm kohtunikele, prokuröridele ja justiitsministeeriumi esindajatele pakutavate ühiste koolituskursuste korraldamist, rõhutades, et sellised algatused pakuvad oma multidistsiplinaarse olemuse tõttu mitte ainult võimalust vahetada kogemusi, vaid ka ühtset lähenemisviisi asjakohastele menetlustele.

PUBLIC

Selgitati välja veel üks hea tava: kui pädev asutus (sageli peaprokuratuur ja/või justiitsministeerium) avaldab ja levitab praktikute seas suuniseid või käsiraamatuid Euroopa uurimismääruste nõuetekohase käsitlemise kohta, pöörates erilist tähelepanu praktilistele küsimustele, sealhulgas sellele, kuidas täita Euroopa uurimismääruse vormi. Vajaduse korral selliseid (ka sisevõrgus kättesaadavaid) suuniseid ja käsiraamatuid ajakohastatakse. Ühe liikmesriigi puhul avaldas hindamisrühm erilist tunnustust selle eest, et peaprokuratuur avaldas Euroopa uurimismääruse selgitustega vormi, mille eesmärk on anda vastused vormi täitmisel tekkida võivatele küsimustele. Sama huvipakkuv on mõnes liikmesriigis rakendatud tava luua alaliselt rahvusvahelisele õigusalasele koostööle spetsialiseerunud prokuröride või kohtunike rühmad, üksused või võrgustikud, mis toimivad eksperdikeskusena ning on valmis koolitama, abistama ja nõustama kolleege Euroopa uurimismääruste koostamisel ja täitmisel, jagades ja levitades seeläbi oma kogemusi piiriülese koostööga seotud õiguslikes ja praktilistes küsimustes.

Veel üks kasulik algatus, mida hindamise käigus esile tõsteti, oli see, kui mõnes liikmesriigis on korraldatud selliseid korrapäraseid kohtumisi, kus eri piirkondadest/haldusüksustest pärit õigusalase koostöö praktikud annavad teavet ja vahetavad arvamusi Euroopa uurimismääruse ja muude õigusaktidega seotud juhtumite kohta, parandades seeläbi rahvusvahelist koostööd ja edendades ühtset lähenemisviisi. Lõpetuseks tunnustati mõningaid liikmesriike kohtute ja prokuratuuridega töötavatele ametnikele spetsiaalsete koolituste korraldamise eest vastastikuse tunnustamise vahendite, sealhulgas Euroopa uurimismääruse teemal. Õigusvaldkonna tugitöötajate professionaalsuse ja teadmiste suurendamine aitab kaasa õigusalase koostöö vahendite sujuvale ja tõhusale toimimisele.

Vaatamata eespool kirjeldatud paljudele parimatele tavadele näitas see hindamisvoor, et arenguruumi veel jätkub.

Mõne üksiku liikmesriigi puhul väljendasid vastavad hindamisrühmad arvamust, et üldiselt tuleks praktikutele pakkuda kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö teemal korrapärasemat ja struktureeritumat koolitust. Lisaks rõhutasid hindamisrühmad vajadust tugevdada koolitusalgatusi teatavate õigusala töötajate kategooriate jaoks, isegi seoses liikmesriikidega, keda tunnustati õigusalase koostöö alase ulatusliku koolitustegevuse pakkumise eest. Mõne liikmesriigi puhul märkisid hindamisrühmad, et kohtunikele ei pakuta piisavat koolitust Euroopa uurimismääruse kohta. Teisal julgustasid eksperdid asjaomaseid liikmesriike pakkuma süstemaatilisemat koolitust politseile ja/või kohtute ja prokuratuuride tugitöötajatele.

Selgelt on ilmnenud, et kuigi teatavad praktikute kategooriad osalevad Euroopa uurimismääruse kohaldamises sagedamini (nt prokurörid ja mõnes liikmesriigis eeluurimiskohtunikud), peaksid kõik Euroopa uurimismäärusega tegelevad asjaomased õigusala töötajad saama asjakohast koolitust. Nagu ühes aruandes märgitud, on rahvusvaheline koostöö lõpuks ühine jõupingutus ja igal ahela lülil peaks olema juurdepääs koolitusele.

Mõnes aruandes rõhutati ka seda, et kuna otsesed kontaktid ja sujuv konsulteerimiskord taotleva ja täitva asutuse või ametiisiku vahel on Euroopa uurimismääruse edukaks toimimiseks väga olulised, oleks soovitatav parandada praktikute keeleoskust. Seetõttu julgustati liikmesriike suurendama keelekursuste arvu, vähemalt nendele töötajatele, kes töötavad korrapäraselt õigusalase koostöö vahenditega.

Nagu eespool märgitud, esitasid liikmesriigid üksikasjalikku teavet oma varasemate ja käimasolevate Euroopa uurimismäärusega seotud koolituste kohta. Samuti andsid nad ülevaate Euroopa tasandi koolitusalgatustest, milles nende asutused või ametiisikud osalesid – peamiselt olid need EJTNi, Euroopa Õigusakadeemia ja Euroopa Avaliku Halduse Instituudi juhitud või nendega koostöös korraldatud tegevused ja projektid. Sellega seoses kutsusid hindamisrühmad, olles teadlikud lisaväärtusest, mida EJTN võib koolitustegevusele anda, mitmes aruandes üles kaasama EJTNi rohkem Euroopa uurimismäärusega seotud koolitusalgatuste korraldamisse, võimaluse korral koordineerides seda riiklike koolitusprojektidega. Tehti ettepanek, et sellised tegevused peaksid hõlmama kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö eri vahendite omavahelisi seoseid, mida käesolevas hindamisvoorus sageli mainiti.

Hindamiste käigus avaldasid praktikud suurt tunnustust Eurojusti ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku koostatud märkustele, kokkuvõtetele ja suunistele Euroopa uurimismääruse valdkonna asjakohastel teemadel, nagu 2019. aastal avaldatud ühismärkus Euroopa uurimismääruse praktilise kohaldamise kohta või 2022. aastal avaldatud küsimustik ja kokkuvõte kohtuotsuse *Gavanozov II* mõju kohta. Seetõttu paluti Eurojustil ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustikul jätkata selliste märkuste, kokkuvõtete ja suuniste koostamist, et anda praktikutele ajakohastatud teavet ja suuniseid.

PUBLIC

Veel üks küsimus puudutab juristide koolitamist õigusalase koostöö valdkonnas. Mõnes liikmesriigis väljendasid asjaomaste juristide ühenduste esindajad kohapealsete külastuste käigus seisukohta, et kaitsjatele tuleks Euroopa uurimismääruse ja üldiselt õigusalase koostöö vahendite teemal rohkem koolitusi pakkuda. Nende teadlikkuse ja teadmiste suurendamine õigusalase koostöö vahenditest aitaks neil piiriülestes kriminaalasjades tõhusamalt orienteeruda ja asjakohastes õigusaktides sätestatud õigusi kasutada.

Euroopa uurimismäärust silmas pidades oleks kaitsjatel paremad võimalused kasutada õigust taotleda Euroopa uurimismääruse tegemist kahtlustatavate/kostjate nimel, või kui see on nende liikmesriikide õigusaktides ette nähtud, ohvrite huvides, ning kasutada asjakohasel viisil olemasolevaid õiguskaitsevahendeid taotlevas või täitjariigis.

PUBLIC

SOOVITUSED

- ***Liikmesriikidel soovitatakse tagada, et kõigile Euroopa uurimismääruse toimimises osalevatele praktikutele, sealhulgas kohtunikele, prokuröridele, politseiametnikele ning kohtute ja prokuratuuride tugitöötajatele, pakutakse süstemaatiliselt asjakohast koolitust kriminaalasjades tehtava rahvusvahelise õigusalase koostöö kohta, mis hõlmab Euroopa uurimismäärust. Samuti julgustatakse liikmesriike suurendama keelekursuste arvu, vähemalt õigusala töötajatele, kes osalevad korrapäraselt õigusalase koostöö menetlustes.***

- ***Liikmesriike kutsutakse üles kaaluma selliste kriminaalasjades tehtavat õigusalast koostööd käsitlevate ühiste koolitusalgatuste edendamist, mis hõlmavad Euroopa uurimismäärust ja on suunatud eri kategooriate praktikutele, kes osalevad asjaomaste õiguslike vahendite toimimises, sealhulgas võimaluse korral juristidele, võttes samal ajal arvesse õiguselukutse sõltumatust kooskõlas asjakohaste liikmesriigi õigusaktidega.***

- ***EJTNi kutsutakse üles kaaluma Euroopa uurimismäärusega seotud kursuste arvu suurendamist, võimaluse korral koostöös riiklike koolitusprojektidega. Koolitus peaks hõlmama kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö eri vahendite omavahelisi seoseid.***

– ***Eurojustil ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustikul palutakse jätkata Euroopa uurimismääruse valdkonna asjakohaste teemade kohta märkuste, kokkuvõtete ja suuniste koostamist ning vajaduse korral ajakohastada olemasolevaid.***

PUBLIC

15. SOOVITUSTE LOETELU

Selles jaos antakse ülevaade kõigist liikmesriikidele, komisjonile, Euroopa õigusalase koostöö võrgustikule, Euroopa õigusalase koolituse võrgustikule ja Eurojustile esitatud soovitustest.

15.1. Soovitused liikmesriikidele

3. peatükk

- ***Liikmesriike julgustatakse säilitama ja võimaluse korral suurendama spetsialiseerumist kõigi oma selliste asutuste või ametiisikute puhul, kes töötavad rahvusvahelise koostöö vahenditega, sealhulgas Euroopa uurimismäärusega. Selleks võiksid liikmesriigid, kes ei ole seda veel teinud, kaaluda spetsialiseerunud büroode ja/või üksuste loomist, kus selliste juhtumitega tegelevad spetsialiseerunud praktikud, nagu prokurörid, kohtunikud, politseiametnikud ja ametnikud.***

- ***Kinnitades veel kord taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahelise otsekontakti tähtsust Euroopa uurimismääruse optimaalseks täitmiseks, julgustatakse liikmesriike tagama, et on kehtestatud õiguslik ja/või tegevuskord nende riiklike täitvate asutuste või ametiisikute vaheliseks tõhusaks koordineerimiseks juhtudel, kui Euroopa uurimismäärus on koostatud mitme uurimistoimingu jaoks, millesse on kaasatud erinevad pädevad täitvad asutused või ametiisikud. Nii saab aidata kaasa Euroopa uurimismääruste tõhusale kohaldamisele ja hõlbustada teabevahetust taotleva asutuse või ametiisikuga.***

5. peatükk

- ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse pöörata erilist tähelepanu sellele, et tagada Euroopa uurimismääruses lugejat silmas pidades asjaolude ja taotletavate toimingute selgelt struktureeritud ja arusaadav kirjeldus.***

- ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse Euroopa uurimismääruse koostamisel märkida A lisasse kõik sellega seotud õigusalase koostöö taotlused/määrused, nagu varasemad/paralleelsed Euroopa vahistamismäärused, arestimistunnistused või ühised uurimisrühmad.***

PUBLIC

– ***Direktiivi artikli 5 lõike 2 ja põhjenduse 14 vaimus julgustatakse liikmesriike märkima oma keelte kasutamise korda käsitlevasse teatisse lisaks oma ametlikule keelele ühe liidus laialdaselt kasutatava keele.***

– ***Liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse tagada tõlgete hea kvaliteet. Lisaks soovitatakse neil lisada tõlkele Euroopa uurimismääruse originaalversioon.***

PUBLIC

6. peatükk

– ***Liikmesriigid peaksid tagama, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku õigusatlases esitatud teave on õige, täielik ning ajakohane, et hõlbustada pädeva täitva asutuse või ametiisiku kindlakstegemist ning võimaldada taotlevate ja täitvate asutuste või ametiisikute vahelist otsekontakti.***

– ***Liikmesriikide pädevaid asutusi või ametiisikuid julgustatakse saatma Euroopa uurimismäärusi võimaluse korral elektrooniliselt ja aktsepteerima elektrooniliselt saadud Euroopa uurimismäärusi, kui direktiivi artiklis 7 sätestatud tingimused on täidetud.***

– ***Kuni digipöördemääruse kohase, Euroopa uurimismääruse jaoks kasutatava detsentraliseeritud IT-süsteemi kasutuselevõtmiseni ja kui liikmesriigid kavatsevad digipöördemääruse kohaldamisel kasutada etalonteostuse tarkvara, soovitatakse kõnealustel liikmesriikidel kiirendada eEDESi katseprojekti rakendamist ja ühendada kõik pädevad asutused ja ametiisikud selle süsteemiga, et tagada Euroopa uurimismääruste, nendega seotud teabevahetuse ning tõendite kiire ja turvaline edastamine.***

– ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud, ja kui see on asjakohane, siis keskasutused peaksid B lisa saatma süstemaatiliselt. Lisaks peaksid nad B lisasse kandma õiged ja täielikud kontaktandmed ning alati lisama e-posti aadressi.***

7. peatükk

– ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud peaksid kooskõlas direktiivi artikli 10 lõikega 4 alati teavitama taotlevat asutust või ametiisikut, kui kasutatakse teist tüüpi uurimistoimingut.***

8. peatükk

- ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse mitte taotleda, et taotlev riik edastaks Euroopa uurimismääruse lisana aluseks oleva liikmesriigi kohtuotsuse.***

- ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse taotlevale riigile tulemuste saatmisel lisada kaaskiri, milles märgitakse, kas Euroopa uurimismäärus on täidetud täielikult või osaliselt. Osalise täitmise puhul ning seoses direktiivi artikli 9 lõikes 6 sätestatud konsulteerimismenetlusega soovitatakse liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel konsulteerida taotleva riigiga seoses tulemuste jooksva esitamisega, sõltuvalt asja kiireloomulisusest ja taotleva asutuse või ametiisiku vajadustest.***

- ***Liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud peaksid tagama, et taotletud formaalsusi täidetakse võimalikult suures ulatuses ja et nende täitmisest keeldutakse üksnes juhul, kui need on vastuolus õiguse aluspõhimõtetega, ning tõlgendama viimast mõistet kitsalt, mis tähendab, et taotletud formaalsustest ei tohiks keelduda üksnes seetõttu, et neid ei ole täitjariigi õiguse kohaselt olemas. Samal ajal soovitatakse liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel taotletavaid formaalsusi ja nende tähtsust I jaos selgelt kirjeldada.***

- ***Liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel soovitatakse pidada kinni direktiivis sätestatud Euroopa uurimismääruse tunnustamise ja täitmise tähtaegadest ning viivituste korral teavitada taotlevat riiki võimalikult kiiresti, esitades viivituse põhjendused.***

- ***Euroopa uurimismääruse kiireloomulisena märgistamisel soovitatakse liikmesriikide taotlevatel asutustel või ametiisikutel esitada kiireloomulisuse põhjendamiseks kogu asjakohane teave. Samal ajal soovitatakse kiireloomulisena märgistamise võimalust kasutada mõistlikult, et see ei kaotaks oma tähendust.***

PUBLIC

9. peatükk

– ***Koordineerimise huvides ja selleks, et vältida taotleva riigi uurimise võimalikku kahjustamist, soovitatakse liikmesriikide täitvatel asutustel või ametiisikutel teavitada taotlevat riiki riigisisese menetluse algatamisest pärast Euroopa uurimismääruse täitmist, kui riigisisene asi on seotud asjaga, mille kohta Euroopa uurimismäärus koostati.***

10. peatükk

– ***Liikmesriigid peaksid tagama, et kooskõlas direktiiviga on kõik tunnustamata või täitmata jätmise alused nende ülevõtvates õigusaktides määratletud vabatahtlikena. Lisaks ei tohiks kehtestada muid tunnustamata või täitmata jätmise aluseid peale nende, mis on direktiivis sätestatud.***

– ***Liikmesriikide täitvad asutused ja ametiisikud peaksid järgima direktiivi artikli 11 lõikes 4 sätestatud kohustuslikku konsulteerimismenetlust. Kui liikmesriikide täitvad asutused või ametiisikud kaaluvad mõne muu direktiivis sätestatud tunnustamata või täitmata jätmise aluse kohaldamist, soovitatakse neil enne Euroopa uurimismääruse tunnustamata või täitmata jätmise otsuse tegemist konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga ja vajaduse korral nõuda lisateavet, et nõuetekohaselt hinnata, kas tunnustamata või täitmata jätmise aluse tingimused on täidetud.***

12. peatükk

– ***Liikmesriigid peaksid tagama, et Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku veebisaidi osas „Fiches Belges“ oleks esitatud täpne ja ajakohane õiguslik ja praktiline teave nende vastavates riiklikes süsteemides võimalike uurimistoimingute kohta.***

– ***Liikmesriigid peaksid vaatama läbi teises liikmesriigis asuvate tunnistajate, kahtlustatavate või süüdistatavate ilma Euroopa uurimismäärust koostamata videokonverentsi teel ülekuulamise tava.***

PUBLIC

– ***Liikmesriike julgustatakse lisama oma riiklikesse õigusaktidesse sätted, mis võimaldaksid täita Euroopa uurimismäärusi, mis on koostatud pangatoimingute või muude finantstehingute reaalajas seire eesmärgil, millele on osutatud direktiivi artikli 28 lõike 1 punktis a.***

PUBLIC

13. peatükk

– ***Liikmesriike kutsutakse üles oma Euroopa uurimismääruse kohta statistika kogumise süsteeme täiustama, et hõlbustada uurimismääruse kohaldamise analüüsimist ja parandada liikmesriikidevahelist koostööd. Liikmesriike kutsutakse üles koguma üksikasjalikumat statistikat, mis sisaldab andmeid tunnustamata/täitmata jätmise juhtumite, tunnustamata/täitmata jätmise aluste ja täitmise edasilükkamise juhtumite kohta, ning lisama statistikasse andmed kõigi pädevate taotlevate ja täitvate asutuste ja ametiisikute kohta.***

14. peatükk

– ***Liikmesriikidel soovitatakse tagada, et kõigile Euroopa uurimismääruse toimimises osalevatele praktikutele, sealhulgas kohtunikele, prokuröridele, politseiametnikele ning kohtute ja prokuratuuride tugitöötajatele, pakutakse süstemaatiliselt asjakohast koolitust kriminaalasjades tehtava rahvusvahelise õigusalase koostöö kohta, mis hõlmab Euroopa uurimismäärust. Samuti julgustatakse liikmesriike suurendama keelekursuste arvu, vähemalt õigusala töötajatele, kes osalevad korrapäraselt õigusalase koostöö menetlustes.***

– ***Liikmesriike kutsutakse üles kaaluma selliste kriminaalasjades tehtavat õigusalast koostööd käsitlevate ühiste koolitusalgatuste edendamist, mis hõlmavad Euroopa uurimismäärust ja on suunatud eri kategooriate praktikutele, kes osalevad asjaomaste õiguslike vahendite toimimises, sealhulgas võimaluse korral juristidele, võttes samal ajal arvesse õiguselukutse sõltumatust kooskõlas asjakohaste liikmesriigi õigusaktidega.***

15.2. Soovitused komisjonile, Euroopa õigusalase koostöö võrgustikule, Euroopa õigusalase koolituse võrgustikule ja Eurojustile

PUBLIC

4. peatükk

- ***Komisjoni kutsutakse üles kaaluma käsiraamatu või suuniste koostamist Euroopa uurimismääruse ja selle seoste kohta muude kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö vahenditega, sealhulgas Euroopa vahistamismääruse raamotsuse ning arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid käsitleva määrusega (EL) 2018/1805. Lisaks julgustatakse EJTNi suurendama teadlikkust ja arendama dialoogi nende vahendite omavahelise seose kohta.***

- ***Komisjoni kutsutakse üles kaaluma seadusandliku ettepaneku esitamist direktiivi muutmiseks, nähes ette võimaluse taotleda nõusolekut varem õiguskaitseasutuste vahel jagatud või õigusasutuste vahel omaalgatuslikult jagatud teabe kasutamiseks tõendina kriminaalmenetluses.***

5. peatükk

- ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut direktiivi muutmiseks, muutes A lisa tuvastatud puudusi arvesse võttes kasutajasõbralikumaks ja tõhusamaks.***

9. peatükk

- ***Komisjoni kutsutakse üles selgitama, kas Euroopa uurimismääruse kontekstis kohaldatakse erikohustuse reeglit või mitte, esitades vajaduse korral seadusandliku ettepaneku direktiivi muutmiseks.***

12. peatükk

- ***Komisjonil palutakse pärast käesoleva aruande järelduste nõuetekohast hindamist ja sobivaima õigusliku vahendi kindlakstegemist käsitleda seadusandlikul tasandil küsimust, kuidas läheneda teises liikmesriigis viibiva süüdistatava isiku videokonverentsi teel kohtulikul arutelul osalemisele.***

- ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut direktiivi artiklites 30 ja 31 sätestatud mõiste „elektroonilise side pealtkuulamine“ selgitamiseks, eelkõige selle selgitamiseks, kas kõnealune mõiste hõlmab niisuguseid jälgimistoiminguid nagu pealtkuulamine sõidukisse paigaldatud seadme abil, GPS-jälgimine ja nuhkvara paigaldamine. Vastasel juhul kutsutakse komisjoni üles esitama seadusandlikku ettepanekut, kuivõrd seda peetakse vajalikuks, selliseid toiminguid reguleerivate erisätete, sealhulgas artiklis 31 sätestatuga sarnase teavitamismehhanismi kehtestamiseks juhuks, kui toimingu sihtmärgiks oleva isiku asukohaliikmesriigi tehniline abi ei ole vajalik.***

- ***Komisjoni kutsutakse üles esitama seadusandlikku ettepanekut, et selgitada direktiivi kohaldamisala seoses Schengeni lepingu rakendamise konventsiooni artikliga 40. Koostada tuleks konkreetsed sätted selgitamaks, kas direktiivi kohaldatakse sellise piiriülese jälgimise suhtes, mida teostatakse tehniliste vahendite abil kriminaalmenetluses tõendite kogumise eesmärgil ja õigusalase koostöö raames.***

14. peatükk

- ***EJTNi kutsutakse üles kaaluma Euroopa uurimismäärusega seotud kursuste arvu suurendamist, võimaluse korral koostöös riiklike koolitusprojektidega. Koolitus peaks hõlmama kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö eri vahendite omavahelisi seoseid.***

- ***Eurojustil ja Euroopa õigusalase koostöö võrgustikul palutakse jätkata Euroopa uurimismääruse valdkonna asjakohaste teemade kohta märkuste, kokkuvõtete ja suuniste koostamist ning vajaduse korral ajakohastada olemasolevaid.***

PUBLIC

LÜHENDITE LOETELU / MÕISTETE LOEND

AKRONÜÜMID JA LÜHENDID	TÄISTERMIN
CATS	kriminaalasjades tehtava politsei- ja õigusalase koostöö kooskõlastuskomitee
Schengeni lepingu rakendamise konventsioon	konventsioon, millega rakendatakse 14. juuni 1985. aasta Schengeni lepingut Beneluxi Majandusliidu riikide, Saksamaa Liitvabariigi ja Prantsuse Vabariigi valitsuste vahel nende ühispiiridel kontrolli järkjärgulise kaotamise kohta
CJEU	Court of Justice of the European Union
digipöördemäärus	Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2023. aasta määrus (EL) 2023/2844, mis käsitleb digipööret õigusalase koostöö ning piiriüleste tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjadega seotud õiguskaitse kättesaadavuse vallas ning millega muudetakse teatavaid õigusalast koostööd käsitlevaid õigusakte
direktiiv	Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiiv 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades
EAW	European Arrest Warrant
eEDES	elektrooniliste tõendite digitaalne vahetussüsteem
EIO	European Investigation Order
EJN	European Judicial Network
Euroopa õigusatlas	Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku õigusatlas
EJTN	Euroopa õigusalase koolituse võrgustik
Eurojust	Euroopa Liidu Kriminaalõigusalase Koostöö Amet
JIT	Joint Investigation Team
ühismeede	5. detsembri 1997. aasta ühismeede, mille nõukogu on vastu võtnud Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel ja millega luuakse organiseeritud kuritegevuse vastase võitlusega seotud rahvusvaheliste kohustuste siseriiklikul tasandil kohaldamise ja rakendamise hindamise mehhanism
MLA	Mutual Legal Assistance

PUBLIC